

RÉVÉSZ BÉLA

MANIPULÁCIÓS TECHNIKÁK
A HIDEGHÁBORÚ KORAI IDŐSZAKÁBAN

(Magyarország és a Szabad Európa Rádió 1950-1956)

1996

TARTALOM

TÉMAVÁZLAT

- I.**
HIDEGHÁBORÚ - MÉDIAHÁBORÚ
- II.**
MŰSZAKI-TECHNIKAI VÁLASZOK
- III.**
A KRIMINALIZÁLT RÁDIÓHALLGATÁS
- IV.**
A CÉLCSOPORTSTRUKTÚRA
- V.**
SZABAD EURÓPA RÁDIÓ - 1956

MELLÉKLET 1

MELLÉKLET 2

BÉLA RÉVÉSZ:
POLITICAL PERSUASION IN THE FIRST PERIOD OF „COLD WAR”

TÉMAVÁZLAT

1. A II. világháború utáni tíz év a hidegháború klasszikus korszaka - még ha kezdetének és végének időpontját olykor eltérően is jelöli az irodalom.¹ Tartalmát az USA és a Szovjetunió fokozódó szembenállása nyomán létrejött világméretű polarizálódás jelentette. Az elhúzódó konfliktusért mindkét fél a másikat vádolta, és nagy erővel készültek a harmadik világ-háborúra - miközben a legvégsőkig elmentek, hogy elkerüljék annak valóban bekövetkeztét. Mivel a „meleg háború” technikáinak kivételével minden egyéb eszköz a szembenálló felek rendelkezésére állt, így érthető, hogy egyes szerzők a hidegháború egészét elsősorban a demokrácia és a kommunizmus *ideológiai* konfrontációjának tekintették, amelynek célja végül is a közvélemény megnyerése volt.

A tömegkommunikációs rendszerek felgyorsult technikai fejlődése egybeesett az ideológiák és doktrínák háborújának megnövekedett új igényeivel. A sajtó mindkét oldalon közvetlen politikai elvárások szolgálatába állt - vagy oda kényszerült állni: a szembenálló ideológiák saját értékrendszereik vitathatatlan felsőbbrendűségét igyekeztek a belső és a nemzetközi közvéleménnyel - minél szélesebb körben és a lehető legnagyobb hatékonysággal - elfogadtatni.

A médiumok sorában mindenekelőtt a rádió szerepe értékelődött fel, hiszen elvileg korlátlan számú hallgatóságot tudott kockázatmentesen és gyorsan elérni a *célországban*, nem utolsósorban pedig hatékonyságához képest viszonylag olcsón. Ennek a sajátos médiafunkciónak az előzményei már a második világháború alatt is megmutatkoztak. A propagandaelmélet egy korai magyar kutatója a *szellemi harc módszereit és fegyvereit* vizsgálva már 1942-ben arra hívta fel a figyelmet, hogy „*az új világ leghatalmasabb és legeredményesebb propaganda eszköze a rádió. Zavartalanul végezheti bomlasztó munkáját - írja a szerző -, mert abban földi ember megakadályozni nem tudja. Hatótávolsága megmérhetetlen. Népszerűsége pedig olyan nagy, hogy egy egy rádión leadott hír az ország vagy a világ legrejtettebb zugába is eljuthat. S ma már minden faluban és tanyán megtalálható.*”²

Némi túlzással azt is lehet állítani, hogy éppen ezért jelentették az ötvenes évek a rádiózás fénykorát. A határokon túlra sugárzott adások száma is megsokszorozódott. Minden ország egyszerre volt más államok rádióállomásainak célpontja, ugyanakkor ő maga is saját műsor-szórással volt állandó szereplője ennek a sajátos retorikai eszközökkel folytatott harcnak.

2. Magyarország is - mindkét említett formában - aktív szereplője volt a *médiaháborúnak*. Nem csak közvetlen környezetében, de a Távol-Kelettől Dél-Amerikáig a hivatalos politika magyarul és idegen nyelveken egyaránt igyekezett megismertetni feltételezett hallgatóságával a népi demokráciáknak, a *béketábornak* újabb és újabb győzelmi eredményeit. Ugyanakkor a magyar nyelvű külföldi adók is magas óraszámban sugározták az ország felé a *szabad világ* híreit. Egy, a Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottsága számára készült feljegyzés 1954 végén így összegezte a kialakult helyzetet:

¹ Fleming, D. F.: The Cold War and its Origins. 1917-1960. Doubleday, N. Y., 1961. XI-XIX. p.

² Csikós Jenő: A másik front. A szellemi harc módszerei és fegyverei. Singer és Wolfner, Bp., 1942. 46. p.

„Hazánk felé jelenleg Szabad Európa, Amerika Hangja, London, Páris, Vatikán, Róma, Ankara, Madrid és Tel-Aviv sugároz propagandaadást. Az ellenség naponta 110-120 különböző frekvencián, összesítve 210-220 órán át dolgozik ellenünk. A legtöbbet Szabad Európa dolgozik, naponta 20-25 frekvencián 150-160 órán keresztül sugároz felénk propagandaadást.”³

Az 1951 óta Münchenben működő Szabad Európa Rádió azonban nem csupán a szinte egésznapos adásidő és a fogható frekvenciák magas száma miatt okozott gondot a Magyar Dolgozók Pártja vezetőségének és a kormánynak, hanem főként azért, mert a többi adóhoz képest ez a rádió volt képes - leszámítva direkt propagandaműsorait - a valódi történéseket bemutatva informatív nyelvén megszólalni. A mesterségesen visszafogott hírközlés korában és az leszűkített nyilvánosság keretei között minden alternatív információforrás - pusztán tényénél fogva - a totális hatalom feltétlen elismertségét kérdőjelezte meg. És még nagyobb a veszély akkor, ha ezeknek az alternatív híreknek a hitelességét a hallgatók mindennapi valóságának közvetlen tapasztalatai is visszaigazolják.

A SZER magyar osztálya fennállásának negyven éve alatt mindvégig kiérdemelte a magyarországi politikai vezetés eminens érdeklődését. Ők maguk előbb a Magyar Rádióhivatal, majd a Magyar Távirati Iroda rádiófigyelő szolgálatai útján igyekeztek figyelemmel kísérni, hogy mi minden szivároghatott ki a hatalmi szféra belső köreinek ügyeiről, másfelől pedig, hogy melyek azok az események, adatok, tények, amelyekről a közvélemény - mindenféle információ-visszatartás vagy éppen dezinformáció ellenére - mégis értesülhetett.

A politikai vezetésnek az ellenséges rádióadásokkal - jelesül a Szabad Európa Rádióval - szembeni stratégiája az elmúlt négy évtizedben két, teljesen eltérő ellenkonceptióra vezethető vissza. Az első évtizedet az adások vételének lehetőleg teljes körű műszaki-technikai jellegű elhárítására („zavarására”) való törekvésük jellemezte, míg a hatvanas évek közepétől kezdődött az a széleskörű ideológiai offenzíva, amely az agitáció és a propaganda eszközeivel kívánta felvenni a harcot az *ellenséges eszmékkel*.

Az viszont - érthetően - mindezek után illetve ellenére továbbra is érdekelte mind a Szabad Európa Rádió müncheni - new york-i igazgatóságát, mind pedig a hazai politikai és belügyi vezetést, hogy valójában mekkora is lehet általában a SZER, ezen belül pedig az egyes különböző típusú műsorok hallgatottsága és milyen ezeknek a fogadtatása illetve megítélése. Módszertani szempontból fontos azt megjegyezni, hogy egy általános *közvélemény*-fogalom visszavetítése az ötvenes évek magyar viszonyaira ha nem is felesleges, de semmiképpen nem pontos. A politológia által definiált *közvélemény* létrejötté ugyanis két szempontból is *dekondicionált* volt: mivel 1. egyáltalán nem alakul(hat) ki semmiféle reális formája a *köz(össég)nek*, továbbá 2. hiányoztak a legelemibb feltételei is a *vélemény* bármiféle kinyilvánításának.

Az ötvenes években tehát a köz véleménye (amely így érthetően *nem* közvélemény) nem is reflektálhatott nyíltan a hatalmi struktúra milyenségére, annak működésére, függetlenül attól, hogy az embereknek igenis *volt* véleményük. A *látens közvélemény* különféle okok miatt alakulhat ki;⁴ ebben a történelmi szituációban a döntő az volt, hogy az emberek *személyes egzisztenciájukat, esetleg életüket féltették* véleménynyilvánításuk negatív társadalmi, politikai esetleg jogi következményeitől - és nem alaptalanul. Ezért tárgyilagosan mérlegelve a lehet-

³ MOL 276.f.54/350.ö.e.

⁴ Vö. Angelus Róbert: A rejtőzködéstől a megnyilatkozásig. A látens közvélemény természetrajzához. Világosság, 1991. 7-8.

séges reakciókat mellőzték valódi véleményeik kinyilvánítását, vagy pedig álláspontjaikat csupán egy szűk, „megbízható” kiscsoportban hangoztatták. Léteztek természetesen az adott korszakban is - a mindenféle közvélemény generálásához nélkülözhetetlen - ún. *indikátor-események*, amelyek főként a hatalmi döntések formájában jelentek meg, és ki is alakultak ezekre bizonyos társadalmi reflexiók, azaz a hétköznapi életben beszéltek róluk az emberek. Mégis, politológiai szempontból ez sokkal inkább nevezhető *közhangulatnak*, esetleg *csoportvéleménynek*, mintsem valódi közvéleménynek.

Politikatörténeti és történeti-szociológiai kutatások szükségesek ahhoz, hogy olyan elfelejtett tények, adatok kerüljenek a felszínre, amelyek legalább hozzávetőlegesen alkalmasak a Szabad Európa Rádióra, annak műsoraira - mint sajátos indikátor-eseményekre - vonatkozóan a releváns *hallgatói véleményeket* visszaadni. Ehhez kisebb részben adalékul szolgálhatnak azok a belügyminisztériumi jelentések, beszámolók, esetenként vizsgálati jegyzőkönyvek, amelyek során az ÁVH illetve a BM látókörébe került, és *az ellenséges propagandaadások hallgatásával, ezek híreszteléseinek terjesztésével* gyanúsított emberek mondják el véleményeiket(?). Nem sokkal hitelesebbek, de sajátosságaikkal együtt igen fontosak a különböző szintű pártszervezetek, majd az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztálya illetve Bizottsága által (a pártvezetés számára) rendszeresen összeállított (hangulat)jelentések is. Többnyire szakmailag is megalapozottaknak bizonyultak viszont azok a felmérések, amelyeket maguk a Szabad Európa Rádió munkatársai készíttette a menekültekkel, ritkábban a kiutazókkal. (Ez utóbbiak száma - eltekintve a delegációktól és sportküldöttségektől - évenként alig haladta meg a százat.)

Az a vizsgálódás, amely a fenti kérdések tisztázására irányul mindenekelőtt olyan irattári kutatómunkát igényel, amely a legkülönbözőbb irattárak általában igen feldolgozatlan, rendkívül hiányos, és a téma jellegéből adódóan többnyire csak mellékletként nyilvántartott irataiból építkezhet. Az alábbiakban az eddig feltárt források néhány irata kívánja illusztrálni a kutatás fontosabb elképzeléseit és jelezni az átfogó, szisztematikus feldolgozás irányába tett első lépések irányát.⁵

⁵ Az 1995 végén Münchenből a budapesti Közép-Európa Egyetem (Central European University - CEU) tulajdonába és az Egyetem Nyílt Társadalom Intézete (Open Society Institute - OSI) kezelésébe került a Szabad Európa Rádió (Radio Free Europe - RFE) iratanyagának nagy része. A kommunizmus és a hidegháború kutatására szakosodott Nyílt Társadalom Archívum (Open Society Archives - OSA) törzsállományát a SZER idekerült könyvtára, irattára és dokumentációja jelenti. Az innen felhasznált iratok, dokumentumok irattári jelzete: *OSA-RFE Magyar gyűjtemény*. Interneten: <http://www.osa.ceu.hu/library.htm>

I. Hidegháború - médiaháború

1. Meglepő, de a Magyarországról külföldre irányuló műsorszórás időben és kapacitás tekintetében is kezdetben lépéselőnyben volt az ideirányuló nyugati magyar nyelvű rádióadásokkal szemben. Még javában tartottak a SZER megindulásával kapcsolatos tervezetések, és az 1942 óta működő Amerika Hangja rövidre szabott adásidejével aligha konkurálhatott a magyar rádióval, mégis az MDP Titkárságának 1949. július 6-i ülésén az Agitációs és Propaganda Kollégium már így jellemezte a kialakult helyzetet:

*A Magyar Rádió Külföldi különszolgálat a hat nyelven és nyolc adásban sugároz hírt. Az idegennyelvű hírszolgálat lebonyolítása a legerősebb magyar adón, a Kossuth adón, a középhullámon történik. 1950. júniusában üzemképes lesz a két kW-os rövidhullámú szórótorony, és ezzel Magyarország a legerősebb adólehetőséggel fog rendelkezni egész Dél-Kelet-Európában. Ezeknek az adóknak üzembe helyezésével adásaink nemcsak Észak-Amerikában, hanem Kanada magyar lakta vidékein és Dél-Amerikában is nagy részben hallhatók lesznek.*⁶

Tekintettel pedig arra, hogy egy hónappal korábban tartóztatták le Rajk Lászlót, így már Jugoszlávia vonatkozásában is új elképzeléssel áll elő az Agitációs és Propaganda Kollégium:

*Javasoljuk a jelenlegi napi kétszeri horvát nyelvű adáson kívül egy harmadik szerb, horvát adás műsorba iktatását. Javasoljuk továbbá, hogy a Kossuth rádió programjának befejezése után, tehát 0.10-0.40-ig iktassunk be egy félórás időtartamú adást a szovjet rádió „Diktovka” módszeréhez hasonlóan olyan ütemben diktálva, hogy azt az íráshoz nem szokott emberek is könnyen lejegyezhesék. Ebben a híradásban ideológiai cikkeket diktálnánk, amit a jugoszláv elvtársak az országban terjeszthetnének.*⁷

Ezzel egyidőben a propagandaháborúnak az *internacionalista* kötelezettségekből származó feladataiból is kivette a magyar rádió a maga részét. Feljegyzés az MDP Politikai Bizottsága számára „Az épülő kommunizmus nagy országában” c. adással kapcsolatban:

*A moszkvai rádió 30 perces műsora, amelyet a magyar rádió naponta közvetít, igen fontos politikai feladat megoldására hivatott. A műsor, melyet kinn Moszkvában szerkesztenek, segítheti egész Szovjetuniót ismertető és népszerűsítő rádiópropagandánk megjavítását.*⁸

2. Kevésbé ismert az a tény, hogy a Szabad Európa Rádió az 1951. október 6-i indulása előtt is jelen volt már az éterben - kisebb teljesítménnyel és alacsonyabb műsoridővel, mondhatni kísérleti jelleggel. A fennmaradt olvasói levelek tanúsága szerint viszont már is ekkor is akadtak „törzshallgatói”. Egy 1951. szeptemberében, feleségével és két gyermekével együtt

⁶ MOL 276.f.53/53.ö.e.

⁷ U.o.

⁸ MOL 276.f.89./251.ö.e.; 1956 nyarán a Szovjetunióban járt magyar rádió-küldöttség felvetette, hogy a Szovjet Rádió által szerkesztett „Az épülő kommunizmus nagy országában” című ún. *békeműsor* sem a tartalom, sem a színvonal szempontjából „nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket”. A műsor sugárzására utoljára 1956. október 23-án került sor. Vö. Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. PTI, Bp., 1993. 132. p.

Nyugatra szökött volt vezérkari tiszt például határozottan állította, hogy *szerencsés átjutásukat a „vasfüggönyön” kizárólag azoknak a „szaktanácsoknak” köszönhetik, melyeket - ha szórványosan is - a Szabad Európa Rádió adásaiban kaptak*. Hozzátette még, hogy *mindent arra az egy lapra tettek fel, hogy a Szabad Európa Rádiónak a menekülés részleteivel kapcsolatos hírei igazak, azokban bízni lehet s azok alapján el lehet indulni*. Csempészre egyébként sem volt pénzük - jegyzi meg a teljesség kedvéért az interjút készítő SZER-munkatárs.⁹

Az adásidő az alábbiak szerint bővült ebben az időszakban:

= 1950. aug. 4-: 2x30 perc (este 8.40 és 10.40)

= 1951. jan.-: 4x30 perc (16.00, 18.30, 21.00, 23.30)

= 1951. okt. 6-: reggel 5-től (vasárnap 7-től) 24.00 + 0.10-0.40-ig „Éjjeli őrzőjárat”;¹⁰

Ekkor a napi 19 és fél órás adásidőnek még mintegy 3/4-e ismétlés. Hírek 30 %, kommentár 10 %, zene 20 %, prózai műsor 40 % (ennek 1/3-a politikai, a többi ismeretterjesztő, irodalmi műsor). Nemzetközi vonatkozásban is újdonságnak számított, hogy minden órában *10 perc friss híranyag* szerepel a műsorban Fontosabb állandó politikai műsorszámait még ekkor a *Nyugati kisgazdaság*, *Képek a nyugati munkás életéből*, *Tudomány és találmányok*, *Nemzetközi (illetve magyar) hír- és helyzetmagyarázat*, *Európa-mozgalom* (európai egyesülési törekvések), *Népek a szovjet igában*, *Reflektor* (ez utóbbi a SZER egyik leghíresebb-hírhedtebb műsora; a fennmaradt dokumentumok szerint szerkesztője, Gallicus (Mikes Imre)¹¹ irritálta leginkább a SZER-stábból a mindenkori magyar vezetőket 1951 és 1976 között, amíg csak élt a műsor). A *Fekete hang* (szerkesztője Igady-Kiss Ferenc) stílusában, hangvételében az egyik legjellegzetesebb terméke a hidegháborús propagandának. Kis- és középszintű politikai, tanácsi, munkahelyi vezetők konkrét ügyeit tárgyalta, fenyegető hangvétellel kommentálva ezeket, miközben gyakran kiderült, hogy a *mikro-horror* történeteknek gyakran nincs is valóságalapjuk. Rövid ideig tartó pályafutása után a kevésbé agresszív hangot megütő, bár hasonló profilú *A vádlottak padján* című műsor követte.

3. A Szabad Európa Rádió illegitimitása (sőt: illegalitása), valamint határon-kívülsége egyáltalán nem zárta ki a hazai belpolitikai folyamatokban játszott tényleges (bár közvetett) hatását - mind a különböző társadalmi csoportok, mind pedig a politikai döntéshozó elit vonatkozásában. A SZER mint (hallgatói szempontból) *rejtett média* - a közvéleményhez hasonlóan - csak *látens* módon lehetett a politikai rendszer része. *Funkcionális* szempontból nézve ugyanis a politikai rendszer részének kell tekinteni minden társadalmi tény, szubjektumot és folyamatot, amely (közvetlenül-közvetve) részt vesz, de legalábbis valamilyen módon, viszonylagos állandósággal és intenzitással hatással van a mikro- és/vagy makroszociális döntések meghozatalára.

⁹ OSA-RFE, Magyar gyűjtemény, ITEM No 8975/51.

¹⁰ Nem igaz tehát a *Fehér könyv*nek az az állítása, hogy *az ellenforradalom kitörésekor a SZER kétszeresére növelt adásidejét*. vö. A Szabad Európa Rádió - az ellenforradalom külföldi katonai és politikai vezérkara. In: Nagy Imre és bűntársai ellenforradalmi összeesküvése. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala. Bp., é.n., 96. p.

¹¹ Az álneveket a Magyarországon maradt rokonokon és ismerősökön esett megtorlások megakadályozása érdekében használták a SZER alkalmazottai - többnyire eredménytelenül. Az álnevek feloldására ld. *Borbándi Gyula: Magyarok az Angol Kertben. A Szabad Európa Rádió története. Európa, Bp., 1996. 576-578. p.*

Ennek a latens befolyásnak a legelemibb szintjén a politikai vezetők mintegy *önvédelemből* maguk is tájékozódni kényszerültek - egyebek mellett - a SZER fontosabb információiról is. Ez a szolgáltatás a leghosszabb ideig a Magyar Távirati Iroda feladatkörébe tartozott. A Népművelési Minisztérium Tájékoztatási Főosztálya ezzel kapcsolatba így számolt be a Politikai Bizottságnak:

[Az MTI-ben] *Az Információs Osztályon a rádiókat figyelik, a közleményt gyorsírással jegyzik és a világsajtó jelentősebb cikkeit fordítják. Az Információs Osztályon dolgozó újságírók az anyagból éppúgy mint a turnus fordítói jelentéseket állítanak össze az egyes rádióadások, újságok fontosabb híreinek, közleményeinek, vagy kommentárjainak tartalmáról. Itt az osztályvezető jelöli ki a fordítandó cikket.*

A Házi Tájékoztatóba kerülnek az imperialista hírügynökségek jelentései, amelyből sokat feldolgoznak a kiadásokba: összefoglalók részeként, vagy rövidebb információk számára. A Házi Tájékoztató anyagából készül az „MTI Tájékoztató” az un. „bizalmas”, amelyet a sajtó és politikai életünk vezetői számára küldenek meg. Készül még egy kiadás néhány példányban a „Szigorúan bizalmas”.¹²

Az információkból való részesedés a politikai pozíció és a presztízs egyik legfontosabb szimbolikus kifejezése minden diktatúrában. Némi sértődöttséggel ugyan, de hiteles képet rajzolt erről visszaemlékezésében Farkas Vladimir, aki 1950-55 között az Államvédelmi Hatóság határon túli felderítő szervezetének volt a vezetője, majd vezető-helyettese, 1950-től 1953-ig pedig ráadásul az ÁVH-kollégiumnak is tagja volt:

Az országban uralkodó bizalmatlanság nevetséges megnyilvánulásának tekintetem, hogy én, mint az ÁVH egyik legfontosabb főosztályának vezetője, nem kaptam betekintést az MTI bizalmas információs jelentéseibe, amelyek elsősorban a magyar nyelvű külföldi rádiók és a sajtó híryanagát tartalmazták. Igaz, hogy egyre inkább rendelkezésemre álltak az akkori magyar emigrációs sajtótermékek.¹³

¹² MOL 276.f.89./248.ö.e.

¹³ Farkas Vladimir: Nincs mentség. Az ÁVH ezredese voltam. Interart, Bp. 1990. 148. p.

II. Műszaki-technikai válaszok

1. A politikai vezetés egyértelműen valamilyen válaszára kényszerült a SZER egész működésével és annak egyes műsoraival kapcsolatban is. Mai szemmel nézve akár nevetésesnek is tűnhet az az igyekezet, amellyel a politikai vezetés primitív intézkedéseivel kívánta elejét venni a *megtévesztő, háborúra uszító imperialista nézetek* elterjedésének, pedig az ilyen elhárító jellegű döntések meghozatala akkoriban az egész *béketáborban* általános volt. Kiindulásként és némi előrelátással már 1948 végén meg kívánták akadályozni azoknak a rádiókészülékeknek a gyártását, behozatalát vagy forgalmazását, amelyek az *ellenséges rádióállomások adásainak vételére* alkalmasak lehettek, helyettük a csak a két magyar műsor fogására alkalmas *néprádiók* gyártását írták elő. Ezért az MDP Szervező Bizottsága ekkor úgy döntött, hogy a *világvevő* (vagy ahogyan a korabeli rádiótechnika inkább nevezte: *európavevő*) készülékek gyártást azonnal be kell szüntetni. Az érintett postai vezető azonnal méltatlankodó (bár politikai szempontból némileg naivnak tűnő) levelet intézett a pártvezetéshez:

Június hó közepe táján Szilágyi Pál elvtárs, aki ekkor a magyar Rádió vezérigazgatója volt, közölte velem a Pártnak azt a szándékát, hogy a már ekkor kiadott Európa-vevő népszuperre vonatkozó 20.000 drb.-os megrendelést sztofnírozatni kívánja. A magunk részéről felhívjuk Szilágyi elvtárs figyelmét arra, hogy abban az időben a gyártás-előkészítés, anyag-átvételezés stb. már teljes mértékben befejeződött, sőt maga a gyártás is megkezdődött. Közöltük azt is hogy a megrendelést vissza lehet ugyan vonni, de akkor felmerül a kérdés, hogy az ezzel kapcsolatosan előálló anyagi károsodást ki viseli.

Kifejezést adtunk annak a véleményünknek, hogy az államosítás utáni feszült pénzügyi helyzetben nem látjuk helyesnek ezt a megoldást, hanem inkább azt kellene csinálni, hogy a készülék elosztását megfelelően szervezzük meg és gondoskodunk arról, hogy a készülékek megbízható kezekbe /élmunkások, stb./ kerüljenek.(!) Utóbb Szilágyi elvtárs közölte velünk, hogy a rádió bizottsága - és feltételezem, hogy a Szervező Bizottság (Sz.B.) is - álláspontunkat helyesnek fogadta el és a gyártást folytathatjuk.

Ezek után f. hó 13-án Gerő István elvtárhoz intézett levélben a Sz.B. titkársága közli az Sz.B.48/1170 sz. határozatot, amely szerint „az Sz.B. megbízza Losonczy elvtársat, járjon el olyan irányban, hogy a Posta által rendelt 20.000 európavevő készülék gyártását szüntessék be”.

Érthető módon ez a határozat meglepetésszerűen ért, mert hiszen idáig úgy tudtuk, hogy a 20.000 készülék gyártása befejezhető. Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a 20.000 készülékből a feljegyzés aláírásának időpontjáig 4.450 készülék van készen. Az anyagbeszerzés a gyártó üzemek részéről teljes egészében megtörtént. A regie-költségek zöme akkor is fennmaradna, ha a gyártást a mai nappal leállítanánk. A feleslegesen beszerzett anyagok miatt - figyelembevéve azt is, hogy azok egy része más készülékek céljaira is felhasználható - kb. 2,5 millió forint veszteséget jelentene. Meg kell mondani azt is, hogy az üzemek a népszupert 5 hónapos tervükbe felvették és azok leállítása a termelésben kereken 9.5 millió forint termelési érték-, illetve forgalom-csökkenést eredményeznének, amit az üzemek képtelenek elviselni. Arra kérem az elvtársakat, hogy a népszuperre vonatkozó eredeti határozatukat változatlanul tartsák fenn.¹⁴

¹⁴ MOL 276.f.55/18.

Losonczy Géza, aki ezidőtájt miniszterelnökségi államtitkár volt, a szintén a Szervező Bizottságnak írt levelében hasonlóképpen ítélte meg a helyzetet:

*A posta 20.000 europavevő készüléket rendelt, amelynek gyártása folyamatban van. A bizottság rendkívül aggályosnak látja húszezer europa-vevő készülék piacra dobását, mivel ezeken a készülékeken keresztül hallgatni lehet a külföldi ellenséges rádióállomásokot is. Amennyiben ezeket a készülékeket nem lehet megfelelő módon átalakítani csak Budapestet vevő készülékké, a bizottság szeretné, ha a szétszórás abszolút demokratikus ellenőrzéséről megfelelő szerv gondoskodnék.*¹⁵

2. Végül az az Orwell-i fogantatású ötlet győzött, amely következtében az ötvenes évek közepére már mintegy félmillió háztartásban olyan *vezetékes rádió* működött, amely csak a - többnyire a pártbizottságon vagy a tanácsházán (a *gócközpontban*) elhelyezett - központi rádiókészülék által fogott egyetlen műsor hallgatását tette lehetővé. Az 1950. november 22-én az MDP Politikai Bizottsága elé terjesztett és a hivatalos indoklást tartalmazó javaslat szerint *háború esetén az ellenséges rádiópropaganda behatolásának meggátolására célszerűnek mutatkozhat a rádiókészülékek bevonása. Erre az esetre is biztosítani kell azonban a központi hírszerzés lehetőségét és ezért az Államgazdasági Bizottság javasolja, hogy építsünk ki vezetékes rádiórendszert.*¹⁶

Ezért a Közlekedési és Postaügyi Minisztérium 1950 őszén az alábbi határozati javaslatot fogalmazta meg a vezetékes rádióhálózat kiépítésével kapcsolatban:

Az előfizetők számának évenkénti szaporulata:

1950	8.000
1951	50.000
1952	150.000
1953	150.000
1954	150.000

*Ez azt jelenti, hogy az 5 éves terv során kiépülő vezetékes rádióhálózatba több mint 500.000 rádióelőfizető lesz bekapcsolva. A hálózat teljes kapacitása 700.000, tehát a telítődés 70 %-os.*¹⁷

A vezetékes rádió általánossá tétele azonban nem csupán arra szolgált volna, hogy elejét lehessen venni az *ellenséges propagandaadások* vételének. Mai szemmel nézve - az egyébként ugyancsak hidegháborús fogantatású - *Internet* logikája csillan meg abban a *bekábelezési* javaslatban, hogy az egyes rádiós *góckokat* (ahonnan a kitelepített hangszórók működtethetők) nem is kellene szétszórni az országban. Elég lenne - akár még a rádiótól is független - egyetlen központ, és az egész ország azt hallhatná, amiről itt éppen informálni kívánnák a lakosságot.

Eszerint ugyanis a *műsor továbbítása vezetéken történik Budapest, Józsefváros távbeszélő központból. Az országos központ saját felolvasó stúdiójából szükség esetén a rádió műsorától független felolvasást, híryananyagot, esetleg zeneszámot is lehet a hálózatra kapcsolni.*

¹⁵ Uo.

¹⁶ MOL 276.f.54./119.ö.e.

¹⁷ Magyar Rádió Archívuma (továbbiakban: MRA) TÜK 0013/1950.

A nemzetközi tapasztalatok azonban arra is figyelmeztették a magyar vezetést, hogy nem lesz zökkenőmentes ez a nagyszabású átalakítás. Rádiós és pártvezetők prágai útjukról hazatérve beszámoltak azon tapasztalataikról, miszerint a csehszlovák elvtáruk zavarással, erőteljes propagandával továbbá a vezetékes rádió terjesztésével harcolnak az ellenséges adások ellen. (A SZER cseh és szlovák nyelvű műsorainak sugárzása még a magyar nyelvű adások elindulása előtt megkezdődtek.) Majd ezzel kapcsolatban hozzátették:

*Minthogy 2.700.000 rádió van ma Csehszlovákiában - jelentős százalékban világvevő -, a vezetékes rádió népszerűsítésének legfőbb eszközei: a tökéletes hang, vonzó műsor és anyagi kedvezmények. Egyes vidékeken biztató eredményt értek el: nagyon sok dolgozó lemondta normális rádió előfizetését és vezetékes koncessziót kért. Igaz viszont, hogy ezek nem a rémhírterjesztők, hanem a rendes dolgozók sorából valók, akik amúgy is csak véletlenül hallgatták az ellenséges adást.(!)*¹⁸

A vezetékes rádió nem lett népszerű. A hálózat kialakítására és üzemeltetésére létrejött a Vezetékes Rádió Üzemi Vállalat, amely a díjbeszedést is intézte. Egy jegyzőkönyvi feljegyzés tanúsága szerint egy Baranya megyei faluban (Szalánta-Németi) 1952 végén az előfizetők mintegy 90-95 %-a lemondott a vezetékes rádióról. A falu közhangulatára jellemző az a vélemény, miszerint *mindenünket be kell szolgáltatni, nem lesz kenyerünk sem, és így a rádió sem kell*. Amikor a díjbeszedő arra hivatkozott, hogy *napi húsz fillérért mi mindent kapnak a vezetékes rádiótól*, és hogy ez nem sok pénz, akkor a falubeliek horvát nyelvre fordították a beszédet, ami a vállalat alkalmazottjára - saját bevallása szerint - *nagyon kellemetlenül hatott*. Végül közölte a góckezelővel, hogy *a vállalat ebben a hónapban a felmondások dacára sem szereli le a hangszórókat, mert ha egy helyen megtenné, nem lehetne meggátolni az egész falu leszerelési követelését*.¹⁹

Egy Rákosi Mátyásnak szánt levél („Kérem Szíves kedjenek leveletem el juttatni Rákosinak és a többi társainak. Névtelenül mert szój igazat betörök a fejed”) szintén a vezetékes rádióval kapcsolatos hallgatói véleményt igyekezett kifejezésre juttatni: *A termelő szövetkezeteket dicsérítek hogy jól megy nekik. Téveszcsés asszony volt nálunk az első aki kapta a söprű nyelet és levágta a vezetékes rádiót a falról mondta minek ha egyszer mindig hazudik*.²⁰

Nyugati megfigyelők is meglehetősen kételkedéssel szemlélték a magyar politikai vezetésnek a vezetékes rádió totalizálására irányuló erőfeszítéseit. Egy, a magyarországi rádióhallgatási szokásokkal foglalkozó tanulmány szerint - amelyet Politikai Bizottság is fontosnak tartott Németországból azonnal beszerezni²¹ -, a kommunista kormány óriási harcot folytat a Szabad Európa Rádió ellen. Kiterjedt zavaróhálózat igyekszik zavarni az adásokat, és vezetékes rádióval látja el a lakosságot, különösen vidéken. *Tekintettel azonban a magyarországi nyersanyaghiányra - írja a tanulmány -, a vezetékes rádió teljes bevezetése szinte lehetetlen feladatnak látszik. Ha az eddigi ütemben folytatnák a vezetékes rádióállomások felszerelését, csak 12 év múlva látnák el teljesen az országot vezetékes rádióhálózattal. Nem valószínű, hogy ezt a végletekig keresztülviszik - teszi hozzá némi iróniával az elemzés -, hiszen - a SZER-hez hasonlóan - Moszkva magyarnyelvű adásait is csak rövid hullámon lehet fogni*.

¹⁸ MOL 276.f. 89/256. ö.e., illetve MRA TÜK 0043/1953.

¹⁹ Feljegyzés a Népművelési Minisztérium részére. MRA TÜK 128/1952.

²⁰ Kardos-Jávorka-Kovács-Kenedi-Pető-Vági: „Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van” Dokumentumgyűjtemény. Héttorony, Bp., 1989. 80.p.

²¹ MOL 276.f.89/256.

3. Mindezek ellenére a mintegy másfél millió rádiókészüléknek még mindig közel egyharmada volt műszaki paraméterei folytán alkalmas arra, hogy a - többnyire rövidhullámon sugárzott - nyugati rádióadók műsorait venni tudja. Ennek megakadályozására - a politikai bürokrácia zsargonja szerint: az ellenséges propagandaadások *lefedésére* - jött létre a népi demokratikus államok újabb *internacionalista* együttműködése eredményeként egy nagyteljesítményű kelet-európai zavaróadó-hálózat.

Az ellenséges propagandaadások zavarásának helyzetéről az a jelentés számol be a legteljesebben, amelyet az MDP Politikai Bizottság számára készített a 118-as számú *speciális* postahivatal vezetője:

Az ellenséges adásokat hullámhosszanként részletezve - a külföldi segítséggel együtt - a következő eredménnyel zavarjuk:

Hosszúhullámon naponta két frekvencián hét alkalommal dolgozik az ellenség, amit 30-50 %-ban zavarunk jó eredménnyel. Segítés nélkül ilyen eredményt csak hazánk területének 1/3-án tudnánk elérni, mivel a hullámhossz zavarására csak egy darab 15 KW-os adó áll szabadidejében rendelkezésünkre.

Középhullámon az ellenség 10 frekvencián 15 alkalommal dolgozik, amit hazánk területének 3/4 részén 75-80 %-ban zavarunk jó eredménnyel. Külföldi segítés nélkül ilyen eredményt csak hazánk területének 1/4-én tudnánk elérni, mivel kevés adóberendezéssel rendelkezünk. E hullámsáv zavarására két darab 15 KW-os, egy darab 8 KW-os és két darab 400 W-os adó áll rendelkezésünkre minden időben. A műsorszóró adókat csak szabadidejükben használhatjuk.

Rövidhullámon 100-110 frekvencián 186 alkalommal dolgozik az ellenség és van olyan időszak, amikor egyidőben, egyszerre 30-35 frekvencián. Zavarásra rendelkezésünkre áll 10 drb 15 KW-os és 7 drb kisteljesítményű adó. A 15 KW-os berendezéseket a hullámsávterjedés sajátossága miatt csak részben - főképpen a 6-7 Mc/s-os sávban - használhatjuk hazai zavarásra, ezért a zavarásban elért eredmény döntően a külföldi segítésből adódik. A rövidhullámot összesítve: 40-45 %-ban zavarjuk jó eredménnyel. Budapesten az eredmény jobb, mivel a zavarás tökéletesítésére a fent említett 7 drb kisteljesítményű adó a fővárosba lett telepítve.

Az összes ellenséges propagandaadások zavarásában átlagosan 45-50 %-os eredményt értünk el, ami nem elegendő, mivel főleg rövidhullámon van bőven mód az ellenség hangjának meghallgatására. Véleményünk szerint fejlesztés nélkül nem célszerű - a jelenlegi eredmények és körülmények mellett - a zavarás folytatása.

A zavarásban együttműködést folytatunk a Szovjetunióval, Lengyelországgal és Csehszlovákiával, melynek jelentős szerepe van a zavarás terén elért eredményeinkben. Az együttműködésnek azonban van egy néhány hiányossága, ami gátolja a jobb eredmény elérését.

A legfőbb hiányosságnak azt tartjuk, hogy az együttműködésből adódó kölcsönös feladatok és kötelezettségek sem a Párt felől a mi részünkre, sem pedig az együttműködő országokkal nincsenek (sic!) meghatározva. Erre vonatkozóan útmutatást ez ideig nem kaptunk, ezért nem világos előttünk az, hogy milyen alapon, milyen határig mehetünk el a kölcsönös segítésben. E hiányosságból adódott az, hogy amikor a Szovjetunió 1952 decemberében a részünkre sugárzott segítő zavaróadás számláját megküldte, az bennünket váratlanul ért, mivel pénzügyi tervünkben nem szerepelt. A munka beindításakor ittlévő szovjet tanácsadó elvtársakkal szóban állapodtunk meg az együttműködés technikai és szervezeti problémáira vonatkozólag, de a kölcsönös adások pénzügyi

elszámolásáról nem tárgyaltunk és tudomásom szerint ilyen értelmű megállapodás ez ideig nem jött létre. Az eddig kialakult gyakorlat alapján a Szovjetunió az általa részünkre sugárzott zavaróadások költségeit az általunk sugárzott zavaróadások és a Béke-műsor költségeivel állítja szembe és az ezután fennmaradó különbözetet kéri átutalni.

A kölcsönös elszámolás mérlegének alakulása a következő:

	Szovjetunió követelése:	Magyarország követelése:	Különbség a SZU javára:
1952/10 hó/	1 397 884,73 Rub.	253 797,10 Rub.	1 144 087,63 R.
1953/12 hó/	2 373 832,54 "	432 447,31 "	1 941 385,23 "
1954/ 6 hó/	<u>1 208 070,27 "</u>	<u>377 306,48 "</u>	<u>830 763,79 "</u>
Összesen:	4 979 787,54 Rub.	1 063 550,89 Rub.	3 916 236,65 R.

1954 júliusig 3.398.881,53 rubel Béke-műsorért járó követelésünk került kiegyenlítésre, így a Szovjetunió tényleges követelése 517.355,12 rubel volt, mely összeget a megküldött számlának megfelelően átutaltuk. A jelenleg fenálló (sic!) együttműködés során a külföldre sugárzott adások költsége általában havonta 8-900 ezer forint, amely az összes üzemeltetési költségeinknek kb. 2/3-a.

Lengyelországgal és Csehszlovákiával kölcsönös elszámolást nem folytatunk, mivel velük szintén csak technikai és szervezeti kérdésekben állapodtunk meg szóbelileg. A kölcsönös segítség mértéke azonban e két országgal általában egyenlő szokott lenni.

Hiányos az együttműködésben a kapcsolattartás is, melynek megjavítása szükséges, mivel többnyire gyorsan és pontosan kell cselekedni. A Szovjetunió felé a kapcsolat jó. A szovjet elvtárs (ti. a moszkvai politikai tanácsadó - R. B.) kétféleképpen itt járt és személyes tanácsadással sokat segített. Jó a kapcsolat azért is, mert a Szovjetunió kezdeményezésére telefon-összeköttetés létesült a két ország zavarást végző szerve között. Nem így van ez azonban Csehszlovákia és Lengyelország felé. A lengyel elvtársakkal például csak egy esetben, 1952 őszén találkoztunk és beszélünk meg feladatainkat. Telefon-összeköttetés sincs a két ország zavarást végző szerve felé. A kapcsolatot mindkét országgal távirat útján oldjuk meg a Belügyminisztérium közvetítésével, ami hosszadalmas és időnként tévedés adódik belőle.

Az együttműködés további hiányossága a szervezetlenség. Ennek jobbátétele érdekében a baráti államok részéről is felmerült egy, nemzetközi központi szerv létrehozásának gondolata. Véleményünk szerint e szerv munkája nagymértékben elősegítené a zavarás megjavítását. E központi szerv feladata lenne a zavaróadások megszervezése és irányítása nemzetközi méretekben, a jelenlegi adottságok alapján, továbbá kidolgozni a zavarás fejlesztéséhez szükséges tervet és tárgyalás útján meghatározni az egyes országok feladatait. A Szovjetunió ez év szeptemberében bennünket is meghívott egy ilyen értekezletre, de azt meghatározatlan időre elhalasztotta.

A zavaróadás fejlesztése érdekében szükségesnek tartjuk azt is, hogy hivatalunk a posta Rádióműszaki Vállalatával együtt a Tájékoztatási Hivatal hatáskörébe tartozzon. Ez esetben a Rádióhivattal együtt mindhárom szerv közös technikai és elvi irányítás alatt dolgozna. A közös tervezéssel, a közös munkával és az adóberendezések célszerűbb felhasználásával jelentős anyagi megtakarítást érnenk el. Célszerűnek tartjuk ezt azért is, mert a Vállalat kezelésében lévő összes adóberendezés kb. 80-90 %-a a Rádióhivatal és a mi hivatalunk munkáját végzi. Jelenleg a helyzet az, hogy a Rádióműszaki Vállalat

biztosítja az adóberendezések technikai üzemeltetését és ezért mind a Rádióhivatal, mind a mi hivatalunk havonta jelentős bérleti díjat fizet. F.²²

Mivel feladatunk lényege harc az ellenséges propagandaadások ellen, olyan elgondolásunk is volt, hogy hivatalunk tartozzon a Belügyminisztériumhoz. Ezáltal munkánk fejlesztésében megtakarításokat érnénk el, ha a belügyi adóberendezések szabad kapacitását igénybe vehetnénk. De közvetlenebb lenne a kapcsolattartás is Csehszlovákiával és Lengyelországgal, mivel e két országban ezt a munkát szintén a Belügyminisztériumon belül végzik. A Belügyminisztériumhoz való tartozás kérdésében kértem Dékán István miniszterhelyettes elvtárs véleményét, aki a postától való kiválásunkkal egyetértett, de a Belügyminisztériumhoz való tartozásunkat jelenleg nem látta célszerűnek.

Újabb eredményeink elérését berendezéseink tökéletesítésében és bővítésében látjuk, ami egyben szükségessé teszi hivatalunk bővítését is. Hosszúhullámra nem tervezünk beruházást, mivel a külföldi segítséggel jelenleg elért eredmény ezt nem teszi szükségessé. Beruházás csak az esetben szükséges, ha ez a segítség esetleg megszűnne, vagy ha az ellenség bővíti adását.

Középhullámra a jelenlegi adottságok figyelembevételével 4 drb kb. 15 KW-os teljesítményű adó beruházása szükséges. Csökkenthető a beruházás, ha a Rádióhivatal úgy tudja megoldani a Petőfi-műsor országos sugárzását, hogy megfelelő adókapacitás szabadul fel zavarás céljára. További megtakarítás érhető el az együttműködés jobbátételével és kiszélesítésével is /pl. Romániával/. (Ilyen kooperáció sem ekkor, sem később nem jött létre - R. B.) A tervezett beruházás csak abban az esetben szükséges, ha a fent vázolt problémák már megoldódtak, mivel ezek kimenetelétől függ a beruházás szükségessége.

Rövidhullámra - mivel e területen értünk el legkevesebb eredményt - 30 drb 1 KW-os adó beruházását terveztük. Ezeket az adókat nagyvárosaink zavarásának tökéletesítésére helyeznénk üzembe. Ezzel az együttműködésből adódó 40-45 %-os eredményt nagyvárosainkban közel 100 %-ra emelnénk. Így hazánk rádióelőfizetőinek kb. 60 %-ától teljesen elvonnánk az ellenséges adások meghallgatásának lehetőségét, amennyiben az ellenség jelentős mértékben nem növeli adását. Ilyen megoldást javasolt a szovjet elvtárs is és így dolgoznak a többi baráti országokban is. Csökkenthető a beruházás abban az esetben ha más szervek feleslegessé vált adóberendezéseit átvehetnénk. Ilyen alapon a Belügyminisztériumtól már kaptunk is 14 drb 1 KW-os adót.

Szükséges továbbá hivatalunk bővítése is. Kirendeltségeink számát a jelenlegi ötről 12-re kívánjuk felemelni, ami kb. 120-130 fő létszám-emelkedéssel járna. A kirendeltségek berendezéséhez szükséges kb. 30 drb speciális vevőkészülék importálása.

A tervezett fejlesztéssel kapcsolatos költségek a következők:

Beruházásra 16 drb 1 KW-os rövidhullámú adó, kb. 2 millió forint.

Ehhez antenna, épület és egyéb, kb. 4 millió forint.

30 drb speciális vevőkészülék, kb. 0,5 millió forint.

Összesen: 6,5 millió forint.

²² Az iratba utólag F jelzéssel az alábbi beszúrás került: E javaslatunkkal a Közlekedés és Postaügyi minisztérium illetékes vezetői nem értenek egyet. A feljegyzésben ennek ellenére azért szerepel, mert javaslatunkat most is helyesnek látjuk, annál is inkább, mert az 1953 augusztus 15-i ilyen irányú feljegyzésünkre Gerő elvtársnak is hasonló véleménye volt, továbbá a Rádióhivatal elnökhelyettese is így látja a probléma helyes megoldását.

Fenntartási és üzemeltetési költségünk a jelenlegi havi 1,8 millió forintról kb. 3,5 millió forintra emelkedne.

Munkánk megjavítása érdekében a következő javaslatokat tesszük:

1. Szükséges meghatározni hivatalunk feladatát mind a hazai zavarással, mind a külföldi együttműködéssel kapcsolatban, hogy lássuk milyen keretek között és milyen alapon folytassuk tovább feladatainkat.

2. Javasoljuk a feljegyzésben foglalt kb. 6,5 millió forintos fejlesztési terv elbírálását és jóváhagyását.

3. Javasoljuk, hogy hivatalunk és a Rádióműszaki Vállalat ne a posta hanem a Tájékoztatási Hivatal felügyelete alatt végezze munkáját.

4. Engedélyezze a Párt az együttműködést folytató államokkal telefonösszeköttetés létesítését, továbbá a közös problémák megtárgyalására és a tapasztalatok átadására évente egyszer a személyes kapcsolat felvételét.

5. Kérünk hozzájárulást és lehetőséget a többi baráti államokkal /Románia, Bulgária/ való együttműködés kiszélesítésére.

6. Kezdeményezze a Párt egy nemzetközi értekezlet megtartását az együttműködésből adódó problémák megoldására.²³

A fentiekből mindenképpen érdemes néhány részletre külön is felhívni a figyelmet. Mindezekelőtt kiderül, hogy a szocialista országok - részben rádiótechnikai okokból - csak korlátozottan képesek a rádiózavarás szempontjából önellátók lenni. A közhiedelemtől eltérően tévedés tehát azt hinni, hogy az adott állam *felelős* az ország területén az ottani műsorvétel rossz minőségéért. Más forrásokból ismeretes, hogy a Kárpát-medencei zavarások forrásai főként Ukrajna déli részén keresendők, illetve a magyarországi állomások főként a cseh-szlovákiai és a lengyel vételi lehetőséget kívánták megakadályozni. Az idézetben szereplő, a fővárosba telepített *7 drb kisteljesítményű adó* volt egyébként az egyetlen *belső* zavarás, ezt volt az un. *Torony* (a berendezés elhelyezéséről szolgáló fiumei-úti [átmenetileg - 30 évig - Mező Imre úti] OTI-épület tornyára utalva).²⁴

Éppen ez az említett kölcsönös zavarás tette annyira áttekinthetetlenné a pénzügyi elszámolást - főként a Szovjetunióval -, hogy később teljesen háttérbe szorultak az ilyen kooperációs megoldások. A Jelentésben javasolttól eltérően végül mégsem került a Belügyminisztérium irányítása alá a zavarórendszer, sőt a *speciális postahivatal* először átalakult *Központi Hírközlési Hivatallá*, majd 1964 elején végképp *felszívódott* a Posta Rádió és TV Műszaki Igazgatósága szervezetébe.

²³ MOL 276.f.54./350.ö.e.

²⁴ Az 1954-ben az MDP Politikai Bizottsága elé terjesztett és itt közölt jelentés készítője a 118. számú postahivatal vezetője volt. Gogolyák Gusztáv (1920-): 1945 előtt a Philips-gyár rádiótechnikusa; 1950-ben az MDP III. kerületi Bizottságának titkára; 1952 elejétől 1957 májusáig a Posta *speciális* hivatalának (Bp. 118. sz. Hiv., Horváth Mihály tér 17-19. - innen tervezték sugározni a vezetékes rádióhálózat központi adásait is) vezetője, majd a KB apparátusában dolgozik; 1962-től hanoi-i, majd 1966-tól konakry-i nagykövet; nyugdíjas. A vele készült interjú részletei - amelyek a *Melléklet 1* alatt szerepelnek - a rádióelhárítás '50-es éveinek gyakorlatát a *belülálló* szemével láttatják. (Készítette: Révész Béla, 1996. február-március. OSA-RFE, Magyar gyűjtemény, Gogolyák Gusztáv-interjú).

4. A közvéleményben rendkívül elterjedt volt az a vélemény, hogy Magyarország tele van olyan zavaróállomásokkal, amely nagy kapacitással működve kívánják megakadályozni a nyugati magyar nyelvű adások vételét. Mivel a Nyugatra került magyar állampolgárok megkérdezésekor standard kérdésként szerepelt a vételi lehetőségek technikai feltételei iránti érdeklődés, így erre vonatkozóan jelentős mennyiségű véleményt őrzött meg a SZER archívuma. A *népnyelv* elnevezése szerint a zavaróállomások *kereplővel* teszik lehetetlenné a rádió adásainak hallgatását, és szinte minden rádiós antennában zavaró technikát véltek felfedezni. Egyébként a forradalom időszakában számtalan követelésben fogalmazódott meg a nyugati magyar nyelvű adások zavarásának azonnali megszüntetése. Amikor a Balatonszabadiban működő rádióadó bemérte az egyik zavaróállomás koordinátáit, és kiderült, hogy a szlovákiai Pöstyénben működő adóállomás zavarja a magyar nyelvű adásokat, akkor ezt a hírt a közvélemény egyáltalán nem tartotta hihetőnek.²⁵

Egy rajkai menekült, aki 1951 decemberében szökött át a határon, szinte népmesébe illően számolt be a Szabad Európa Rádió hallgatásának otthoni körülményeiről. A korabeli jegyzőkönyv így örökítette meg a beszámolóját:

*„A rajkai ÁVH épületében létesített zavaróállomás nem bizonyult elég hatásosnak a Szabad Európa Rádió adásaival szemben. Annak híreit a zavaró hangokon át is ki tudták szűrni s az egyes rádióhallgatók kölcsönösen kiegészítik egymással azt, amit az adásokból meg tudnak érteni, s a falu társadalma továbbra is értesül a nyugati propaganda híreiről. Ez arra készítette a rendszer rajkai vezetőit, hogy újabb radikális intézkedéssel tegyék lehetetlenné a müncheni adások hallgatását. Az ÁVH rajkai parancsnokától származott a megoldás ötlete. Az ő rendelkezésére egy áramkikapcsolókészüléket helyeztek el az ÁVH helyiségében, amelynek segítségével az áramszolgáltatást Rajka egész területén szüneteltetni tudják. A müncheni adásokat figyelő ÁVH-s minden olyan esetben, amikor a Szabad Európa Rádió fontosabb híreket ad, az egész falut kikapcsolja az áramkörből, annak ellenére, hogy a zavaró állomást is működtetik.”*²⁶

Hasonló esetről számolt be az a kapuvári menekült, aki a csornai határőrállomásnál vélte felfedezni a zavarás forrását, szerinte onnan származik a villanymotor berregéséhez hasonló *zörej*, amely jóformán lehetetlenné teszi a SZER műsorának a vételét. Ennek ellenére úgy tudta, hogy Kapuvár lakosságának mintegy 95 %-a hallgatja az adásokat, sőt, az egymás számára megbízható lakosok kis csoportjai összeülnek, ahol egy jobb rádiókészülék van, és ott hallgatják az adásokat.²⁷

Nem menekülttől, hanem egy állandó budapesti informátortól származott 1952 elején az a vélemény, hogy *ellentétben a 49-es hullámhosszal, amelyen a fővárosi hallgatók túlnyomó többsége egyáltalán nem hallja az adást, különösen a 38-as hullámhosszon kifogástalan, zavarmentes a vétel*. Tapasztalatai szerint a hallgatóság legnagyobb része este 7 és 10 óra között figyeli a műsort. Általánosnak tartotta azt a véleményt, hogy ha a SZER adása meg-

²⁵ Az esetről a Magyar Ifjúság 1956. november 1. száma számolt be. 1956. november 1-én Varga Endre a Katolikus Néppárt elnöke a Szabad Kossuth Rádióban javasolja a Dunántúli Nemzeti Tanács programjába belevenni: „A kormány akadályozza meg a külföldi rádióadások zavarását. Ha ígéreteit megvalósítja, nem kell félnie az ellenvéleményektől”. A szabadság kapujában. A SZER emlékműsora a magyar forradalom és szabadságharc harmincadik évfordulóján. SZER Magyar Osztálya, München, é.n. 207. p.

²⁶ OSA RFE, Magyar gyűjtemény, ITEM, No. 05411/52.

²⁷ OSA RFE, Magyar gyűjtemény, ITEM, No. 8270/54.

közelítőleg olyan erős lenne, mint a Kossuth vagy a Petőfi adóállomásoké, akkor - *a fennálló veszély ellenére - a kommunista műsorok helyett igen széles rétegek kizárólag a SZER adását hallgatnák.*²⁸

5. 1954 őszén új propagandaeszköz jelent meg Kelet-Európa egén: léggömbök érkeztek Nyugat-Európából olyan rölapokkal, sőt kisméretű folyóiratokkal, amelyek anyaga többnyire a SZER műsorain is hallható volt. (Érdemes visszaemlékezni arra is, hogy az SZKP XX. kongresszusán elmondott titkos Hruscsov-beszéd is ilyen sajátos médium útján vált ismertté a politizáló kelet-európai közvélemény előtt.) Az egyik léggömbön érkezett brosúra (*Szabad Magyarország, Nemzeti Ellenállási Mozgalom, 1955. 12.*) a nyugati médiumok fontosságát azok *alternatív* jellegében látta és erre kívánta felhívni reménybeli olvasója figyelmét:

*A TASZSZ és a népi demokratikus államok hírszolgálatai állami monopóliumok. E monopólium azonban nem teljes, itt is akad versenytárs. Ezek: a nyugati rádióállomásoknak a vasfüggöny mögé irányuló adásai, a Szabad Európa Rádió s az ellenállási mozgalmak röpcédulái. Magyar nyelven sugároz híreket az angol, amerikai, francia, török, vatikáni és spanyol rádió. A Szabad Magyarország Hangja naponta húsz órán át ad műsort. A Csehszlovákiába, Lengyelországba és Magyarországra elindított röpcédulák száma eddig 212 millió. 360 ezer léggömb vitte a röpcédulákat keletre; a léggömbkibocsátó állomások teljesítőképessége ma olyan nagy, hogy kedvező szél esetén egyetlen állomás naponta a Szabad Magyarország 800.000 példányát indíthatja el.*²⁹

²⁸ OSA RFE, Magyar gyűjtemény, ITEM, No. 01911/52.

²⁹ Magyar Nemzeti Múzeum, Legújabbkori Gyűjtemény, Rölapgyűjtemény, 85.101.

III. A kriminalizált rádióhallgatás

1. A hazai hírforrások lassúságát a politikai vezetés kezdetben még *erénynek* tekintette. Példamutatónak vélte ezen a területen (is) a szovjet tájékoztatáspolitikát az a rádióküldöttség, amely visszaérve elismerően állapította meg:

*Műsorszámuk legnagyobb többségét legalább ötszörös ellenőrzésen viszik keresztül... Hírszolgálatukban nem a gyorsaságon, hanem a megbízhatóságon van a hangsúly.*³⁰

Egy idő után mégis azokat az okokat kezdték keresni, amelyek vonzóbbá teszik az *ellenséges* rádióadásokat a hallgatók számára a hazaiakénál. Nem kevés bátorságra lehetett szükség a Népművelési Minisztérium Tájékoztató Főosztályán ahhoz, hogy tulajdonképpen az igazi magyarázatát adja ennek a felvetésnek - 1951 tavaszán:

*Egyik hiányossága az MTI külpolitikai kiadásainak az, hogy fontos világpolitikai eseményekről gyakran egyáltalán nem tudósít vagy csak napokkal később kommentárok formájában ad róluk hírt... Ilyen esetben fennáll a veszély, hogy rászorítjuk az olvasókat az ellenséges rádiók híreinek meghallgatására, kiegészítve hiányos információikat.*³¹

Öt évvel később, már a XX. kongresszust követően hallható ismét ez a kritikus hang, olyannyira, hogy még egy 1956. április 2-án megtartott államvédelmi pártaktíva értekezleten is elhangozhatott a következő vélemény (igaz, némileg más szándékkal):

*Csak az utóbbi hónapokban, mióta a rádió-részletfizetési akció megindult 17.000 darab világvevő készüléket adtak el, több mint egymillió előfizetője van a rádiónak. S azokat a kérdéseket, amiket a Szabad Nép nem magyaráz meg, azt megmagyarázza az Amerika Hangja, a Szabad Európa, és ha később a Szabad Nép már írt is ezekről a témákról, sokkal nehezebb nekünk ezeket a kérdéseket kitisztázni, azok után, hogy az emberek elsősorban a nyugati imperialista rádió adásokból értesülnek elsősorban az emberek.*³²

A hivatalos magyarázkodás azonban nem az ideológiailag tévesen megalapozott és a tájékoztatáspolitikai szempontjából elhibázott tömegkommunikációs stratégiában látta a nyilvánvaló kudarc okát. Sokkal inkább az *osztályharc éleződésének* Sztálini koncepciójára támaszkodva konstruálták a legkülönbözőbb *összeesküvés-elméleteket*.

Egri Gyula, a belügyminiszter első helyettese például az 1954. október 11-én megtartott vezetői értekezleten elmondott beszámolójában megállapította:

*Nemcsak az ügynökségek útján, de a propagandaeszközök mindenféle változatával is fokozza tevékenységét a külső ellenség. Idegennyelvű rádióadásokkal, az országba juttatott sajtótermékek útján igyekeznek a hírszerzés bázisát kiszélesíteni, azt konkrétan felhasználni. A Szabad Európa rádió pl. részletesen eligazítja az ellenség minden kategóriáját, szinte programot adva számukra, milyen módon akadályozzák meg népi demokráciánk fejlődését. Az elmúlt napokban pl. széles körű akció indult meg röplapok terjesztésére magyar ellenállási mozgalom címén. Ahogy mondják, el akarják árasztani Magyarországot különböző röplapokkal, hogy azáltal zavart idézzenek elő a lakosság soraiban.*³³

³⁰ MRA TÜK 031/1952.

³¹ MOL 276.f.89./248.ö.e.

³² BM Központi Irrattár (továbbiakban: KI) 10-1415/1956.

³³ BM KI 36-213/954.

Fél évvel később egy országos államvédelmi értekezleten Piros László belügyminiszter tartott beszámolót az ellenséges tevékenységek fő irányairól. Ebben ő is az államellenes aktivitás és a külföldi rádióadók tevékenységének elválaszthatatlanságát kívánta bebizonyítani:

A politikai vonatkozású híryananyagok szerzésében különösen aktív a Szabad Európa hírszerző hálózata, továbbá a vatikáni hírszerzés, amely a felosztatott szerzetesrendek illegális vezetőin és tagjain keresztül rendszeres tájékoztatást igyekszik szerezni a magyarországi egyházi és politikai helyzet alakulásáról...

A külföldről irányított ellenforradalmi propaganda tevékenység méreteire jellemző, hogy a Szabad Európa és az Amerika Hangja rádiók mellett még további 7 kapitalista állam rádiója sugárzott naponta 110 különböző frekvencián 210-220 órán át ellenséges rádióadást ellenünk.

Több adatunk bizonyítja, hogy az ellensége propaganda hatására egyes személyek spontán felajánlkoztak az imperialista hírszerzőszerveknek kémtevékenység folytatására... A propaganda szervek apparátusa úgy a határon kívül, mint az országon belül egyben széleskörű politikai, gazdasági sőt katonai vonatkozású kémtevékenységet is folytat. A különböző forrásokból, így ügynökségükön keresztül kiszökött hazaárulók kihallgatásából, valamint a hivatalos sajtóból szerzett adataikat összegyűjtik, rendszerezik, kiértékelik és felhasználják ellenünk. E tevékenység méreteire jellemző, hogy egyedül az ún. Szabad Európa magyar osztálya 126 főt foglalkoztat. Államvédelmi szerveink közelmúltban számoltak fel egy kémrezidentúrát, melynek vezetője mint mozgó postát a nemzetközi postaszákba rejtve továbbította a kémadatokat a Szabad Európa nevű kémszervezet részére... Éppen ezért az a feladatunk, hogy az eddiginél nagyobb erővel és eredménnyel harcoljunk az ellenséges hírszerző és ellenforradalmi propaganda gócok ellen, mert az ellenséges propaganda egyben a hírszerzés és más aknamunka, így az illegális szervezkedések, a szabotázs, a kártevés bázisa, melegágya.³⁴

A Belügyminisztérium államvédelem szerveinek munkájáról a belső reakció elleni harc vonalán című, 1956. áprilisában született jelentés ugyanezt az álláspontot képviselte:

1955-ben a Belügyminisztérium államvédelmi szervei 7 kémrezidentúrát, illetve 100 kémeket derítettek fel és vettek őrizetbe. A leleplezett kémek 61 %-a az USA hírszerzőszervek ügynöke volt. A letartóztatott amerikai kémek közül 20 fő a Szabad Európa Rádió hírszerzőszerv irányítása alatt állt.

...Nem teljesen ellenőrzött adatok szerint 1955 végén az országban 99 illegális szervezkedés működött. A szervezkedések kb. 60 %-a 1953-54-ben, 16 %-a 1955-ben jött létre. Propagandatevékenységet folytat 48, rendszerváltozásra, hatalomátvételre szervezkedik 18, fegyveres szervezkedést folytat 12, szabotázs-kártevésre 7, hírszerzésre 9, terrorcselekményre 2 szervezkedés irányul, 3 egyéb tevékenységet fejt ki. A szervezkedésen kívül mintegy 3000 ellenséges csoportosulásról tudunk, melyek nyilvános helyeken, illetve lakásokon jöttek össze és az imperialista rádiók adásait terjesztik.³⁵

Ha pedig az összeesküvés téória éppen nem áll össze, akkor az államvédelem valami egyéb deviációval igyekezett összekapcsolni az ellenséges propagandaadások hallgatásának a tényét. Így például Kopácsi Sándor - aki 1954 októberében még csak a BM Budapesti Főosztály vezetője volt - egy vezetői értekezleten egészen abszurd bejelentést tett:

³⁴ BM KI 2-274/c./1955.

³⁵ BM KI 13-75/1956.

*Lelepleztünk egy társaságot. 10 személy rendszeresen összejárt a Szabad Európa adását hallgatni és utána leoltották a villanyt és egymás feleségeivel orgiákat rendeztek. Ilyen erkölcstelen, politikailag, gazdaságilag rothadt banditákkal van dolgunk. Ezen példák nyomán kell tovább mennünk.*³⁶

2. A '60-as évek elején³⁷ a Belügyminisztériumban egy többkötetes - és szemlátomást a teljesre törekvő - elemzés készült *Az 1956 évi magyarországi ellenforradalom az állambiztonsági munka tükrében* címmel. Ebben szerepel egy összesítés azokról az 1956. évben működő illegális szervezkedésekről és csoportosulásokról, amelyekről a BM operatív szervei tudomással bírtak. A betűhíven közreadott teljes anyagból kiemelve a Szabad Európa vonatkozásában releváns eseteket - amelyek a BM operatív szervei megítélése szerint hozzájárultak a későbbi ellenforradalom kitöréséhez - feltűnő, hogy milyen bizzar helyzetekre vetíti vissza a BM az aktuális (párt)politikai értékelés sajátos szempontjait, illetve milyen eltúlzott, pedig valójában többnyire rendkívül kisszerű esetekre terjesztette ki operatív megfigyelését az államvédelem 1956 első felében.

Autóalkatrészgyárban hat főből álló illegális szervezkedés működött.

Albert István és Örkényi János egyetemisták 80 tagú illegális szervezkedést, továbbá egy titkosan működő „Hittudományi Akadémiá”-t hoztak létre.

Ágoston József kulák Tiszakeszi községben tagja volt egy hat tagú fegyveres szervezkedésnek.

P. Ábrahám Dezső, volt ellenforradalmi miniszterelnök lakásán négy-öt fős összejeveteket tartottak, kormányalakítási gondolatokkal foglalkoztak.

Apor István „báró” volt földbirtokos lakásán arisztokrata személyek hetenként összejevetelt tartottak.

Aradi Béla és társai egy horthysta katonatiszti és egy magyar közösségi csoporttal tartottak kapcsolatot.

Az „Alföldi” étteremben hetenként rendszeresen összejevetelt tartottak a volt kárpátukrajnai nacionalisták, Roskóczi Emánuel vezetésével.

Ajkán egy jobboldali szociáldemokrata csoportosulás működött Schuller János volt SS százados vezetésével.

Almási Árpád egy kilenc fős illegális csoportosulás vezetője volt. A szervezkedés horthysta tisztekből és nyilasokból állt.

Araczkai György orvos lakásán rendszeresen összejártak ellenséges beállítottságú személyek.

Nyíregyházán az adventista szekta szervezeten tevékenykedett. Külföldi eredetű, vallásos jellegű, sokszorosított propagandaanyagokat terjesztettek. Gyülekezeti termükben rendszeresen összejártak, s egyes alkalmakkor 50-60 fő jelent meg.

³⁶ BM KI 36-213/954.

³⁷ A fellelt dossziékból illetve az iratnyilvántartóból az anyag keletkezésének pontos dátuma nem állapítható meg, de a hivatkozott irodalmak a hatvanas évek elejét valószínűsítik.

Szegeden az adventista szekta aktív szervezést fejtett ki az egyetemi és középiskolai fiatalok között. A szekta vezetőinek célja a középiskolákon és egyetemeken kapott marxista nevelés ellensúlyozása volt.

Alacska községben egy hat főből álló kulákcsoportosulás volt.

Budapesten „Baráti kör” elnevezéssel csoport alakult, amely főleg érettségizett zsidó fiatalokból állt. A „Baráti kör” iránt az izraeli követség is érdeklődött, és azt Scheiber Sándoron, a rabbi szeminárium igazgatóján keresztül anyagilag támogatta.

Bunka Aladárné lakásán rendszeres összejövetelek voltak, amelyeken katolikus papok és volt apácák vettek részt. Nevezett lakásán lakott Bárd Endre volt katolikus pap, aki iskolás gyermeke részére vallásos témákról előadásokat tartott.

Dr. Borsos László egy hét tagú orvoscsoport vezetője volt. Célul tűzték ki, hogy rendszerváltozás esetén a kommunista orvosokat további működésükben meggátolják.

Bagó Soós Lajos földbirtokos származású személy ismerősei körében rágalmazta a párt és kormány vezetőit.

Bartha Jenő a felszabadulás előtt Berlinben egy fasiszta lap főszerkesztője volt. Lakásán spiritiszta szeánsz ürügyével politikai összejöveteleket tartott. Bartha rádióadásokat végzett Nyugat-Németország felé. A csoport tagjai közül felderítették Sziklai Bélát és Magyarai Vladimir Istvánt.

Berkecz József rk. plébános nyolc-tíz kulákból álló csoportosulást hozott létre. Berkecz Budapestre járt minden hét szerdáján, ahol a Császár fürdőben Csík József hatvani esperes plébánossal tapasztalataikat kicserélték.

Újfehértó községben 5 főből álló, „Szabad Európa Rádió”-t hallgató csoport működött.

Bács-Kiskun megyében egy csoport működött „Lajos” fedőnév alatt, többnyire volt fasiszta pártok tagjaiból. Ellenséges tevékenységük célja, felkészülés a „rendszer-változásra”. A csoport tagjai „feketelistát” készítettek.

Miskolcon Bakácsi Mária volt apáca illegális csoportosulást hozott létre apácánövendékekből. Különböző magánlakásokban, a Bükkben történő kirándulások alkalmával teológiai tanulmányokat folytattak.

Tura községben Basa Péter és társai illegális szervezkedést hoztak létre.

Barsi Ödön egy szervezkedés vezetője volt. Kapcsolatot tartott a „SZER”-rel. Kém-anyagokat és hangjátékokat juttattak ki. Kapcsolatai közé tartozott Pertsek Elza tanítónő.

Bródy Ernő ügyvéd volt képviselővel, ügyvédekkel, újságírókkal tartott kapcsolatot. Összejöveteleiket a „Casino” eszpresszóban tartották.

Bánfalvi Ferenc horthysta hdgy. és társairól operatív úton megállapították, hogy a csoport tagjai ellenséges beállítottságúak.

Burza Béla lakásán rádióhallgatás céljából volt horthysta katonatisztek és kulákok, valamint a helybeli plébános sűrűn megfordultak.

Bazsó József lakásán több személy az imperialista rádiók híradásait hallgatta és azokat terjesztette.

Bartányi Dénes vezetésével „Novénások” fedőnév alatt egy klerikális csoport működött. A csoport tagjai tagdíjat fizettek.

Bartos Véger Pál vezetése alatt működő csoport kulákokból állt. Agitációt fejtettek ki a szövetkezeti termelés ellen.

Bildhauer József balatonlellei lakásán horthysta katonatisztek, volt földbirtokosok és ügyvédek jártak össze.

Börcki József lakásán kulákok és horthysta erőszakoszként volt tagjai hallgatták az imperialista rádiók adásait.

Breczkó Sándor lakásán Hódmezővásárhelyen volt nyilaskeresztes vezetők hallgatták az imperialista rádiók adásait.

Borbély Lajos lakásán csoportosan hallgatták a „Szabad Európa Rádió” adásait és azt terjesztették. A csoport tagjai között 5 kulák és egy kisparaszt volt.

Balogh Lajos tagja volt a „Nemzeti Ellenállási Mozgalom”-nak.

Bodrogkeresztúr községben kulákokból álló csoportosulás alakult, az imperialista rádióadásokat hallgatták.

Szikszó községben Balázs Bertalan hat főből álló ellenséges csoportosulást hozott létre.

A volt Budapesti Műszaki Hadapródiskola régi hallgatói rendszeres összejöveteleket szerveztek, esetenként 50 fő részvételével.

Buri István lakására több főből álló csoport járt, ahol az imperialista rádióadók adásait hallgatták.

Balásházy János volt csendőr orvos őrnagy ismerőseit rendszeresen felkereste.

Dr. Bán Ede és dr. Bán András orvosok lakásukon „Angol Klub”-ot szerveztek. Egyoldalú jelentés szerint a „Szabad Európa Rádió” részére hírszerzést folytattak.

Bakonyszeg községben egy kilenc főből álló kulákcsoportosulás volt.

Csomor István Jászárokszállás községben egy ellenséges csoport vezetője volt. Csomor István 2-300 forintért fegyvereket gyártott. A csoport tagjaitól tagsági díjat szedett, amelyről nyugtát is állított ki.

Csiki Gábor egyoldalú jelentés szerint a volt magyar közösségi tagokat szervezte és aktivizálta. Szoros kapcsolatban állt az erdélyi „Magyar Közösség”-gel.

Csizmadia Rezső volt jezsuita szerzetes Szegeden illegális szervezkedést folytatott az egyetemi és középiskolai hallgatók között. Minden egyes résztvevő pap feladata volt a fiatalokat két-három fős csoportokba szervezni és illegális lelkigyakorlatokon keresztül ellenséges tevékenység folytatására aktivizálni.

Csipszer Mária volt apáca 18 tagú illegális csoportot vezetett. Kapcsolatban álltak egyházi személyekkel, akiktől propaganda anyagokat kaptak.

Csorba János és társai, volt FKP vezetők bevonásával a „Hungária” étteremben hetenként rendszeres összejöveteleket tartottak.

Czeti István szabómester műhelyében a múltban vezető funkciót betöltött személyek rendszeres összejövetelt tartottak. Hallgatták az imperialista rádiók adásait és az így szerzett híreket munkahelyeiken terjesztették.

Csaba Zsolt volt FKP országgyűlési képviselő lakásán rendszeres összejöveteleken vett részt több kulák és horthysta csendőr. Az imperialista rádióadásokat hallgatták.

Czimmer Illés kulák, tiszaiújfalusi lakos körül egy kulákcsoportosulás alakult. A csoport tagjai rémhíreket terjesztettek és termelőszövetkezeti mozgalom ellen izgattak.

Csány községben két csoportosulás alakult. Az egyiknek volt földbirtokosok és orvosok, a másiknak kulákok voltak a tagjai. A községben ellenséges híreket terjesztettek.

Csintalan József lakásán arisztokraták és volt földbirtokosok ellenséges megbeszéléseket folytattak.

Ceglédi Sándor által vezetett illegális csoportosulás tagjai a „Szabad Európa Rádió” adásait hallgatták és terjesztették.

Csontos Márton volt ferencesrendi szerzetes vezetésével egy „Harmadrend” működött. Minden harmadik héten rendeztek összejövetelet.

A debreceni MÁV területén „Térmester” fedőnévvel illegális szervezkedés alakult. A szervezkedés tagjai kémadatokat gyűjtöttek és azokat adókészüléken továbbították.

A debreceni MÁV Építési Főnökségénél „Esztergályos” fedőnév alatt illegális szervezkedés tevékenykedett.

Dusek János a „Nemzeti Ellenállási Mozgalom” elnevezésű szervezkedés egyik vezetője volt. Szegeden és Kalocsán voltak szervezetei.

A diósgyőri MÁV Fűtőházban négy fős ellenséges csoport működött. Tevékenységük a mozdonyok hiányos javítása volt.

A dorogi bányákban nyilasokból, Volksbundistákból és SS katonákból szervezkedés alakult. Szabotázs-cselekményeket követtek el.

Duliskovics Sándor lakásán több személy rendszeresen hallgatta az imperialista rádiók adásait.

Deák Antal horthysta csendőr hdgy. és Kövécs Béla nyilas által vezetett csoport az éjszakai műszakok alatt rendszeresen hallgatták a „SZER” adásait.

Dobó Ignác kulák illegális szervezkedést szervezett.

Dombrád községben kulákok és horthysta csendőrök egy csoportja imperialista rádiók adásait hallgatta és terjesztette.

Demecser községben a helyi állatorvos vezetésével ellenséges csoport alakult, melynek tagjai rémhírterjesztést folytattak.

Harsány községben Dudás Géza vezetése alatt álló csoport az imperialista rádiók magyar nyelvű adását hallgatta.

Salgótarjánban Deák Gyula vezetésével illegális szervezkedés működött. Ellenséges tevékenységük népi demokrácia-ellenes röpcédulák terjesztése volt.

A MÁV Pécsi Igazgatóságánál dr. Dreszler József illegális szervezkedést hozott létre.

Neszmélyben „Ellenállási Mozgalom” elnevezés alatt illegális szervezkedés működött.

Ézsöli Tivadar rk. pap szervezkedést hozott létre, főleg az egyetemisták és középiskolások között. Szerencs környékén megkezdtek a cserkészmozgalom illegális újjászervezését.

Egri Ferenc okányi kulák illegális szervezkedést alakított.

Emőd Gyula horthysta szds. lakásán jobboldali személyek rendszeresen összejártak spiritizista szeánszok megtartása céljából.

„Ellenállók” fedőnév alatt ellenséges csoportosulás tevékenykedett Bács-Kiskun megye területén. Tervükben elsősorban terror és diverziós cselekmények elkövetése szerepelt. A szervezkedés tagjai fegyverekkel rendelkeztek.

Erdei Mihály derekegyházi lakos volt nyilas lakásán nyilasok és FKP tagok rendszeres összejövetelt tartottak.

Erdős Péter újságíró vezetésével a „Belkereskedelem” című lap szerkesztőségében ellenséges csoportosulás működött.

„Fekete sereg” fedőnév alatt működött egy kiterjedt illegális szervezkedés, mely az 1951-ben részlegesen realizált „Fehérgárdista” szervezkedés tagjaiból alakult.

Fetty János a „Provida Máter” elnevezésű mozgalom egyik vezetője volt. Általános és középiskolai lányokból csoportot szervezett, azokkal letétette a szervezeti fogadalmat. Ellenséges tevékenységük célja az ifjúság körében ellensúlyozni a marxista nevelést.

Fodor István a „Magyar Függetlenségi Párt” volt képviselője által vezetett csoport ellenséges tevékenysége a termelőszövetkezetek elleni izgatásban mutatkozott meg.

A ceglédi járásban Faragó Miklós vezetésével egy ellenséges csoport működött.

Flamm József lakásán horthysta katonatisztek, rendszeres összejöveteleket tartottak.

Foki Gyula lakásán rendszeres összejöveteleket tartottak. Csendőrök, csendőrbesúgók és kulákok részvételével a „Szabad Európa Rádió” adásait hallgatták és terjesztették.

Fodor Pál lakásán rendszeresen megbeszélést tartott egy kulákokból álló társaság.

Ferencsik István lakásán nyilasokból álló csoport járt össze, imperialista rádióadók magyar nyelvű adásainak hallgatása céljából.

Fülesd községben hat főből álló csoport hallgatta a „Szabad Európa Rádió” adásait és rémhírterjesztést folytattak.

Kál községben a FKP volt tagjai rendszeres összejöveteleket tartottak. A csoport rendszeresen hallgatta a „Szabad Európa Rádió” adásait és ellenséges rémhíreket terjesztett.

Földes Péter a Belkereskedelmi Minisztériumban rendkívül szoros kapcsolatot épített ki a „megbélyegzett” újságírókkal.

Fáy Andor volt földművelésügyi tanácsos lakásán volt uradalmi intézők rendszeresen találkoztak.

A Ganz Vagonygyár motorgyártási osztályán cserkészekből és horthysta tisztekből illegális csoport alakult.

Dr. Gorondi Novák Sándor, a Budapesti Állami Erdőgazdaság előadója illegális szervezkedés vezetője volt.

Liliom Károly MÁV éjjeliőr - volt kulák kocsmáros - lakásán egy kulákokból álló társaság rendszeres összejövetelt tartott.

Gregus Antal volt táblabíró lakásán rendszeres összejövetelek voltak, a múltban vezető funkciót betöltött személyek részvételével.

Gregori Dezső volt nyilas balassagyarmati lakásán és cipésműhelyében egy ellenséges csoport a „SZER” adásait rendszeresen hallgatta.

A Győr-kisbácsai szociáldemokraták egy csoportja Medei István, nyugatra szökött jobboldali szociáldemokratával tartott kapcsolatot.

A Győri Írószövetség jobboldali tagjai csoportot szerveztek, antimarxista verseket terjesztettek.

A Győri Pamutszövő és Műbörgyárban horthysta katonatisztek és jobboldali szociáldemokraták csoportja működött.

Greiff Béla nyilas által vezetett csoport szoros kapcsolatot tartott a Budapesten és Győrben élő volt jobboldali szociáldemokrata vezetőkkel.

Gáva községben kulákokból szervezett csoport ellenséges tevékenységet folytatott.

Gulovics Károly rk. pap vezetésével négy kulák szervezkedése működött.

Egyoldalú jelzés alapján felvetődött egy hetven főből álló illegális szervezkedés, amit egy horthysta tábornok irányított.

„Halasi sasok” fedőnéven, demokráciaellenes szervezkedés volt.

Hergát Viktor váci kulák illegális szervezkedést kezdeményezett.

Hvedzik János volt csehszlovák földbirtokos hetenként nyolc-tíz fő részvételével összejöveteleket tartott a „Béke Szálló” éttermében.

A „Hungária Étteremben” rendszeresen összejárt egy horthysta katonatisztekkel álló csoport, melynek tagjai még a felszabadulás után is teljesítettek szolgálatot. Feltételezett vezetőjük dr. Dán Dezső volt.

A hatvani MÁV állomás területén jobboldali szociáldemokratákból álló csoport működött.

Haid Henrich volt iskolaigazgató lakásán FKP funkcionáriusok rendszeresen találkoztak. Haid egyik fia fegyverrejtegetés miatt 1956-ban börtönbüntetést töltött, másik fia papnövendék volt.

Horb Lajos volt esztergomi hentes lakásán horthysta rendőrtisztek, volt nagykereskedők és bankigazgatók rendszeres megbeszélést tartottak.

Hofbauer György kulák lakásán rendszeresen találkoztak kulákok, akik az imperialista rádiók adásait hallgatták és azokat terjesztették.

Hargitai Miklós lakásán horthysta katonatisztekkel álló csoport rendszeres összejövetelt tartott.

Hódi András a „Turul Szövetség” volt vezetőségi tagjának lakásán a volt „Turul Szövetség” tagjai rendszeres megbeszélést tartottak.

Hajdú Kálmán a „Barankovics párt” volt képviselőjének lakásán egy kulákokból álló csoport az imperialista rádiók adását hallgatta és terjesztette.

Horváth Péter horthysta fhdgy. szoros kapcsolatban állt egy volt VKF/2-es tiszttel, akivel közösen igyekeztek elhelyezkedni a hajdúházi ktsz-ben.

Heves községben volt földbirtokosokból és horthysta katonatisztekkel álló csoport egymás lakásán rendszeresen összejárt, ahol a „SZER” adásait hallgatták, majd azt terjesztették.

Ibrényi Dezső volt FKP országgyűlési képviselő és társai hetenként a „Zöldfa” vendéglőben jöttek össze.

Iszak Kálmán jobboldali pártok vezetőivel és aktív tagjaival keresett kapcsolatot. Nevezettnek 1956 előtt kapcsolata volt a budapesti USA követség beosztottaival.

Ibos Ferenc megbírált pártellenes írókkal folytatott rendszeres megbeszéléseket.

Jenei Károly volt kispap Székesfehérváron egy illegális szervezkedést irányított. A szervezkedés célja volt a szovjet csapatok kivonulása után a városban a politikai és közigazgatási hatalom átvétele, a kommunisták felelősségrevonása.

Szabolcs megye területén működő „Jehova Tanúi” szekta tagjai rendszeresen gyülekezeti napokat tartottak. Vallásos tanok hirdetésének leple alatt ellenséges agitációt fejtettek ki. A szekta központja Nyíregyházán volt.

Jurassa Béla volt nagykereskedő, az ATRA gyár dolgozója egy 24 tagú illegális csoport tagja volt.

Juhász Attila gimnáziumi tanár, debreceni lakos illegálisan bibliaórákat tartott lakásán, két tanársegéd és négy egyetemi hallgató bevonásával.

Dr. Kiss Gyula jogügyi előadó Veszprémben kapcsolatot tartott volt szerzetesekkel és papokkal. Összejövételeik alkalmával a kapitalizmus visszaállításáról folytattak beszélgetést.

Kaposvárott a helyi cukrászdában rendszeresen találkozott Konkoly Thege László, gróf Jankovics Bésán Endre, Balázs Gyula volt nyilas kitelepítési kormánybiztos és Bélyi Gabriella horthysta katonatiszt felesége.

Bürius községben Kovács József volt csendőr egy illegális csoportot hozott létre.

Kasza János volt FKP vezető egy csoportosulás vezetője volt. Jelszavuk volt: „Tanácsokat, de kommunisták nélkül”

Dr. Krajzler Miklós volt horthysta ítélőtáblai tanácselnök egy illegális csoportnak volt a vezetője. Nevezett a múltban az egyes kommunistaelenes perekben több halálos ítéletet hozott.

Kordás Ferenc volt NPP képviselőjelölt egy illegális szervezkedés vezetője volt. Kordás különben Horthy Miklós nyelvtanára és a „Rózsakeresztes” mozgalom magyarországi vezetője volt 1945 előtt.

Kassai János operaénekes vezetésével egy csoport alakult, az „Amerika Hangja” adásait hallgatták.

Kovács Jenő volt horthysta őrgy. lakásán egy csoport az imperialista rádiók adását hallgatta és terjesztette.

Dr. Kovács Ferenc horthysta rendőr szds. 22 fős illegális szervezkedést hozott létre, melynek tagjai horthysta rendőr, katona és csendőrtisztek voltak.

Király Lajos erdőmérnök programot szerkesztett egy illegálisan alakítandó párt érdekében. Célja volt, hogy a programot 200 személlyel aláíratva eljuttassa a budapesti svájci követségre.

Kádár István mérnök egy 23 tagból álló csoportot szervezett.

Soltész Jenő volt kitelepítési kormánybiztos „Keresztény Front” elnevezés alatt illegális ellenforradalmi pártot szervezett, melynek 200 tagja volt.

Dr. Batis Dénes vezetésével megalakult a „Keresztény Ifjúsági Egylet.”

Dr. Kovács Andor horthysta katonatiszt vezetésével a Mátravidéki Erőműnél egy öt fős csoportosulás működött.

„Lovagok” elnevezés alatt az Országos Légvédelmi Légierő Parancsnokság alárendeltségébe tartozó 28-as rp. hő. tapolcai ezredénél működött egy orvosokból álló illegális csoport.

Lathkl Schlitter Tamás volt földbirtokos lakásán ellenséges beállítottságú személyek rendszeres kapcsolatot tartottak egymással.

„Lajos” fedőnév alatt működő illegális szervezkedés tevékenysége a „rendszer-változásra” való felkészülés volt.

Lindenberger Béla gyulai lakásán rendszeresen megjelentek volt nagykereskedők, az imperialista rádiók magyar nyelvű adásait hallgatták és azt terjesztették.

Sátoraljaújhelyen Lengevári Sándor horthysta csendőr vezetésével egy csoport működött.

Baranya megyében „Mecsek Ellenállási Csoport” elnevezés alatt illegális szervezkedés működött.

Mészáros Sándor vezetője volt egy bajai szervezkedésnek.

„Magyar Közösség” elnevezéssel csoport működött a Vasúttervező Vállalatnál. Céljuk volt a „Magyar Közösség” újjáélesztése és régi tagjainak támogatása.

Medveczky Bella volt író nő havonta összejöveteleket tartott a „Hungária” és a „Vörösmarty” cukrászdákban. Kenessy Erzsébet a csoport egyik tagja Medveczky révén nyugatra küldte kéziratát, ahol azt fedőnéven jelentették meg.

Máriaalom községben nyolc-kilenc volksbundistákból álló csoport működött.

Marsó Pál horthysta csendőr alezredes vezetésével Maconka községben egy ellenséges csoport működött.

Magyaróváron jobboldali szociáldemokratákból álló csoport működött.

Macsle Géza lakásán kulákokból álló csoport rendszeres összejövetelt tartott.

Mezei Lajos Jászszentlászlón kulákokból álló csoportot szervezett.

Molnár János kulák, földéaki lakos kulákokból csoportot szervezett. Az imperialista rádiók adásait hallgatták és terjesztették.

Maklártálya községben egy illegális csoport fasiszta sajtótermékeket állított elő és azt terjesztették.

Mráz Ferenc miskolci lakos kapcsolatban állt egy budapesti jobboldali szociáldemokrata vezetővel. Mráz egy csoport alakítását kezdte meg a miskolci szociáldemokraták körében.

Molnár János sátoraljaújhelyi lakos lakásán összejáró személyek a „Szabad Európa Rádió” adásait hallgatták és terjesztették.

„Báró” Madrassy Beck Zsuzsanna ellenséges beállítottságú személyekkel tartott kapcsolatot, akik hírszerzéssel voltak gyanúsítva.

Iff. Molnár János pákoni kulák csoportot szervezett, az imperialista rádióadásokat hallgatták és terjesztették.

Dr. Mester Béla horthysta repülő fhdgy. vezetésével hat fős rémhírterjesztő csoport alakult.

Napkor községben fegyverekkel és lőszerrel rendelkező illegális szervezkedés működött.

„Névtelen levelezők” fedőnév alatt operatív feldolgozás folyt ismeretlen személyek ügyében, akik a „Szabad Európa Rádió”-hoz kémjelentéseket juttattak ki. A személyek kapcsolatban álltak az „Istenért, Hazáért, Szabadságért” név alatt működő illegális szervezkedéssel.

Németh Miklós horthysta ezredes horthysta katonatisztekkel álló csoportot szervezett. Összejöveteleket tartottak a Hungária étteremben.

Nyársapát községben fasiszta katonai szervezetek tagjaiból 14 fős csoport működött.

Németh Lajos szanyi lakos vezetése alatt álló fegyveres csoport embercsempészéssel foglalkozott.

Nagy József és Felhős János horthysta csendőrök vezetésével Zalaszentgrót községben az imperialista rádiók magyar nyelvű adásait hallgató és terjesztő csoport tevékenykedett.

Dr. Nagy István orvos, volt FKP vezető irányításával „Magyar Közösség” elnevezésű szervezkedés működött.

Nagy Imre tataházi lakos kulákokból álló csoportot alakított.

Orosz Árpád rk. hitoktató egy illegális szervezkedés vezetője volt. Kapcsolatban állt több budapesti imperialista követséggel.

Ökrös Sándor tagja volt a „6-os számú Ellenállási Mozgalom” elnevezés alatt működő illegális szervezkedésnek.

Az Oroszlányi MTH vágáriskolában ellenséges csoport működött. Különböző robbanóanyagokat gyűjtöttek és röpcédulákat terjesztettek.

Oláh Kálmán volt rádiómérnök lakásán jobboldali személyek az imperialista rádiók adásait hallgatták és terjesztették. Oláh Kálmán különben 1954-ben a „Vélemény-nélküliek Társasága” elnevezés alatt működő illegális szervezkedés vezetője volt.

Pilisborosjenő községben az Ausztriából hazatért Kassai Lajos horthysta őrgy. egy horthysta katonatisztekkel álló szervezkedést hozott létre.

Tatabányán a „Piros Rózsa” elnevezés alatti szervezkedés jobboldali szociáldemokrata vezetőkből alakult.

Dr. Pöltz Jenő horthysta rendőrtanácsos terrorcselekmények végrehajtására szervezett csoport tagja volt.

Pécs József művezető irányításával Kaposvárott fegyverekkel rendelkező csoport működött.

Dr. Pauli Antalné lakásán jobboldali személyek összejöveteleket tartottak. Dr. Pauliné baráti kapcsolatot tartott a budapesti argentin követtel.

Polgár János horthysta csendőr egy kulákokból és jobboldali szociáldemokratákból álló csoport vezetője volt.

Szombathelyen Polgár Gyula jobboldali szociáldemokratákat tömörítette.

Devecserben Pölöskei István kulák illegális csoportot szervezett.

Somogysimonyban Papp Sándor által vezetett illegális csoport az imperialista rádiók magyar nyelvű adásait hallgatta, összegyűjtötte a ballonok útján terjesztett ellenséges röplapokat. A csoport tagjai igyekeztek felderíteni az államvédelmi szervekkel kapcsolatot tartó személyeket.

Dr. Pazár László ügyvéd lakásán egy csoport az imperialista rádiók magyar nyelvű adásait hallgatta és terjesztette.

Pluhár István vezetése alatt a horthysta államapparátus magas rangú tisztviselőiből szervezett csoport működött.

Dr. Rédei István horthysta ezredes lakásán horthysta személyek és hozzátartozóik rendszeresen megbeszélést tartottak. Dr. Rédei külföldi kapcsolatokkal rendelkezett.

Mátraszöllős községben dr. Rónyai Tihamér volt földbirtokos illegális csoportosulást szervezett.

Rosta Gyula kulák által vezetett csoport az imperialista rádió adásait hallgatta és terjesztette.

Magyarpolányban Ruhis Mátyás vezetésével volt SS-ekből illegális csoport tevékenykedett. Tevékenységük rémhírterjesztés és fegyverrejtegetés volt.

Rajna János rk. plébános által vezetett csoport a Vatikán felé folytatott hírszerzést.

Schwedtnér Pál horthysta őrgy. vezetése alatt egy 18 fős illegális szervezkedés tevékenykedett.

Somogyi László az „Elektromos Művek” jogi előadója csoportjával elhatározta, hogy amerikai támadás esetén támogatni fogja az amerikai csapatokat. Célul tűzték ki lőfegyverek szerzését, s a politikai foglyok kiszabadítását.

Salzgruber József volt földbirtokos lakásán több osztályidegen személy rendszeres megbeszélést tartott.

Subai József horthysta alezredes egy 59 fős népi demokrácia-ellenes szervezkedés vezetője volt.

Sebők István által vezetett csoport tervbe vette a lillafüredi rádióállomás fegyveres megtámadását.

Sárvári János horthysta tiszthelyettes vezetésével fegyveres szervezkedés működött.

„Sárréti Sasok” elnevezés alatt volt burzsoá pártok tagjai horthysta katonatisztek és más osztályidegen elemek tömörültek.

Sréter Ferenc evangélikus lelkész „Ébredés” fedőnéven szektát alapított. Beszédeiben a nyugati egyházpolitikát dicsőítette.

Somogy megye területén 17-22 éves értelmiségi fiatalokból „Halálfejes Légión” elnevezés alatt szervezkedés működött.

Szepesi Schaurek Ottmár volt horthysta ezredes egy 15 főből álló szervezkedés vezetője volt.

A szombathelyi MÁV állomás területén „Méhészek” fedőnévvel népi demokrácia-ellenes szervezkedés alakult. A „Méhészek” nyugat felé határkapuval is rendelkeztek.

Szilágyi István volt hírlapíró egy 14 főből álló illegális csoportot szervezett.

A „Szerszámgépfelkészítő Intézet”-ben kialakult egy csoport, horthysta tisztek részvételével. Érdeklődési körük a tököli repülőtér menetrendjének és kapacitásának megállapítása volt.

Szalai István volt SS katona tagja volt a hadifogoly vezérkari tisztek által alakított szervezkedésnek.

Székely Károly volt nagykereskedő lakásán rendszeres összejöveteleket tartott. Közvetlen kapcsolatot tartott a budapesti angol követség egyik tisztviselőjével. Apja nyugatnémet kereskedelmi szakemberekkel állt összeköttetésben.

Szőny községben Dózsa L. Elek kulák lakásán egy kulák-csoport a „SZER” adásait hallgatta és terjesztette.

A szigetvári járásban volt FKP funkcionáriusokból álló 67 fős szervezkedés működött. Céljuk volt a FKP illegális létrehozása.

Szabó József író vezetésével egy fegyveres szervezkedés működött.

A tatabányai cementgyárban „Motorosok” elnevezés alatt csoport működött, tagjai jobboldali szociáldemokraták voltak.

Dr. Tóth Károlyné lakásán egy ellenséges csoportosulás rendszeresen hallgatta a „Szabad Európa Rádió” adásait és azt terjesztették.

Templén Ferenc volt nyilaskeresztes vezető irányítása alatt egy csoportosulás működött.

Tatabányán egy illegális szervezkedés működött. Tevékenységük célja, hogy egy esetleges háborús helyzetben kommunista-ellenes partizáncsoportokat szervezzenek. A szervezkedés nyugat-német kapcsolatokkal rendelkezett.

„Gróf” Teleki Sándorné lakásán rendszeres összejöveteleket tartottak arisztokrata személyek.

Tarnai Miklós lakásán horthysta katonatisztek, arisztokraták és kitelepített személyek rendszeres megbeszélést folytattak. Tarnai rendszeresen bejárta a budapesti svájci követségre.

Takács Pál lakásán volt FKP funkcionáriusok megbeszéléseket tartottak. Takács 1919-ben az egyetemi csendőrkülönítmény parancsnoka volt.

„Támadók” fedőnéven a kunszentmiklósi járásban jobboldali pártok tagjaiból álló csoport működött.

Ózdon Varga Lajos és Buza Sándor egy csendőrökből álló illegális szervezkedés vezetői voltak. A szervezkedés célja fegyveres felkészülés volt a „rendszerváltozás” esetére.

A „Vadásztölténygyár” volt tőkései és bizalmi emberei rendszeres összejöveteleket tartottak.

Varga Ilona volt földbirtokos lakásán kulákok és csendőrök rendszeresen összejártak. Hallgatták a „Szabad Európa Rádió” adásait és azt terjesztették.

Veszprém megyében „Kirándulók” fedőnév alatt illegális klerikális ifjúsági szervezkedés működött.

Varga István horthysta csendőr vezetése alatt működő csoport kimutatást készített Fonyód járás kommunistáiról abból a célból, hogy azokat „rendszerváltozás” esetén kivégzik. Varga fegyverrel is rendelkezett.

Varga Lajos hódmezővásárhelyi lakos által vezetett csoport kommunisták kivégzésének tervével foglalkozott.

Bács-Kiskun megyében „Zászlóbontók” fedőnéven egy demokrácia-ellenes szervezkedés működött 1954 óta folyamatosan. A szervezkedés túlnyomórészt az FKP tagjaiból állt.

Zelei János egy „Világszövetség” elnevezésű illegális szervezet tagja volt, melynek programja volt, hogy a „harmadik világháború után a hatalmat Magyarországon átvegye”.

A „Zöld Hordó” étteremben a volt Ferencz József Gimnázium 1930-as évek elején végzett hallgatói összejöveteleket tartottak. A résztvevők megbeszélései legitimista irányzatúak voltak.

Pálházi (Peiger) Ferenc horthysta tiszt vezetése alatt a posta vonalán szervezkedés működött.

A Független Kisgazda Párt volt vasúti titkára 1956 márciusában illegális szervezkedést kezdeményezett. A pártszervezést a vasút vonatkozásában országos viszonylatban szervezte.

A „Nagy Magyar Közösség” elnevezés alatt működő szervezkedés a budapesti USA követséggel tartott kapcsolatot.

A BM VI. Osztály egy kulákokból és földbirtokosokból álló illegális szervezkedést derített fel, melynek tagjai kapcsolatot tartottak egy nyugat-német hírszerző-gyanús személlyel.

Kiss György egy 12 tagú csoportot szervezett ellenséges elemekből. Kiss kapcsolatban állt a budapesti amerikai követség egyik tisztviselőjével.

Huttinger László horthysta szds. lakásán horthysta tisztek és egyéb osztályidegen elemek találkoztak. A csoportot a budapesti olasz és angol követség beosztottai is felkeresték gépkocsin.

Gerő Andor volt szabadkőműves főtitkár magánlevelezés útján kapcsolatot tartott a New York-i nagypáholy vezetőségével, ahonnan 500 dollár értékű IKKA csomagot kapott a szervezet segélyezésére. A volt szabadkőműves páholyok tagjai 11 illegális páholyba tömörültek.

Gáti Róbert a „Szabad Európa Rádió” volt munkatársa rendszeresen összejöveteleket rendezett lakásán.

Deák István kapcsolatot tartott Neubauer (Nelson) Oszkár amerikai állampolgárral, aki egy amerikai cég vezérképviseletének vezetője Nyugat-Németországban. Deák felesége szoros kapcsolatban állt Feledi Pállal, aki a felszabadulás után az amerikai követség gépkocsivezetője és Téglás Ernővel, aki a felszabadulás előtt az amerikai olajtársaság alkalmazottja volt.³⁸

³⁸ Az összeállítás a BM IV. Osztály „Magyar Népköztársaság területén működő illegális szervezkedésekről és csoportosulásokról 1956” című jelentése alapján készült. BM-Dokumentációs Osztály V-150352.

Az 1956-ban az ellenséges rádióhallgatás miatt a BM látókörébe került személyek és csoportok száma (42 eset) tehát az összesen operatív megfigyelés mintegy húsz százaléka. Ezek többsége önmagában nem alkalmas a büntetőjogi eljárás megindításához - még az ötvenes években sem. Így a belügyi apparátus részéről inkább a *várakozó álláspont* észlelhető, hogy az események mikor érhetik el azt a mértéket, amely fennállása esetén a hatóság a gyanút már a büntetőjogilag releváns *alaposság* szintjére emelkedőnek tekintheti.

3. De a bírói gyakorlat sem volt egységes az ellenséges rádióhallgatások büntetőjogi minősítését illetően. Az adott időszakban három fontosabb elvi jelentőségű döntést hozott ebben a tárgykörben a Legfelsőbb Bíróság, amelyekben az elkövetési magatartás szempontjából a Szabad Európa Rádió a tényállás elemeként szerepelt:

- *A vádlottak csoportjukat 'Nemzeti ellenállási mozgalom'-nak nevezték, majd a csoport működése keretében a 'Szabad Európa' Rádió részére híryanagy gyűjtését szervezték meg, uszító tartalmú feliratokat és rajzokat készítettek, terjesztettek és propagandát fejtettek ki a 'Szabad Európa' rádió lázító adásainak hallgatására. A felsőbbíróság azt az eseti döntést hozta, hogy a csoport tevékenysége nem tekinthető a népi demokratikus államrend, vagy a népköztársaság megdöntésére irányuló mozgalomnak, vagy szervezkedésnek, mert a vádlottak nem terjesztették ki szélesebb körre tevékenységüket; amellet olyan személyek, akik osztályhelyzetüknél fogva nem tekinthetők ellenforradalmi elemeknek. A cselekményt a bíróság hűtlenségnek minősítette, halmazatban izgatással.*³⁹

- *Vádlott a szervezkedés egyik tagjának megbízásából az ellenséges rádióleadásokról tájékoztatta a szervezkedés tagjait. Mivel tevékenységével a szervezkedést előmozdította, nem a BHÖ 8. pontja szerinti szövetkezésről, hanem azon túlmenően a BHÖ 1. pont (2) bekezdésben írt bűntettéről van szó.*⁴⁰

A leggyakoribb esetben pedig a problémát a Szabad Európa Rádió hallgatása, mint az izgatás önálló törvényi tényállásként való megvalósítása jelentette:

- *A Szabad Európa Rádió adásainak zárt lakásban történő hallgatása csak akkor valósítja meg a népi demokratikus államrend elleni izgatás bűntettét, ha ez más jelenlétében történik, vagy pedig, ha a lakáson kívül tartózkodó személyek részére is lehetővé vált ezzel ezen rádióállomás uszító híreinek hallgatása, ezen utóbbi esetben azonban csak akkor, ha nemcsak az nyert tényként megállapítást, hogy a kívüllevő személy tudta, hogy a lakásban a Szabad Európa rádiót hallgatják, hanem az is, hogy e rádióállomás milyen híreit hallotta.*⁴¹

Mindenesetre az adott ügyekben született büntetőeljárási döntések (akár bírósági útra kerültek azok, akár azt megelőzően született rájuk vonatkozó határozat) az *ellenséges rádióhallgatás* tényét többnyire *kontextuális* elemként használta fel a büntetőeljárás során. A Legfelsőbb Bíróságnak fent idézett legutóbbi álláspontja *önmagában véve* - az eddigi ismeretek szerint -, a maga *izoláltságában* nem érvényesült oly módon, mint a felelősségrevonhatóság kizárólagos alapja. A SZER hallgatása, akár egyedül, akár csoportosan, sokkal inkább a minősítő körülmény szerepét játszotta. A tényállás megállapításánál illetve a büntetési tétel kiszabásánál ugyanis egy ilyen körülmény megléte nemcsak jelentősen megnövelte a bíróság szemében a *cselekmény konkrét társadalomra veszélyességét*, de az elkövető személyiségjegyeihez is

³⁹ L. B. Katf. 156/1955.sz.

⁴⁰ Legf. Bír. 1098/1955.sz.

⁴¹ Legf. Bír. 1606/1955. sz.

könnyebben hozzá lehetett illeszteni a *megrögzött, konok, mindenre elszánt*, illetve a *nép hatalmával makacsul szembehelyezkedő* sztereotip jelzőket is.

A jogalkalmazás említett tendenciájára, de a kor abszurd hangulatának illusztrálásaként is citálható az az eset, amikor 1955 őszén Piros László belügyminiszter zárszavával ért véget az országos államvédelmi értekezlet. Anekdotázva említette az alábbi történetet:

A Dzszerzsinszkij-iskolán megkérdeztem: mit csinál ön, ha kap egy jelentést, hogy X.Y. ötholdas paraszt a kocsmban, miután megivott egy liter bort, azt mondta, hogy addig, míg én ebben a faluban leszek, nem lesz termelőszövetkezet. A kérdező azt mondta, megnézem, hányan hallották. Hát, mondom, tízen hallották. Tíz ember aláírja magának, hogy ez a paraszt ezt a kijelentést tette. Mit csinál? Le fogom tartóztatni, átadom az ügyészségnek, átadom a bíróságnak. Ezt válaszolta. Ott voltak az elvtársak, hallották. Mondtam neki, nem tartaná célszerűnek, hogy előbb megnéznék a község pártvezetésénél, a községi pártszervezet titkáránál vagy a községi tanács elnökénél, hogy ki ez az ember. És talán mégis kétféleképpen kell dönteni akkor, ha mondjuk azt mondja a községi pártszervezet, hogy ez egy rendes, dolgozó paraszt, aki eleget tesz az állam iránti kötelességnek, s így tovább, és így tovább. De nem ért még egyet a termelőszövetkezeti mozgalommal, azonkívül az illető, amikor józan, soha nem mond ilyesmit. Ebben az esetben másként kell dönteni, minthogyha azt halljuk, hogy sorozatosan tesz legkülönbözőbb kijelentéseket, ha azt halljuk, hogy a kulákokkal jár együtt inni, a kulákokkal együtt hallgatja a Szabad Európa Rádiót.⁴²

A büntetőeljárás alapjául szolgáló jogszabályi helyet többnyire a *demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről* szóló az 1946. évi VII. tc-ben találta meg a jogalkalmazó. (1949 után természetesen - törvénymódosítás nélkül - a *népi demokratikus államrend és a népköztársaság* szóhasználat lépett életbe.) Ennek 2 §-a szerint bűncselekményt követ el, aki 1. a *demokratikus államrend* vagy annak alapintézményei ellen gyűlöletre izgat, 2. az állampolgári szabadság vagy jogegyenlőség érvényesülése ellen vagy 3. faji vagy felekezeti gyűlölködésre izgat, illetőleg annak felkeltésére alkalmas más cselekményt követ el. A szabályozás - amely a *termelőszövetkezeti csoportok elleni izgatás* tényállásával kibővülve a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. tv. meghozataláig volt hatályban - a gyakorlatban igen alacsonyra helyezte bármely véleménynyilvánítás kriminalizálhatóságának küszöbét. Ennek alapján érthető, hogy csak 1951-1953 között izgatás (beleértve a termelőszövetkezeti csoportok elleni izgatás tényállását is) vádjával 7 986 esetben képviselte a vádat az ügyészség, és 5.929 főt el is ítélt a bíróság.⁴³

⁴² BM KI 2-628/1955.

⁴³ Törvénytelen szocializmus. A tényfeltáró bizottság jelentése. Zrínyi - Új Magyarország, Bp., 1991. 157. p.

IV. A célcsoportstruktúra

1. A Szabad Európa Rádió munkatársai az empirikus szociológiai adatfelvétel szakmai követelményeinek megfelelően kívántak minél többet megtudni a magyarországi hallgatóságuk összetételéről és véleményéről. Erre a legfontosabb technikának az interjúkészítés mutatkozott - a határokon túl. Bár ezek szakmai színvonala - főleg később, a '80-as években - valóban hagyott kívánnivalót maga után, de a már 1951 nyarán felállított *kutató- és kiértékelő osztály* olyan mennyiségű feljegyzést („Item”-eket) készített és dolgozott fel, amelyek történelmi értéke páratlan. *Erre a korra vonatkozóan ugyanis ilyen jellegű és mélységű adatfelvételt ugyanis sehol nem végeztek.* 1952 tavaszán kezdték felkeresni a magyar osztály munkatársai az Ausztria amerikai megszállási övezetében lévő linzi és a welsi menekülttáborokat, erre a célra irodát is nyitottak. A nyugatra kiutazott vagy emigrált-menekült magyar állampolgárok standard kérdőív szerinti szisztematikus kérdezése mellett esetenként külön felmérést végeztek a nyugaton letelepedett magyar populáció nagyobb csoportjaiban is. Ezek feldolgozása és elemzése természetesen a műsorszerkezet összeállításának átalakítása mellett közvetve az egész nyugati propagandamunka alkalmankénti módosulásához is hozzájárulhatott (és természetesen a különböző hírszerzések is érdeklődésüket fejezték ki).

Bár a felmérések kezdetekor hipotetikusán megfogalmazódott, hogy az interjúalanyok esetleg túlságosan *SZER-konformnak* mutatkoznak majd, mégis gyorsan kiderült, hogy a válaszadók a bíráló kritikai véleményüket sem rejtik el. Sajátos példája ennek egy fiatal budapesti lány igen markáns és komoly bírálata (az interjúkészítő valamiért fontosnak tartotta megjegyezni, hogy „a young jewish girl comments on RFE broadcasts”), aki 1953 őszén szökött a már két éve Bécsben élő apja után:

A Szabad Európa adásainak népszerűségét egyre hátrányosabban befolyásolja az utóbbi időben az a körülmény, hogy a magyar hallgatók nincsenek tisztában az adások tulajdonképpeni céljával. Aki a rádióadásokban kizárólag a propagandacélokat véli felismerni, természetesen elégedetlenkedik, ha nem propagandát kap. Aki az ellenállás növelését véli helyesnek kitűzött célként, elégedetlenkedik természetesen, ha készülékének bekapcsolásakor nem ilyen beállítottságú műsort vesz. A Szabad Európa Rádiónak több mint két éves fennállása után éppen ezért jobban tudatnia kellene a hallgatók körében, hogy mi is az adások célja, félreismerhetetlenül tisztáznia kellene, hogy milyen célkitűzésekkel, milyen szempontokkal számolhat a magyar hallgató, nehogy esetleg éppen arra várjon, amit úgy sem kap meg.

S hogy mi legyen az adások kézenfekvő célja, arra a magyar hallgató ma már könnyebben válaszol: felvilágosítás és biztatás. Ismerje meg a magyar hallgató a Szabad Európa Rádión keresztül a nagyvilág aktuális eseményeit, helyes, mértéktartó, a valóságnak megfelelő formában, tudjon a magyar hallgató lépést tartani mindazokkal az eseményekkel, amelyeket a magyar sajtó tervszerűen elhallgat, vagy elferdít előtte. De kapjon a hallgató ugyanakkor részletesebb tájékoztatást és felvilágosítást a magyar élet belső intimitásairól is, amit ugyancsak titokban igyekszik a magyar kormányzat tartani. Hogy is néz ki és miféle erők mozgatják a kommunista párt belső életét, hogyan és milyen eszközökkel dolgozik az ÁVH, tudja meg a munkás hallgató, hogyan is néz ki és hogyan működik a kolhoz és kapjon ízelítőt a vidéki paraszt a kommunista vezetés alatt álló kommunista vezetés alatt álló kommunista gyár arculatáról. Ismerjék fel az adásokon át, hogy a mai magyar élet minden szektorában milyen mértéktelenül

zsákmányolják ki és döntik fokozatosan nyomorba az embereket, tanítsanak meg az adások mindenkit arra, hogy szíve mélyéig gyűlölje a rendszert és oszlassák el azt a tévhitet, hogy esetleg van egy osztály, egy réteg, egy szektor, ahol a kommunizmus irigylésre méltó eredményeket produkál, ahová érdemes magukat felküzdeniük.

A türelemre nevelés, a biztatás, a vigasztalás viszont ne történjék a jelenlegi - kissé izgató-lázító - formában, mert önkéntelenül is a „könnyű nekik” gondolatát vetik fel... „Jönnének ide, lennének itt nagy legények!” - vélik sokan, akikben inkább elkeseredést vált ki az adás ilyen formája. Legyen az adás éppen ezért, ebben a vonatkozásban is céltudatos, sok szívvvel és megértéssel nyújtson vigaszt és bátorítást az egyre sötétebb, kilátástalanabb magyar éjszakában. De menjen el az adás a leggyakorlatibb tanácsig - ad absurdum vigye azt a gondolatot és foglalkozzon többek között azzal, hogy milyen célszerűségi szempontok mellett, hogyan lehet beosztani a kis fizetést és hogyan kell olcsó pénzen táplálónan főzni, hogyan kell helyesen beosztva ruházkodni.

Komoly hiba a műsorok időbeli bizonytalansága és a legfontosabb időkben való ismétlődése. Tisztában kellene végül azzal is lenni, hogy a magyar hallgató este 8-10-ig foglalkozik leginkább az adások vételével és ezért ebben az időpontban kellene össze-függő, egységes műsort adni, amelyben a kitűzött szempontok szerint összeállított műsor adására biztosan számíthat a hallgató.⁴⁴

„Urgent!” és „Important!” jelzettel ajánlották az interjú készítői a rádió vezetőinek a figyelmébe annak a 30 éves mezőgazdasági munkásnak alábbi véleményét, aki 1953. márciusába érkezett Ausztriába egy Győr-Sopron megyei községből. Hitelessége miatt valóban fontos dokumentuma nem csak a SZER műsorainak fogadtatása, de a kor parasztsága gondolkodásának megismerése szempontjából is:

Falunkban, Keresztényben, igen népszerűek a SZER adásai. Valamennyi családtagunk, majdnem minden ismerősünk hallgatja, bár az utóbbi időben némi kiábrándultsággal.

Jól esett hallani a biztató, reménykeltő előadásokat, hittünk bennük és reméltük, hogy a közeljövőre ígért fordulat valóban bekövetkezik, s mert parasztlétünkre az időt a gabona fejlődéséhez mérjük, hol a következő vetésre, majd pedig az aratás időpontjára tettük a várva-várt fordulat bekövetkeztének időpontját.

S mert hiába vártunk, ma már egyre csüggedtebben üljük körül a rádiót és bizony nem egyszer nagyokat káromkodva zárjuk le a készüléket, - ... nem bízunk többé az adásokban, nem hiszünk, legalábbis politikai jellegű fejtegetéseknek, amiket őszintén szólva nem is nagyon értünk.

Szívesen hallgatjuk azonban a visszatérő üzenetek rovatát, jól esik tudni, hogy egyre többeknek sikerül távolban élő kedveseikkel kapcsolatot teremteniök. Szinte mindannyiunknak szól egy-egy üzenet és azokat hallgatva, önkéntelenül is távoli szeretteinkre gondolunk, akik bizony szép számmal akadnak majdnem minden családban.

Népszerűek Bálint gazda beszámolói. Elcsodálkozva nézünk időnként egymásra, amikor a valóságnak megfelelően ismerteti a mai magyar parasztsors keserű alakulását. - „vajon honnan tudja?” - vetődik fel a kérdés bennünk ilyenkor és szinte vágyakozva gondolunk arra, milyen szívesen szolgálnánk mi is egy-egy adattal a történelmi hűség rögzítéséhez.

⁴⁴ OSA-RFE Magyar gyűjtemény, ITEM No. 09071/53.

Annyira közelállónak érezzük Bálint gazda adásait, hogy a falu meg is személyesítette, és az egykori kisgazdapárti képviselőt, Czupi Bálintot véli felismerni Bálint gazda hangjában. Nevezett képviselő valóban közszeretnek örvendett és ez a szeretet nyilvánul meg Bálint gazda adásaival szemben, amikor őt volt képviselőnkkel azonosnak tartjuk.

Hasonló szimpátia kíséri Zoltán Károly adásait is. Benne a közönség volt Barankovics-párti képviselőjét, Kovács Zoltánt sejtí és különös büszkeséggel beszélnek róla az öreg „kulákok”, hogy a mi választó körzetünk két embert adott a magyar ellenállási mozgalomnak.

Az adásokkal kapcsolatban, nagy általánosságban az a vélemény, hogy azoknak felvilágosítóbb jellegűnek kellene lenniük. Szándékos propagandával annyira eltávolítják gondolatunkat, valamennyiönket a helyes úttól, hogy a rádióknak kellene valahogy megadni a helyes irányt és az utat, amelyet követnünk kell.

Az egyszerű parasztember ma már maga sem tudja, hogy hová és kihez tartozik. Minden idegszálában irtózik a kollektív gazdálkodás, a kolhoz fogalmaitól és jóformán minden problémája e kérdés körül mozog. Jól tudja, hogy tönkremegy, ha a kollektív gazdálkodás útjára lép, tönkreteszi viszont a kormányzat, ha az irányzatnak ellenáll...!

Mit tegyen hát? S mert részrehajlatlan, becsületes választ erre a kérdésre senkitől sem kaphat, a Rádió tenne komoly szolgálatot a követendő magatartás meghatározásával.

Úgy érzem, azzal segítene a legjobban a felzaklatott kedélyek megnyugtatózásában, paraszt társaink lelki megvigasztalásában, ha megmagyarázná nekik, hogy a tszcs-be való belépés még nem hazaárulás, csak egy szükséges, kényszerű következménye a jelenlegi eseményeknek, azzal még nem járult hozzá a kormányzat megerősítéséhez, legfeljebb önmagát biztosítja oktan és felesleges zaklatásokkal szemben.

Ezt a kérdést persze nagyon politikusan kellene megfogni, nem szabadna azt a látszatot kelteni, hogy a tszcs-be való belépés gondolatát még a Rádió is - az ellenállás egyetlen hangszórója - propagálja, meg kellene találni a módot annak ügyes megmagyarázására, hogy a tszcs-be való kényszerű belépés miatt később senkit sem fognak felelősségre vonni, a belépéssel a kisparaszt biztosítja magát a kormány molesztációjával (sic!) szemben, míg bent a tszcs-ben sokkal kevésbé feltűnő módon szabotálhatja lassan a mezőgazdálkodást és siettetheti a kommunista kormányzat oly mélyen áhítozott, mielőbbi bukását.⁴⁵

Elég árnyalt képet ad például annak a pápai tanárnak az interjúja, aki 1952 decemberében szökött Ausztriába. Mint mondotta, a SZER adásait jóformán az egész ország hallgatja, és természetesen a reakciók is különbözőek. Tipizálva a hallgatóságot úgy vélte, hogy a parasztemberek bátrabban, nyugodtan, félelem nélkül merik továbbadni a hallottakat, mert nem félnek, hogy bárki is feljelenené őket: ismerik egymást az utcabeliek. A munkásember, vagy a városbeli már nem ilyen merész, és példát is mond erre a kérdezett: Több alkalommal volt már rá eset, hogy munkába menet, vagy onnan jövet találkoztam valakivel, aki a rádióban hallottakról a véleményemet akarta kérdezni. Ezek előbb körülnéztek és úgy kérdeztek halkan, hallottam-e, mit gondolk, igaz-e, beteljesedik-e? Sokszor kellett azt mondanom, hogy nem hallottam, de azt is, hogy ne fűzzenek sok reményt a hallottak teljesítéséhez.

⁴⁵ OSA-RFE Magyar gyűjtemény, ITEM No. 04013/53.

Az intelligencia reagálását is igen differenciáltnak látta az interjúalany. *Van, aki komoly figyelemmel hallgatja. Tovább, mindenesetre, csak a szűk baráti körnek adja. Van, aki szándékosan nem hallgatja, félelemből, vagy csak egészen lehalkítva és van aki nem hisz a rádiónak.* Az adásokat nem mindig tartják nívósnek és sikerültnek. *Jellegzetes mozdulata az intelligenciának - mondja a menekült tanár -, ha történetesen külföldi adást hallgat, hogy elsőként a rádiót más hullámhosszra állítja be, ha becsöngetnek hozzá.* Ami az egyéni véleményét illeti elmondta, hogy a Szabad Európa Rádióknak elsősorban olyan igényeket kellene támogatnia, amelyeket otthon nem lehet kielégítenie. Példákat is felsorol: *Az otthoniak rendkívül tanácstalanok elvi kérdésekben. A keresztényi elvek sok emberben teljesen meg-inogtak. Jó volna, ha politikai fordulatoknál, egy-egy újabb rendeletnél - amit a SZER nagyon gyorsan tud meg - nemcsak a bekövetkező eseményt mondaná be, de azt is, hogy mi a keresztényi álláspont ezzel kapcsolatban. Otthon nincs, aki ezt megtehetné, ez pedig igen nagy támasz lenne a népnek, s nem hajlana hol jobbra, hol balra. Istentiszteleteket kellene műsorra venni, főleg katolikust, tekintve a katolikus többséget odahaza. Értékes, mély prédikációkat, mert erre otthon mindjobban korlátozott a lehetőség.*⁴⁶

2. A rádió hallgatottságával kapcsolatban az első nagyobb felmérést 1952-ben végezte el a Szabad Európa Rádió.⁴⁷ A tanulmány hangsúlyozza a rádió azon sajátosságát, hogy nincs közvetlen és állandó összeköttetése a hallgatósággal, és így a *kommunista elnyomás alatt élő nép* napi problémáiról és élményeiről csak szórványosan értesülnek. Ritkán jut el hozzájuk a hallgatói kritika is, ezért a rendelkezésükre álló kisszámú adatból és értesülésből kell arra következtetniük, hogy mit várnak a hallgatók a Szabad Európa Rádiótól, milyen igényeket támasztanak vele szemben.

A tanulmány emlékeztet arra, hogy a rádió megalakulásakor hármas feladatot tűzött ki maga elé: 1. *tervszerű és megalkuvás nélküli harcot* folytatni a kommunista rendszer ellen; 2. a nyugati szabad társadalmak vezető eszméinek, a szabadság és emberiesség gondolatának terjesztése és 3. a magyar nép előkészítése a *felszabadulás utáni* időkre. (Felszabadítás-teóriának majd az 1956-os események kapcsán lett kitérítetett szerepe.) Három területen pedig különösen fontosnak tartja a kommunizmus elleni harc *tervszerű* folytatását: a hírszolgálatban és *helyzetmagyarázatban*, a *leleplezésekben* és a *magyar nemzeti szellemet fenntartó* kulturális programban. A hírszolgálatot azért különösen fontos feladat, mivel a vasfüggöny nem csak a SZER és hallgatói között húzódik, hanem a községek és a városok között is: *a kommunisták olyan tökéletes hírzárlatot létesítettek, hogy egyes községek lakói tőlünk értesülnek, mi történik közvetlen szomszédságukban.*

Módszertani szempontból fontos az a néhány megállapítás, amely a *propaganda* helyes arányaira kívánja felhívni a figyelmet. Eszerint *a fasiszta és a kommunista propagandával szemben* nem az *ismétlésekre* kell helyezni a hangsúlyt, hanem az egyes kérdések *sokoldalú* megvilágítására, hiszen az állandó ismétlés idővel közömbössé teheti a hallgatóságot. Sűrűbben akarnak élni az *indirekt propaganda*, a szatíra és a gúny eszközeivel is, mivel ezekkel gyakran *többet lehet elérni, mint a részletekbe menő okfejtéssel.* A *kommunista politika* - hangsúlyozza a tanulmány - *gyakran ad célpontot, amelyet az ironia gyilkos fegyverével támadhatunk.*

⁴⁶ OSA RFE Magyar gyűjtemény, ITEM No. 02826/53.

⁴⁷ MOL 276.f.89/256.ö.e.

Magának a felmérésnek az adatait 346 kérdőív válaszaiból gyűjtötték össze. A kérdezettek 69 %-a volt a Szabad Európa Rádió rendszeres hallgatója, 22 % csak ritkán hallgatta és 9 % nem ismerte a rádiót. Arra a kérdésre, hogy *elsősorban honnan értesülnek a világ eseményeiről* 48 % válaszolta, hogy a Szabad Európából, a budapesti rádióból 19 %, a magyarországi sajtóból 12 %, barátoktól, ismerősöktől 6 %. 9 % válaszolta azt, hogy nem érdeklik a politikai események, míg 6 % esetében nem volt (értékelhető) válasz. (A tanulmány ehhez a *hízelgő* 48 %-os adathoz mindenesetre hozzáteszi, hogy ez valószínűleg inkább a nyugati magyar nyelvű rádiók *egészére* értendő - a hallgatók gyakran nem tesznek különbséget a SZER és esetleg az Amerika Hangja között.) A hallgatók egyébként 40 %-ban hallgatják a rádiót legalább félórát, egy órát 22 %, 1-2 órát 18 %, ennél is többet 8 %, míg 12 % csupán a hírekre kíváncsi.

A műsorok kedveltségi rangsorában (több műsort is lehetett választani) a hírek kerültek az élre 71 %-kal, ezt követték a szórakoztató műsorok (40 %), a *parasztprogram* (38 %), a kommentárok (35 %), a *munkásprogram* (32 %), a vallásos előadások (22 %) és 22 %-kal a kulturális, irodalmi műsorok. A politikai jellegű műsorokat preferálók között ötször több volt a férfi, mint a női hallgató, a mezőgazdasági foglalkozásúak körében pedig ez alig érte el az 5 %-ot. A felmérésből az is kiderült, hogy a hallgatói igényekhez képest a SZER alábecsülte a szórakoztató műsorok iránti igényeket, mint mentségükre felhozták: abból a feltevésből indultak ki, hogy a *magyarországi állapotok szinte tragikus voltához nem illik a szórakozás*. Mindenesetre a felmérés végkövetkeztetése az, hogy programjaikat Magyarországon hallgatják, a rádió népszerűsége növekvőben van, sőt, számos tünet bizonyítja, hogy „*a Szabad Magyarország Hangja a mai magyar élet egyik legfontosabb tényezője lett.*”

V. Szabad Európa Rádió - 1956

1. A Szabad Európa Rádió nevét hallva az idősebb generációhoz tartozók elsősorban 1956-ra és a forradalomra, a középkorúak pedig főként a '80-as évekre, és a demokratikus ellenzékre hajlamosak gondolni. Valóban ezek voltak a Rádiónak a hétköznapiakon túli, különösképpen exponált periódusai. A tárgyalt téma vonatkozásában az 1956-ról mostanában előkerült, újabb levéltári dokumentumok azok, amelyek új megvilágításba helyezhettek közismertnek tűnő eseményeket, és emellett számos, eddig ismeretlen adat is felszínre került.

A Szabad Európa Rádió (SZER) magyar nyelvű műsorai 1950 - teljes kapacitással 1951. október 6. - óta készültek a müncheni stúdióban. Az adás megindulásának bonyolult feltétel-rendszere már magában hordozta azokat a feszültségeket, amelyek majd 1956-ban igen éles konfliktusokhoz vezettek. A műsor készítői főként a magyar emigránsok soraiból kerültek ki, akik meglehetősen eltérő politikai múlttal, más és más elképzelésekkel érkeztek a rádióhoz. Ugyanakkor egy olyan hallgatóságot kellett tájékoztatniuk egy olyan országról - és elsősorban annak belpolitikájáról -, amelyektől mereven elválasztotta a - főként mindenirányú információs stopot jelentő - *vasfüggöny*. Végül pedig a rádió működésének legfontosabb feltétele, a pénz, amerikai forrásból érkezett. Az Egyesült Államok kezdettől fogva támogatta azt a kezdeményezést, hogy *el kell mondani az igazságot a szovjet megszállás alatt élő kelet-európai népeknek*. Mivel az ilyen jellegű propaganda kifejtésének - politikai és nemzetközi jogi szempontok miatt - nem célszerű nyíltan kormányzati intézményekhez kötődnie, ezért *fedővállalkozásként* különböző magánkezdeményezések kerültek előtérbe. A háttérben a sokáig titkolt, valódi pénzforrás azonban az Egyesült Államok költségvetésében, annak hírszerzési tételében volt elrejtve.

Ez a sajátos helyzet természetesen alapvetően meghatározta a rádió műsorpolitikáját is. A szerkesztőségnek ugyanis egyszerre kellett figyelembe venni: 1. a *tulajdonosnak* ha nem is a direkt kívánságait (ilyen ritkán volt), de mindenképpen az érdekeit; 2. a müncheni stúdió viszonylag önállóan kialakított saját, belső koncepcióját (amely időnként különbözött az 1-től). Alkalmazkodnia kellett (volna) természetesen 3. a „célország” társadalmilag kondicionált és állandóan változó belső értékrendszeréhez és 4. a lehető legteljesebb és legpontosabb információkat kellett beszereznie a vasfüggönyön túlról, a magyar illetve a kelet-európai politikai folyamatokról.

Az 1956-ra vonatkozó hivatalos magyarországi vizsgálatokban a SZER mint az *ellenforradalmi felkelés* egyik szellemi előkészítője, a későbbi fegyveres harcok szervezője, irányítója illetve a végső kitartásra buzdítás legfőbb propagandistája szerepelt.⁴⁸ Ha ezek a vádak ilyen

⁴⁸ Néhány kevésbé ismert mű ebből a műfajból: Tardos András: Nyugati rádióadók a lélektani hadviselés szolgálatában. /Rádió Szakkönyvtára/ 1966. Bp.; Panfilov, A. F.: Az USA rádiója a lélektani hadviselésben. /Rádió Szakkönyvtára/ Bp., 1968.; Manipulation /A tudatiparról/ szerk.: Günter Heyden, Kossuth, 1969.; Rákosi Sándor: Júliustól - júniusig. Dokumentumok 1956-1957. MSZMP KB PTI, 1981.; Pálos Tamás: Antikommunista törekvések ideológiai koncepciói. Társadalomtudományi Közlemények 1975.4.; Az ideológiai diverzió szerepe az imperialista államok fellazítási politikájában. BM Tanulmányi és Propaganda Főcsoportfőnökség, 1978.; Vacsnađze, G. N.: Keletre irányított antennák. Kossuth, 1979.; Fellazítás. /szerk.: Tóth János/ Zrínyi, 1977.; Tökés országok információs és propagandarendszere. MUOSZ Újságíróiskola kézikönyvei. Tankönyvkiadó, 1979.; Balázs József: Célpont: Magyarország. Zrínyi, 1978.

formában nem is bizonyultak megalapozottaknak, azt az érintettek is belátták, hogy valami nem működött úgy a rádióban, ahogyan ebben a tragikussá fordult történelmi helyzetben elvárható lett volna. A sorozatos vizsgálatok végül nem tártak fel bűnöket, végzetes hibákat, de az világossá vált, hogy félreértések, a tájékoztatás hiányosságai, az információk torzulásai valóban hozzájárultak a maguk módján a kudarchoz. Ennek természetesen közvetlenül csak csekély köze volt a forradalom leveréséhez, utólag azonban különböző irányokból, más és más szándékkal mégis igyekeztek valódi jelentőségénél nagyobb szerepet tulajdonítani ennek a fiaskónak. A történetek elemzése a félreértések („információs diszkrepanciák”) sokaságát mutathatja ki. A tájékoztatás hiányosságai vagy torzulásai több szinten is meghatározó jelentőségűek voltak: 1. az USA külpolitikája és a SZER kapcsolatában, 2. a magyar események és a SZER viszonyában, 3. a SZER és a magyarországi hallgatóság kommunikációjában és végül 4. a rádiónak a szerkesztőségen belüli konfliktusaiban.

2. A kudarc magyarázatára számos érvet sorakoztattak már eddig is fel. Ezekben többnyire közös annak a felismerése, hogy a SZER végső fokon nem ismerte fel a *State Department* szándékait és érdekeit. Paradox módon ennek az oka nem a rádió műsorpolitikájában keresendő. A SZER végül is hű maradt az ötvenes évek első felében kialakult és az USA külpolitikájával konzisztens propagandamunkájához, annak szellemiségéhez és stílusához. Arra viszont tulajdonképpen nem számított (nem számíthatott?), hogy a *követelések* és *ígéret*ek számonkérése valóban bekövetkezik, méghozzá ilyen viharos gyorsasággal. És azt sem sejtette, hogy csendben, rejtve az USA külpolitikája is *retírá*l a korábban ígért *felszabadítási doktrín*ából rá háruló kötelezettségek alól. A SZER lába alól észrevétlenül kicsúszott a korábban a szavának hitelét és súlyát jelentő kormányzati politika hivatkozási alapja. Pedig erre nem csupán 1956-ban, hanem már korábban is fel lehetett volna figyelni.

J. F. Kennedy elnöki beiktatási beszédében kitért egy obligát problémára, és a retorikája mintha tíz évvel korábbi időket is idézett volna:

„Vegye tudomásul minden nemzet, akár jóakarónk, akár nem: megfizetünk minden árat, vállalunk minden terhet, elviselünk akármilyen megpróbáltatást, támogatunk minden barátot, ellenállunk minden ellenségnek, hogy biztosítsuk a szabadság fennmaradását és sikerét.”

Majd következett egy olyan mondat, amely akár cinikusnak is tűnhet, pedig csupán a kegyetlen valóságot fogalmazta meg:

„A magyar forradalom Washington számára már akkor halott volt, amikor az még ki sem tört.”

Miért?⁴⁹

Amerika világpolitikai helyzete és szerepe 1945 után alapvetően megváltozott. A hirtelen kialakult szuperhatalmi státusza globális politizálásra kényszerítette, pedig a II. világháború előtt Európa belső problémáival gyakorlatilag nem foglalkozott. Ekkor viszont az Egyesült Államoknak egyre inkább tudomásul kellett vennie a Szovjetunió kelet-európai térhódításait. Ennek ellensúlyozására pedig határozottan fel kellett lépnie minden olyan kísérlet ellen, amely az így kialakuló *keleti tömb* további, nyugati irányú terjeszkedését jelentette volna.

⁴⁹ A. C. Klay: Az Eisenhower-kormány és a magyar forradalom. in: Jalta és Suez között. Világosság füzetek. Tudósítások kiadó, Bp., 1989. 127. p.

A klasszikus hidegháború nyitányát gyakran 1947 tavaszára datálják. Truman, amerikai elnök a görög polgárháború kapcsán - 400 milliós támogatást ítélt oda Görög- és Törökországnak - nyilvánosan is meghirdetette gyorsan híressé vált doktrínáját a kommunizmus feltartóztatásáról. 1947. március 22-én pedig a Kongresszus előtt kijelentette:

*„a szabad népekre erőltetett totalitárius rezsimek aláaknázzák a nemzetközi béke alapjait, és így az USA biztonságát is... A világ népei tőlünk remélik szabadságuk megőrzését.”*⁵⁰

De 1949-re a SZU is atomhatalommá lett és ettől kezdve az *ez a háború lesz a végső* víziója jelent meg a nagyhatalmak szeme előtt. Érthető, hogy ettől kezdve mindent megtettek egy közvetlen szuperhatalmi konfliktus kirobbanásának elkerülésére.

Ez jelentette az 1950-53 között dúló koreai háború sajátosságát is. Szinte többet jelentettek a rejtve maradt intenciók, mintsem a valódi háborús események. Mivel egy könnyen végzetessé váló konfliktusba egyik fél sem kívánt belebonyolódni, ezért - nyugati elemzők zsargonja szerint - a hátsó udvarban, közvetve, egy *pótháborúban* tették próbára egymás katonai potenciálját, tesztelték a feltartóztatási politika hatékonyságát, amely végül manifesztálta az erőegyensúly tényét, megerősítette a patthelyzetet, és nem utolsósorban a katonai lobbik igényeit is kielégítette.

A bizalmatlanság racionalitása azonban egy idő után irracionálissá kezdett válni. A háborús hisztériát a saját közvélemény meggyőzésére, miszerint az ellenség végső leszámolásra készül, már alig lehetett fokozni. 1955. március 16-án Eisenhower elnök bejelentette: az USA háború esetén taktikai nukleáris fegyvert vetne be. A háború valószínűsége ezzel elért a szélső határáig. Két hónappal később létrejött a Szovjetunió és *szatellit államai* részvételével a Varsói szerződés, amelyre az USA egyszerűen úgy tekintett, mint a csatlósok megszállásának újabb igazolására.

Annak belátása, hogy már csak az utolsó lépés következhet, tárgyalóasztalhoz kényszerítette a nagyhatalmakat. 1955. október-november fordulóján a négy nagyhatalom külügyminiszterei csúcstalálkozón vettek részt Genfben. Dulles, amerikai külügyminiszter kijelentette: *a háborús veszély csökkent, a hidegháború a vetélkedés jegyében folytatódik.*⁵¹ Ez volt az a pont, amikor az Egyesült Államoknak - esetleg ki nem mondva, de világossá téve - a *status quo* fenntartása iránti igénye erősebbé vált, mint esetleg befolyási övezeteinek kiszélesítésére irányuló törekvései. Ebből a jól észlelhető cezúrából a közvélemény - és a SZER is - levonhatta a kellő következtetést.

Eisenhower elnök 1955-ös karácsonyi üdvözlését a SZER is közvetítette:

*„Az amerikai nép tudatában van a megpróbáltatásoknak, amelyeket el kell szenvedniük, szívén viseli azon törekvésüket, hogy helyreállítsák személyes és politikai szabadságukat, osztozik hitükben, hogy végül győzedelmeskedik az igazság, amely újra visszahozza ezeket a nemzeteket a világ szabad nemzetei közé.”*⁵²

A Szovjetunió - kötelezően - tiltakozott, a beszéd *Genf-ellenes* és beavatkozást jelent a népi demokráciák belügyeibe. Pedig Dulles külügyminiszter 1956. január 9-én, az Európai Rab Nemzetek Bizottsága képviselői előtt még radikálisabban fogalmazott: a Felszabadítást szorgalmazta hozzátéve, hogy *nem fogad el semmiféle kompromisszumot a SZU-val*. Mintha a Szovjetunió lenyelte volna, hogy a *rab nemzetek* képviselői előtt nem lehet másképpen

⁵⁰ Békés Csaba: Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában. 1956-os Intézet, Bp., 1996. 20. p.

⁵¹ Borhi László: Az Egyesült Államok és a szovjet zóna 1945-1990. MTA TTI, Bp., 1994. 52. p.

⁵² Uo.: 52-53. p.

beszélnie egy amerikai külügyminiszternek, Bulganyin miniszterelnök 1956. jan. 23-án barátsági és együttműködési szerződést ajánl fel az USA-nak. *Nincsenek összeegyeztethetetlen nézeteltérések, a vitapontok az európai biztonság és a német kérdés miatt alakult ki* - mondta a szovjet vezető, alig egy hónappal a XX. kongresszus előtt, mintegy megelőlegezve a békés egymás mellett élés, meghirdetésre kerülő tézisét.⁵³

Ami Magyarország helyzetét illeti, arról (az országra és az amerikai diplomáciára nézve is) jellemző véleményt fogalmazott meg 1953 szeptemberében az USA budapesti nagykövete. C. M. Rawndal az amerikai nagykövetek éves konferenciáján, Luxemburgban kijelentette:

[Magyarországon] „A következő tényezők előnyösek a mi szempontunkból, általában a Nyugat szempontjából: 1. A magyar nemzeti érzés és nyugati hovatartozás hagyományos érzete. 2. Szilárd vallásos érzület ezeréves múlttal. 3. A munkásosztály szociáldemokrata szelleme és a parasztság független karaktere. 4. Az ifjúság nyugatbarát felfogása és önállósági hajlamai. Ugyanakkor nyomatékosan felhívja a figyelmet: Újra és újra hangsúlyoznunk kell, hogy aktív, hatékony ellenállás megszervezése ma Magyarországon lehetetlen.”⁵⁴

Hogy Lengyelországra vonatkozóan milyen amerikai álláspont fogalmazódott meg, azt nem lehet tudni. Mindenesetre az 1956-os pozónai munkásfelkelés kapcsán az amerikai televízióban elmondott Dulles-beszéd - a későbbi, magyarországi eseményekre tekintettel - elgondolkodtató: *az USA akkor sem küldene csapatokat Lengyelországba, ha ott a szovjetek fegyveres beavatkozására kerülne sor. A beavatkozás az utolsó dolog, amit a lengyel nép akar.*⁵⁵ Az USA alig titkolt megkönnyebbüléssel fogadta a radikális - és szovjet intervencióval fenyegető - fordulat elmaradását.

Így Magyarország vonatkozásában a forradalom időszakában már két jó példát is követendőnek tarthatott az amerikai külügyminisztérium, Jugoszlávia és Lengyelország esetét. Megítélésük szerint a *nemzeti kommunizmus* ugyanis nem vívta ki annyira a Szovjetunió haragját, hogy közvetlen beavatkozásra is sor kerüljön, ugyanakkor kellő liberalizálódást is jelenthetett a belső viszonyokban az otthoni feszültségek oldására.

A magyar helyzetre viszont nem volt kidolgozott forgatókönyv (vagy pedig - ahogyan egyesek állítják - volt, de gyorsan kiderült az alkalmazhatatlansága.). Jellemző erre a tanácsstalanságra az a budapesti nagykövetségi telexjelentés (egészen október 27-ig nem volt rádióösszeköttetés a State Department és a követség között!), amelyet 25-én küldtek az amerikai külügyminisztériumba:

„Lehetetlen megjósolni a fejleményeket. Tegnap az volt a benyomásunk, hogy Nagy Imre nyakába varrják a szovjet hadsereg behívását, és ezáltal teljesen elveszti népszerűségét. Ma viszont már nem tudjuk, hol is áll, és hogy mit gondol a nép a Nagy és Kádár között húzódó demarkációs vonalról... Ismétlem, nem tudjuk, csak feltételezzük, hogy Nagy a tényleges miniszterelnök. Ha Gerő ellen irányulna a szovjet hadsereg behívásának vádja és ő lenne a bűnbak a mostani eseményekért és Nagy további engedményeket tenne, még lehetne esélye. De teljes bizonyossággal semmit sem állíthatunk.”⁵⁶

⁵³ Uo.: 53. p.

⁵⁴ A. C. Klay: Kanyargós utakon. Amerikai kormányszolgálatba. Ajtósi Dürer Kiadó, Bp., é.n., 209. p.

⁵⁵ Borhi László, i. m.: 56. p.

⁵⁶ Heller Ágnes-Fehér Ferenc: Egy forradalom üzenete. Kossuth, Bp., 1989., 135. p.

3. Az első hivatalos állásfoglalást október 27-én Dulles külügyminiszter beszéde jelenti a dallasi nemzetközi ügyek tanácsa előtt:

„Minden, a szabadságot békében élvező ember ünnepélyes kötelessége, hogy minden igazán hasznos eszközt megragadjon, hogy ne haljanak meg hiába a szabadságért életüket feláldozók. Az Egyesült Államok másokkal együtt e szellemben cselekedett ma, amikor az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa elé vitte a magyar kérdést... Magyarország hősi népe számíthat arra, hogy amerikai javak bősége majd átsegíti azokon az időkön, amíg ismét teljes nemzeti termelési erejét saját maga javára, nem pedig idegen kizsákmányolók érdekében hasznosítja... Az Egyesült Államok nem tekintenek az általuk megsegített nemzetekre úgy, mint esetleges katonai szövetségesükre. Az Egyesült Államok barátként kezeli ezeket az országokat, mint egy új, barátságos és többé szét nem választott Európa tagjait.”⁵⁷

A Szabad Európa Rádió a beszédet ismertetve még a következőkre hívta fel a figyelmet:

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa vasárnapi ülésén Szoboljev szovjet küldött többek között azzal vádolta meg az Egyesült Államokat, hogy beleavatkozik Magyarország belügyeibe. Ezt a képtelen állítást az amerikai ENSZ-delegátus természetesen megfelelő formában visszautasította... Cabot Lodge, USA ENSZ-delegátus drámai hatású beszédében szó szerint ezeket mondta: „Hallatlan, hogy Magyarország ártatlan lakosságának tömeggyilkosa emeljen vádat azok ellen, akiknek belügyekbe való beavatkozása legfeljebb abban áll, hogy karácsonyi szeretetadományokkal próbálnak segíteni rászoruló felebarátaiknak”.

Dulles, amerikai külügyminiszter beszédét a rádió nem kommentálta, de a későbbiekben szinte mindenki a neki megfelelő értelmezést tekintette autentikusnak.⁵⁸

Stassen, az elnök leszerelési tanácsadója azt javasolta Dullesnek, hogy a beszédnek a Kelet-Európára vonatkozó részeire fel kellene hívni a figyelmet: *az oroszok tudomására kellene hoznunk, hogy számunkra elfogadható lenne a csatlós országok egyfajta, Ausztriához hasonló semlegessége.*⁵⁹

Míg sokan csak az esetleges katonai szövetség kategorikus elutasítására figyeltek fel Dulles beszédéből (a SZER erre egyáltalán nem kívánta felhívni a figyelmet), addig a későbbi külügyminiszter, Kissinger csak egy *amerikai gesztusnak* vélte a kelet-európai országok NATO-csatlakozásának kizárását. Szerinte Dulles *megpróbálta átcsalogatni Moszkva háta mögött Magyarországot azzal az ígérettel, hogy minden kelet-európai ország, amely szakít Moszkvával, számíthat Amerika segítségére.*⁶⁰

Nem volt világos - legalábbis hivatalosan, egyértelműen nem deklaráltatott, csak majd *utólag* -, hogy vajon mi is egy esetleges katonai beavatkozás tervéről Washington hivatalos álláspontja. A belső dokumentumok mindenesetre világossá teszik, hogy - egyes CIA elképzelések ellenére - ezt többnyire hadászati képtelenségnek tartotta a katonai vezetés. A tény az, hogy az oroszok Magyarországon voltak, NATO erők nem álltak rendelkezésre a térségben, Anglia és Franciaország a Közel-Kelettel voltak elfoglalva (és egyébként sem érdekelte őket túlságosan Magyarország helyzete.)

⁵⁷ Békés Csaba: i. m.: 68. p.

⁵⁸ Vámos György: Elhangzott a Szabad Európa Rádióban, História, 1996. 1. 5. p.

⁵⁹ Békés Csaba: i. m. 69. p.

⁶⁰ Kissinger, H.: Magyarország. A birodalom megrendül. Kritika, 1995. 2.

November 3-án az Egyesített Vezérkari Főnökség minden, a beavatkozás bármely formájára vonatkozó elképzelést visszautasított:

Ez háborúhoz vezetne a Szovjetunióval, amelyre az USA nincs felkészülve, figyelemmel a kiindulási terepre és a környező területekre. („It might lead to war with the USSR, for which the U.S. is not prepared as regards the initial area and the surrounding territory.”)⁶¹

A. Berding Dulles biográfusa idézi a külügyminiszternek az elnökkel folytatott novemberi beszélgetését:

Az egyetlen mód a magyar forradalmárok megmentésére a nukleáris háború lenne. Van-e épeszű ember, aki azt mondaná, hogy indítsunk nukleáris háborút ebből a célból? És ha már sikerülne amerikai hadosztályokat bejuttatni Magyarországra, a szovjet haderő egyszerűen elsöpörné azokat. Ellenünk van a földrajzi helyzet. És mi lenne a magyarok sorsa? Az a nemzet az ország egyik végétől a másikig le lenne taglózva. Maguk a magyarok esnének áldozatul a fizikai beavatkozásnak.⁶²

Spanyolország viszont fokozott érdeklődést és aktivitást tanúsított a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. A madridi rádió magyar nyelvű adásai is azt sugallták, hogy hamarosan megérkezik a fegyveres segítség. Franco tábornok már önkéntes hadsereg felállítására készült. Mivel a spanyol szállítórepülőgépek számára túlságosan távolinak tűnt - leszállás nélkül - Magyarország (Sopron környékén kívántak volna landolni), ezért az Egyesült Államok légiflottáját akarták segítségül hívni. A washingtoni külügyminisztériumnak kellett utasítania madridi nagykövetét, hogy - az említett megfontolásokra tekintettel - tegyen meg mindent a beavatkozás megakadályozására. (Talán nem véletlen, hogy a SZER egyik radikális szerkesztője - akit 1957 tavaszán az elsők között bocsátottak el - a spanyol Alcázar város francoista fasiszta védőihez hasonlította a budapesti szabadságharcosokat.)⁶³

Egészen sajátos szerepet játszott egy potenciális katonai beavatkozás vonatkozásában az alig egy éve függetlenné és egyúttal semlegessé is vált, szomszédos Ausztria. November 3-án az osztrák nagykövet kihallgatást kért Nagy Imrénél és közölte vele: *országa semlegességének biztosítása érdekében és a magyar emigránsok beszivárgásának megakadályozására az osztrák-magyar határon zárt zónát létesítenek*. Hogy erre mégsem került sor, annak másnap bekövetkezett szovjet támadás előli tömeges menekülés lett az akadálya.⁶⁴

Ugyanakkor a Hírszerző Hivatal magyar osztályának vezetője is jelentette a Külügyminisztériumnak, hogy Magyarország légi úton gyakorlatilag megközelíthetetlen.

Repülőink nem szállhatnak a kommunista rezsimiek fölött, a semleges Ausztria pedig a leghatározottabban figyelmeztetett: „határőrségünknek parancsa van arra, hogy semleges felségterületünk fölött előzetes átbocsátási engedély nélkül megjelenő idegen repülőgépre minden további nyisson tüzet”.⁶⁵

⁶¹ A. C. Klay: i.m. 230. p.

⁶² A. C. Klay: Az Eisenhower-kormány és a magyar forradalom. in: Jalta és Suez között. Világosság füzetek. Tudósítások kiadó, Bp., 1989. 104. p.

⁶³ Borbándi Gyula: i. m.: 236. p.

⁶⁴ Magyar külpolitika 1956-1989. Történeti kronológia. MTA, Bp., 1993. 19. p.

⁶⁵ A. C. Klay: i.m.: 92. p.

Az pedig ismét csak kimaradt a SZER híradásaiból, hogy Magyarországon a forradalom alatt - a fegyveres, harcoló csoportok kivételével - egyetlen szervezet vagy politikai vezető nem követelte vagy kérte a Nyugatot, az Egyesült Államok sem pedig az ENSZ fegyveres erőinek katonai beavatkozását.

A helyzet megoldására tehát inkább csak *negatív* programok születtek - mit *nem* szabad tenni. Ezért is külön figyelemre méltó az a két kompromisszumos javaslat, amelyeken gyorsan túllépett ugyan az idő, de bizonyítékai annak, hogy a konfúzus körülmények dacára *volt* lehetőség, szellemi kapacitás és morális bátorság a realitásokkal is számoló, racionális koncepciók kidolgozására.

Az egyik Bibó István nevéhez fűződik. Legendás a megszállt Parlamentben, egyedüli miniszterként a kormány képviselőjére tett kísérlet. November 4-i írásai közül inkább a *Magyarokhoz!* kezdetű az ismertebb, kevésbé az, amelyet még a reggeli órákban írt Eisenhower, amerikai elnöknek. (Egy visszaemlékezés szerint, amikor átadta az USA nagykövetségén, kifejezetten kérte, hogy annak szövegét juttassák el a Szabad Európa Rádióhoz is). Ennek legfontosabb részébe így írt:

Anélkül, hogy tanácsot próbálnánk adni, föl kell hívnunk az Elnök Úr figyelmét arra a lehetőségre, hogy meggondolva a legsúlyosabb következmények elhárításának parancsoló szükségét, egyrésztől módja lehet megszüntetni a nyugati hatalmak egyiptomi beavatkozását, közvetítő szerepet vállalva fegyverszünet létrehozásában, másrésztől felszólíthatja a Szovjetuniót arra, hogy gyorsan vonja ki csapatait Magyarországról.⁶⁶

Az más kérdés, hogy a két nap múlva valóban megkötendő tűzszünetről ekkor már javában folytak a tárgyalások, ebbe az alkuba Magyarország már nem volt (nem lehetett) tényező.

Egy másik érdekes elképzelés a Nemzetbiztonsági Tanács Tanácsadó Bizottsága október 31-i ülésén fogalmazódott meg. Ennek értelmében *bár a lehetőségek rendkívül korlátozottak, mégis van esély egy racionális kompromisszumra: ha a SZU kivonja Magyarországról csapatait, az USA kész hasonló nagyságrendben csökkenteni Nyugat-Európában állomásozó csapatait.*⁶⁷ Ezt az elgondolást a Nemzetbiztonsági Tanács november 1-i ülésén kívánták volna előterjeszteni, de erre a szuezi válság október 29-i fegyveres eseményei miatt már nem kerülhetett sor. Az amerikai vezetés ezt követően egészen a november 4-i második szovjet intervencióig nem is volt hajlandó érdemben foglalkozni a magyarországi eseményekkel.

A szuezi csatorna egyiptomi részről történő államosítási terve valóban könnyen háborús eskalációhoz vezethetett volna. Az viszont leegyszerűsített magyarázat, amely a közel-keleti eseményekkel kívánja indokolni a magyar forradalom látszólagos negligálását. A Nyugat passzivitását ugyanis nem Suez okozta, hanem a státusz- és érdekszféra-politikából fakadó eredendő tehetetlenségük. Más megfogalmazás szerint nem a szuezi válság csökkentette a nyugati aktivitást Kelet-Európában, hanem éppen a térség iránti érdektelenség biztosította az érdekelt feleket a Közel-Keleten. Valóban nem volt az adott helyzetnek más alternatívája, még ha a későbbiekben Suez hivatkozási alappá is válhatott a mentegetőzni kezdő nyugati hatalmak, az USA számára. Suez nélkül ha másképpen is, de ugyanennek kellett volna bekövetkeznie.

Az Amerikában élő magyar származású történész, John Lukacs tágabb történelmi kontextusban értelmezte a kérdést:

⁶⁶ Uo. 138. p.

⁶⁷ *Békés Csaba*: i.m.: 59. p.

„A történetírók sem vették észre, hogy ami 1956 októberében és novemberében lejátszódott, az fordulópontnak számít, s nincs kizárva, hogy döntő fordulatnak az amerikai történelemben is. A Szovjetunió részéről az az indítvány, hogy Amerika hagyja faképnél az angolokat, és velük együtt lépjen föl a Közel-Keleten, tartalmazott bizonyos reális felismerést, nevezetesen, hogy Sztálin félelmei az Egyesült Államoktól indokolatlanok voltak. Ugyanakkor Európa megosztottságát és a Szovjetunió fennhatóságát Kelet-Európa fölött az amerikaiak nem kérdőjelezték meg, ellene kihívást nem intéztek, ilyen szándékuk nincs, s a világnak ők ketten a felosztói.”⁶⁸

4. Európából - és még kevésbé Magyarországról - az ötvenes években még nem is lehetett igazán észlelni az amerikai elnökválasztásnak minden más eseményt háttérbe szorító jelentőségét. Némi túlzással élve az USA számára megszűnik a külvilág, illetve csak annak van hírértéke, ami az elnökválasztás kimenetele szempontjából jelentőséggel bír. Ebből a szempontból nem szuezi válság terelte el a forradalomról az USA (és részben a Nyugat) figyelmét, hanem az, hogy a magyar lap nem volt benne a választási pakliban. Jellemző, hogy Dulles a nyugati vezetők optikáját azzal jellemezte ebben a kérdésben az elnöknek, hogy *a nyugati szövetségesek minden határozottabb lépést választási kampánynak fognak tekinteni.*⁶⁹

Az már 1952-ben is egyértelmű volt, hogy az elnyomott országok felszabadításának eszméje, a *Liberation* eredményesen toborozta az „ethnic” szavazókat: *mondjuk meg mindazoknak, akik kommunista rabszolgaságban sínylődnek: számíthatnak ránk (To all those suffering under Communist slavery, let us say: you can count on us!)* - harsogták a kampány során.⁷⁰ Truman feltartóztatási politikája (*containment policy*) helyett a rab nemzetek békés felszabadításának (*peaceful liberation*) Eisenhower-i álláspontja győzött.

1956-ban sem volt túl sok változás. A republikánus választási program szerint *fel kell számolni azokat az igazságtalanságokat, amelyek olyan nemzeteket értek, amelyeket igazságtalanul fosztottak meg az önrendelkezés jogától. Szeretnénk, ha véget érne a gyarmatosítás korszaka!* Október 29, Nixon alelnök californiai választási gyűlése: *Eisenhower az az ember, akire szükségünk van, mert ő nem ismeri el a kelet-európai státus quo-t(?) és mert sem az előző választási kampányban, sem az azóta eltelt négy év alatt, soha nem adta fel a felszabadítás elvét.*⁷¹

A *The Observer* november 4-i vezércikke a keménykezű, határozott, de törvénytisztelő elnök képét állítja az amerikai választópolgár elé:

A Nemzetbiztonsági Tanácsban vannak, akik máris sürgették, hogy taktikai atomfegyvereket vessünk be az orosz összeköttetési vonalak ellen a magyarok megsegítése érdekében. Az Elnök alkotmányjogi megfontolásból nem fog kongresszusi hozzájárulás nélkül ilyen lépéshez folyamodni és a kongresszus tagjai nem fognak a háborúra szavazni, legalábbis a keddi választásig. Ha a magyarok szerdán még harcolnak, akkor közelebb leszünk egy világháborúhoz, mint bármikor 1939 óta.

Stevenson, ellenzéki demokrata elnökjelölt viszont éppen a szavak és a tettek közötti különbséggel vádolta az elnököt. Szerinte az USA-t felkészületlenül, váratlanul érték *a magyar és a lengyel események, ellentétben azzal a republikánus állítással, miszerint az események*

⁶⁸ Lukács, John: Az Egyesült Államok 20. századi története. Gondolat, Bp., 1988. 306. p.

⁶⁹ Békés Csaba: i.m.: 111. p.

⁷⁰ A. C. Klay: i. m. 103. p.

⁷¹ Uo. 102. p.

‘nyilvánvalóan’ az új amerikai külpolitikának tudhatók be. Stevenson számon kérte az 1952-s felszabadítási ígéretet is, de hozzátette, hogy egyébként is felelőtlenség ilyet ígérni Eisenhower válasza gyorsan érkezett: *csak békés, ‘evolutív’ felszabadításról lehet szó!* Ettől kezdve viszont egyértelművé vált: *a radikális retorika szólamai állnak szemben a változtatlanság abszolút prioritásaival.* Az ellenzéki bírálók rámutattak arra is, hogy a kormányzat csak abban bízott, hogy nem alakulhat ki olyan helyzet, ami ezt nyilvánvalóvá teszi, és továbbra is változatlanul megőrizhetik az aktivizmus mítoszát. Ezt leplezte le a magyarországi forradalom, és ezért vált az elnök számára kínossá az így kialakult helyzet. Arra, hogy mi történt volna, ha nem a vasárnapi budapesti megszállást követő kedden van az elnökválasztás, hanem egy aktív elnöki periódusban - nincs válasz. Tulajdonképpen azt remélte az amerikai vezetés, hogy mindegy, milyen formában, de záruljanak le minél hamarabb a budapesti események, mivel Washington semmiképpen sincs döntési helyzetben.

Méray Tibort felveti a SZER felelősségét is:

*Eisenhower-t alig néhány nap választotta el az elnökválasztástól, és ez még abban az esetben is megkötötte volna az elnök kezét, ha cselekedni akart volna... Mindezt csak a nyugati rádiókban a mennyekig dicsért „hős magyar felkelők” nem tudták, a budapesti utca emberei, akik pusztá kézzel mentek neki a tanknak, és új szakaszt nyitottak az emberiség történetében. Mindenesetre hasznos lett volna, ha a Szabad Európa Rádió és az Amerika Hangja ezt is közölte volna velük, és nem csak azt, hogy ne bízzanak Nagy Imrébe.*⁷²

Egy lehetséges megközelítés szerint

*a magyar forradalom kirobbanásával kapcsolatban a Nyugat felelőségéről általában nem lehet beszélni: bizonyos közvetett felelősség azonban terheli az Egyesült Államok kormányát, mivel kétarcú politikája valószínűleg jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy Magyarországon a társadalmi elégedetlenség végül fegyveres felkelés formáját öltötte.*⁷³

De mi is ez a felszabadítási fogalom? Dulles szerint (Eisenhowernek címezve) ez a válasz:

*Azt hiszem, hogy ez a kormány az Amerika Hangja stb., révén sokat tett, hogy felélessze a szabadsággal járó hatásokat, s hogy ezáltal hozzájárultunk ahhoz, hogy a rabok világában olyan feszültségeket és stresszeket keltsünk, amilyenek a kelet-németországi 1953 júniusi felkelésben és az idej pozsnani felkelésben nyilvánultak meg.*⁷⁴

A forradalom leverése utáni mentegetőzés viszont már a felelősségáthárító retorikát és logikát kívánta meg. Az elnök nyilatkozik a sajtónak november 14-én:⁷⁵

Szörnyű hiba lenne valaha is elfogadnunk azt, hogy a kelet-európai elnyomott népek állapota az általunk is várt jövőben fennmaradjon. Ezt minden lehető formában kiemeltük, és mindig is hangoztattuk azt a meggyőződésünket, hogy az emberi szabadság élni fog. De sohasem kértük bármely népet is arra, hogy forradalmat indítson egy könnyörtelen katonai hatalommal szemben.

⁷² A szabadság kapujában. 271. p.

⁷³ Békés Csaba: i. m. 37-38. p.

⁷⁴ Várárhelyi Miklós: Az amerikai politika és a magyar 1956. MH.1996. V. 9.

⁷⁵ A. C. Klay: i. m.

December 6-a, Nixon alelnök: *A mi egyetlen eszközünk az erkölcsi elítélés volt. Másként kirobbanhatott volna a harmadik és utolsó világháború.*⁷⁶ Április 22. Dulles: *A rab nemzetek felszabadításáért harcolunk... De az USA nem akar forradalmat szítani. Ehelyett a szabadsághoz vezető evolúciót bátorítja.*⁷⁷ Szeptember 8. Cabot Lodge, ENSZ nagykövet: *USA sohasem akart mást, mint azt, hogy a szabad Magyarország semleges külpolitikát folytasson, és nem állt szándékában belevenni egy nyugati katonai szövetségbe.*⁷⁸ A Magyarország magáramaradottsága miatti rossz közérzet sokáig kísérti az amerikai politikai élet szereplőit és ezért olykor egészen bizarr elképzeléseket fogalmaznak meg. 1957 nyarán például W. F. Knowland, a republikánus frakció vezetője azt javasolja Dulles külügyminiszternek, hogy Amerika vonuljon ki Norvégiából, cserébe Magyarország függetlenségéért.⁷⁹

A két szembenálló doktrína küzdelme tehát 1. a külpolitika sarkalatos pontja a rab nemzetek függetlenségének helyreállítása, illetve 2. a fegyveres összeütközés minden áron való elkerülése, a státus quo elismerése, a modus vivendi fenntartása - az utóbbi győzelmét hozta.

Heller Ágnes és Fehér Ferenc ezért fogalmazott meg az *Egy forradalom üzenete* című könyvükben olyan kemény elmarasztaló kritikát az USA magatartásáról:⁸⁰

„Az amerikai elképzelések legfőbb hibája persze a pax americana tévesen felfogott, arrogáns doktrínája volt - az a politika, amelynek nyíltan az amerikai világuralom volt a célja. Ez a sztratégiai törekvés egyfelől reakciós volt, másfelől pedig számos történelmi ok miatt semmiképpen nem igazolhatta azokat a várakozásokat, amelyek jegyében született. Mindebben kétségkívül Kelet-Európa volt a legnagyobb vesztes - az a térség, amelynek népei az amerikai propaganda naponta elismételt szabadságígéreteibe vetették reményüket, ám e reménység teljesüléséért Amerika a kisujját sem mozdította.”

A forradalom katonai leverésének, a bukásnak ellenpólusaként joggal emlegetett erkölcsi felmagasztosulásnak van egy olyan hozadéka is, amely nem áll annyira az érdeklődés előterébe, mint amennyire a jelentősége indokolná. Alig tíz évvel a háború után még nem tűnt el - sem a közvéleményből, sem a politikai vezetés gondolkodásából - nyomtalanul az a tény, hogy Magyarország az ellenkező, a fasiszták oldalán harcolt, szemben a szövetséges hatalmakkal, így az Egyesült Államokkal. Amikor 1947. március 22-én Truman elmondta híres kongresszusi beszédét, akkor ennek során megállapította: *a szabad népekre erőltetett totalitárius rezsimek aláaknázzák a nemzetközi béke alapjait, és így az USA biztonságát is... A világ népei tőlünk remélik szabadságuk megőrzését.* Vandenberg szenátor egy sajtótájékoztatón ehhez hozzátette: *Mivel Magyarország nem volt az USA hagyományos szövetségese, továbbá ellenséges ország volt, nem számíthat azonos elbírálásra.*⁸¹

További példával is illusztrálható ez a hűvös távolságtartás. Az 1952-s republikánus választási platform a kelet-európai államokat bírálva kijelentette:

⁷⁶ Uo. 102.p.

⁷⁷ Borhi László: i.m. 59. p.

⁷⁸ Uo. 61. p.

⁷⁹ Uo. 60. p.

⁸⁰ Fehér Ferenc-Heller Ágnes: *Egy forradalom üzenete.* Magyarország 1956. Kossuth, Bp., 1989. 53. p.

⁸¹ Borhi László: i. m.: 21. p.

*A jelen vezetés... olyan baráti országokat szolgáltatott ki a kommunista agresszióknak, mint Litvánia, Lettország, Észtország, Csehszlovákia és Lengyelország. Az USA nem fogja magára hagyni Kelet- és Közép-Európa egykor szabad népeit..., amelyek jelenleg a Kreml zsarnoksága alatt élnek... Célunk a szovjet csatlósok felszabadítása és hogy reményt adni mindenkinek, aki a szovjet birodalom alávetettje.*⁸²

Magyarország nem véletlenül maradt ki ebből a felsorolásból sem. Ezt a megkülönböztetést számolta fel végleg '56, és ettől kezdve a forradalom ténye 'kiváltotta' az amerikai közvélemény szemében Magyarországot a háborús ellenség képe alól.

5. Ahogyan a washingtoni külügyi vezetés nem igen törekedett valódi szándékairól tájékoztatni a világot (benné egyik propagátorával a Szabad Európa Rádióval), úgy a SZER sem törekedett túlságosan azoknak a szándékoknak a megismerésére, amelyek feltehetően nem kvadráltak volna teljesen az ő elképzeléseivel. (Elismerve természetesen a rádió szerkesztőségének jelentős politikai differenciáltságát.)

A forradalom leverését követően a SZER elleni egyik legsúlyosabb vád - és nem csak a győztes Kádár-rezim részéről - a (fegyveres) felkelés elősegítése illetve a harcok kompromisszum nélküli folytatásának a hangoztatása volt. Egy 1951-ben, a Szabad Európa szerkesztői számára kiadott kézikönyv ezzel kapcsolatban így fogalmazott:

„A kelet-európai népek egy világháborútól remélik országaik felszabadulását, ugyanakkor a rádió hullámhosszain megszólalóknak óvakodniuk kell attól, hogy nyugati katonai intervenciót ígérjenek hallgatóiknak, de hangsúlyozni kell a szabadság elkerülhetetlenségét.”⁸³

Bár a korábbi, 1953-as nagyköveti beszámoló fényében kissé túlzottnak tűnik a *világháborúban reménykedés* ilyen beállítása, az mégis fontos megállapítás, hogy a SZER-nek *csillapító* szerepet kell játszania ebben a kérdésben

Ehhez képest, 1956. november 2-án a *borsodi szabad rádió* egy glosszája disszonánsnak találta azt a hangot, amelyet a SZER használ a műsoraiban. Olyan hangot, amelyet *nem szeretne hallani többé*. (Meg is nevezi, Kibédi Varga Sándor beszédét és hangját.) Ezt hallva a Szabad Európa Rádió azonnal válaszol, bár ez kissé ködösnek tűnik: *Engedjétek meg, hogy mi is szeressük hazánkat és szerethessünk titeket is.*⁸⁴ Fejtő Ferenc szerint az adások agresszióvá válódása annak a következménye, hogy

*a műsorokat (szélső)jobboldali emigránsok határozták meg, akik kevéssé ismerték a magyar helyzetet. Így aztán a kommunistaellenes és beavatkozásos SZER megmaradt a felszabadítási koncepció hirdetése mellett akkor is, amikor a washingtoni diplomácia már az érdekszférák létének hallgatólagos elismerését határozta el.*⁸⁵

Ez az agresszív stílus könnyítette meg a Kádár politikai rendőrségének a dolgát abban, hogy amikor a *magyarországi ellenforradalmi erők tevékenységét* azonnal, már a forradalom leverése utáni napokban elkezdték vizsgálni, a SZER-nek gyorsan megtalálták a kellő címkét: *a Szabad Európa Rádió - az ellenforradalom külföldi katonai és politikai vezérkara*. Eszerint SZER az ellenforradalmi időszakban közvetlenül beavatkozott a fegyveres eseményekbe,

⁸² Uo. 35. p.

⁸³ Borhi László: Az USA és Kelet-Európa 1948-1958. História, 1996.1. 3. p.

⁸⁴ Benkő Zoltán: Szabad Európa Rádió, 1956. október 24.-november 3. Valóság, 1993. 5. 93. p.

⁸⁵ Borbándi Gyula: i. m.: 259. p.

utasításokat adott. A SZER jól átgondolt politikai és katonai célok vezették. A BM szerint ezek a következők voltak:⁸⁶

- 1. A harcok időtartamának elnyújtásával lehetőséget teremteni ahhoz, hogy minél több fegyveres ellenforradalmár-csoportot dobhassanak át Nyugatról Magyarországra.*
- 2. A fegyveres ellenforradalmi erők segítségével olyan erőhelyzetet kialakítani Magyarországon, amelyben a kapitalista restaurációra törekvő pártok programjukat a lehető legrövidebb időn belül megvalósíthatják.*

Ezeknek az állításoknak a kitalálására a hatalomnak abból a szempontból volt szüksége, hogy a *belsőleg kondicionált forradalom* tényét megkísérelje felváltani a *nemzetközi imperializmus, a külföldi emigráció, a nyugati propaganda ellenforradalmi tevékenységével*, amely a Szovjetunió internacionalista segítségének köszönhetően eredménytelenül kísérelte meg a hazai burzsoá, reakciós és fasiszta elemekkel, valamint a hazaáruló Nagy Imrével és bűntársaival összeesküvésben megszerezni a néptől a hatalmat.⁸⁷

A koncipiált vádakkal szemben az az igazság, hogy *Bell ezredes* mint a SZER katonai szakértője a katonai rovat két műsorában valóban felhívta a figyelmet arra, hogyan készíthetünk könnyen, gyorsan Molotov-koktélt, illetve a *hogyan semmisíthetünk meg olcsó eszközökkel harckocsit* témakörben adott szakmai tanácsokat. (Az már részletkérdés, hogy *Bell ezredes* tulajdonképpen *szinkronhang* volt és különböző szerkesztők írásait egyaránt felolvasta.)

Gallicus (Mikes Imre) *Reflektor* rovata volt 1951 és 1976 között az, amely a leginkább irritálta a mindenkori magyar politikai vezetőket. Az ő nevéhez kapcsolták a legtöbb, fegyveres ellenállásra buzdító beszédet. Ez általában igaz is lehet, de az kizárt, hogy bárki is *napiparancsként* hallgathatta és érthette volna. Példa lehet erre esetleg egy október 31-i műsor:

Akié a fegyver, azé a hatalom!... A fegyvert országos viszonylatban a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium jelenti. Az első rendelkezik a rendészeti karhatalommal, a másik a katonai erővel. Egyiket is, másikat is hétp próbás, elszánt, szándékában félreismerhetetlenül moszkovita igazgatja. Az egyik Münnich Ferenc belügyminiszter, a másik Janza Károly honvédelmi miniszter. Sem az egyik, sem a másik nem felelhet meg a népi győzelemnek... Ne hagyjátok szabadságharcosok! Szegre ne akasszátok a puskátokat! Egy csepp szemet, egy csepp olajat ne adjatok a budapesti kormánynak addig, amíg a belügy és a hadügy nincs a kezetekben.

⁸⁶ Nagy Imre és bűntársai ellenforradalmi összeesküvése. 68. p.

⁸⁷ A valódi eseményeknek és a politikai intencióktól vezérelt fikcióknak szándékos és teljesen összekeverése tényleges súlyuktól és jelentőségüktől igyekezett megfosztani a történeteket, a létrejött hatalmi viszonyok legitimitási látszatának mesterséges kialakítása érdekében. Ezeknek a politikai céloknak a kiszolgálására állította össze a Belügyminisztérium azt a dokumentumgyűjteményt is, amelyben - hivatalos szándékuk szerint - olyan *tényekről, eseményekről és jelenségekről* gyűjtöttek össze iratokat, amelyek az *ellenforradalom előkészítését célozták és operatív, állambiztonsági szempontból jelentőséggel bírtak*. A *Melléklet 2* válogatás ezekből az anyagokból gyűjtötte ki azokat, amelyek jelen téma vonatkozásában lényeges körülményekre hívják fel a figyelmet. Forrás: BM Dokumentációs Osztály V-150352.

Két nappal később a többpártrendszer bejelentése után így háborgott:

*Ne add ki tehát fegyveredet, bármily szárnyaló szavakkal és acéléles argumentálással noszogatnak is, ne add ki kezedből, szabad magyar! Ne add fel őrhelyedet, bármennyire instálnának is, hogy térj haza, mert ez az őrhely a kivívott szabadság és függetlenség végvára.*⁸⁸

A megállás nélküli harcra buzdítás viszont magától értetődően felveti az esetleges provokációk kérdését is. A belgrádi USA nagykövetségen dolgozó egyik magyar származású diplomata számolt be a következőkről:

*1958-ban olyanoktól, akik rendszeresen hallgatták Vajdaságban az Amerika Hangját és a Szabad Európát, négy esetben kaptam olyan információt, amely szerint egy magát Zrínyi-nek nevező adó azzal buzdította a forradalmárokat ellenállásra, hogy útban vannak, illetve egyes Pest-környéki pontokra már meg is az érkeztek ejtőernyős amerikai csapatok, és sikeres összecsapásokat folytatnak orosz egységekkel. Jugoszláv hivatalos körökben az a hír járta, hogy nem is egy ilyen félrevezető bejelentés hangzott el egy, vagy több, magát magyarnak feltüntető, az országon belül ide-oda költöző leadótól... A Zrínyi esetében, ha annak hitelt adhatunk, kitartásra buzdítottak, hogy egyre nagyobb létszámú osztagokkal foghassák körül a harcolókat.*⁸⁹

A SZER maga is feltette a kérdést október 28-án:

*Nem tűnt fel kedves hallgatóinknak, hogy vidéken hirtelen rádióadások áradata indult ugyanazon a hullámhosszon, meglepő hangerővel és feltűnően azonos ismertetőjelekkel?*⁹⁰

Vannak olyan nyugati szerzők, akik azt írják, hogy valóban működött egy rádióadó Kelet-Németországban, amely magyar nyelven bemondott olyan szövegeket, hogy *ne tegyétek le a fegyvert*.

Belügyminisztériumi jelentés szerint viszont B. Jorgensen dán újságíró november 4-én látta az osztrák-magyar határon azokat a hordozható amerikai rádióadókat, amelyek teherautókra szerelve cirkáltak a magyar-osztrák határ mentén, és önmagukat „szabadságadóknak” titulálva szólították fel Nyugatot: „KüldjeteK ejtőernyős csapatokat!”, „KüldjeteK bombázókat és tankokat!”⁹¹

A provokációk valóban nem álltak távol a Kádár-rendszer politikai rendőrségétől és propagandistáitól. Novemberben kezdték el terjeszteni például az alábbi, provokációnak is suta szövegű röplapot.⁹²

⁸⁸ Mikes Imre (Gallicus): Reflektor. Griff, München, 1977. 146. p.

⁸⁹ A. C. Klay: i. m. 110. p.

⁹⁰ Borbándy Gyula: i. m.: 237. p.

⁹¹ Vadai György (igazi nevén: Nonn György, korábbi legfőbb ügyész): A Szabad Európa Rádió szerepe a magyarországi ellenforradalomban. in: Ellenforradalom Magyarországon 1956. Tanulmányok I. Kossuth, Bp., 1958. 214. p.

⁹² Magyar Nemzeti Múzeum, Legújabbkori Gyűjtemény, Röplapgyűjtemény, 78.104.1.

„Hallotta?

Az ENSZ csapatok átlépték Magyarország határát

Minden disszidáló személygépkocsit, villalakást és jó fizetést kap nyugaton

A Bakonyban egyiptomi csapatok gyülekeznek

Amerika minden sztrájkolót el fog tartani

Mindszenty szereti a parasztokat

Horthy szívügye a magyar munkás sorsa

A 'Szabad Európa' rádió békét akar

Papp Laci nem jött haza.”

November 4-e és 9-e között viszont egészen szokatlan funkciót töltött be a SZER. Bár már korábban is felkérték bizonyos közlemények beolvasására egyes vidéki rádiók, most viszont csaknem kizárólagosan ebből állt a műsoruk. Szinte *bér-adóvá* vált a rádió, ugyanakkor a mai *rádiótelefon* prototípusaként is működött. Üzenetek jöttek-mentek, és ebbe a kaotikus és tragikus információcserébe olykor valóban becsúszhattak olyan közlemények, tudósítások is, amelyeket konszolidáltabb viszonyok között semmiképpen nem hangozhattak volna el a SZER hullámhosszain.

A *kölcsönvett adón* november 8-án 2.05 órakor a Szabad Róka Rádió jelenti, hogy a forradalmárok nem adják fel a harcot, nem teszik le a fegyvert, hanem küzdenek addig, míg az utolsó töltényüket ellőtték. Könyörög, hogy a nyugati világ azonnal küldjön segítséget, hogy a sok kiontott vér ne maradjon hiábavaló. Állítása szerint az oroszok embertelen taktikával élnek és gyújtóbombákat is használnak.⁹³

Nem derül ki soha, hogy valami fatális félreértés, vagy a kétségbeesésébe hajló abszurditás röpítette-e az éterbe november 6-án a következő hírt:

*a forradalmárok visszafoglalták a Parlament épületét. Figyelem, figyelem! Rákóczi adó, Magyarország. Ismétlem, Róka nevű rádióadó jelenti 14 órakor: a Parlamentet tegnap visszafoglaltuk, a székesfehérvári és kecskeméti utat szabadon tartjuk. Nem engedünk és ti se engedjétek több szovjet csapatot a fővárosba. A betört szovjet csapatok legnagyobb részét felszámoltuk...*⁹⁴

6. Egymás szándékainak kellő ismerete nélkül megvalósult a State Department és a SZER együttműködése abban a kérdésben, miként is ítélik meg Nagy Imre szerepét a forradalomban. A közös félreértés (legalább ebben) összhangot eredményezett. Az tény, hogy az amerikai - egyébként Nagy Imréhez reményeket fűző - politikusok is eltúrték a kormányfő tekintélyének lejáratását.

A politikai elvárásokat a rádió felé közvetítő október 31-i Napi Irányelvek szerint

*Nagy Imre „kormánya” mind határozottabban a forradalmi tanács befolyása alá kerül, amelynek mielőbb meg kell szereznie a tényleges hatalmat. A kommunista párt teljesen széthullott. Elfogadhatjuk, hogy a hercegprímás tekintélye mindenkinél nagyobb.*⁹⁵

⁹³ A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23-november 9. Századvég-Nyilvánosság Klub, Bp., 1989. 505. p.

⁹⁴ Uo. 500. p.

⁹⁵ Borbándi Gyula: i. m. 218. p.

A Nemzetbiztonsági Tanács november 1-i jelentése így fogalmaz:

Nagynak nem sikerült egyesítenie a felkelőket, azok pedig a lemondását követelték. Valamiképpen egy támpontot kellene találni, hogy az országon belül megelőzhető legyen a káosz, ha a szovjetek távoznának(!). Egy olyan mélyen katolikus országban, mint Magyarország, Mindszenty bíboros bizonyulhat ilyen, az erőket egyesítő vezetőnek.⁹⁶

A SZER adásainak hangja viszont - bár ugyanazt mondja - sokkal kíméletlenebb. Október 25, Gellért Andor, mint főszerkesztő:

Nagy Imrének volt lehetősége, hogy az ország gazdasági és politikai válságának megoldásához az ország nem kommunista rétegéből is támogatást remélhessen. Ennek az embernek a felelőssége éppen ezért sokkal súlyosabb, mint pártja sok más tagjé.⁹⁷

Október 26-án Ajtay Miklós hangja már-már hisztérikusra vált (egyben jól illusztrálja a korszak klasszikus hidegháborús stílusát is):

Te pedig Nagy Imre, állj meg, borulj térdre vezeklő bűnösként a nemzet előtt, próbáld jóvátenni rettenetes bűnödöt a szovjet légiók ránk szabadításáért! Ha eltévelyedett életednek még valami értelmet akarsz adni, úgy csak egy kötelességed lehet, a szovjet hadnak, amelyet galádul a nemzetre zúdítottál, kiálts megálljt!⁹⁸

Október 30-án ismét Mikes Imre:

Nagy Imre kormánya olyan békekormány, amely ÁVH-s banditákkal mészároltatta le a nemzet színe-virágát.⁹⁹

Majd másnap, amikor felmerül a kétely, hogy is nem az ő bűne az első orosz invázió, akkor így visszakozik Gallicus:

Lehet, hogy nem Nagy Imre hívta be a szovjet csapatokat? Ha tévedtünk, maga Nagy Imre tévesztett meg bennünket, és azok az ifjak, azok a proletárok tévesztettek meg bennünket, akiknek tetemét most fogadja be az anyaföld.¹⁰⁰

Ráadásul még november 13-án is megtagadták egy (Molnár József-)írás felolvasását mondván, hogy a Nagy Imre melletti bizalomnyilvánítást *nem tekinthetik a SZER véleményének és szembehelyezkednek vele.*¹⁰¹

Elég csupán a fentiekre figyelemmel lenni ahhoz, hogy kiderüljön annak a Kádár-féle vádnak a teljes abszurditása, miszerint Nagy Imre és a SZER között összeesküvés és tervszerű *összjáték* állott volna fenn.

Nagy Imre diszkreditálása a másik oldalon a kiszabadult hercegprímás, Mindszenty József politikai potenciáljának növekedésével járt együtt. Egy politikai kommentár október 31-én Mindszentyvel kapcsolatban szinte extatikusán jelenti ki: „Az újjászületett Magyarország, és a hivatott, Istentől küldött vezető találkozik ezekben az órákban.” Amikor pedig Mindszenty

⁹⁶ Békés Csaba: i. m. 131. p.

⁹⁷ Borbándi Gyula: i. m. 242. p.

⁹⁸ Uo. 234. p.

⁹⁹ Uo. 243. p.

¹⁰⁰ Uo. 241. p.

¹⁰¹ Uo. 270.p.

megérkezett Budára a hercegprímási palotába, akkor reggeltől estig fogadta a politikai küldöttségeket, mindenki vele akarta felvenni a kapcsolatot.

Van azonban egy hiteles - és egyáltalán nem a Nagy Imrével való összehasonlítás szándékával elmondott - beszámoló, amely Mindszenty politikai tájékozottságába és vezetői kvalitásaiba kissé közelebbi bepillantást is enged. Bibó István emlékezett vissza arra a november 4-i reggelre, amikor az USA nagykövetségről visszaérkezett a Parlament épületébe.¹⁰²

Várakozása közben egy rövid beszélgetésem volt Mindszentyvel. Három momentumra emlékszem: megkérdezte, hogy rokona vagyok-e Bibó Lajosnak, akinek ő az Anyám című regényét olvasta. Mondtam, hogy nem vagyok. Aztán megkérdezte, hogy megvetés volt-e ebben, vagy nem, azt nem tudom, csak azt kérdezte - ön mely pártárnál tartozik. Ami körülbelül annyit jelentett, hogy ő az összes létező pártokat a kommunista párt árnyalatainak tekintette. És végül megkérdezte, hogy tulajdonképpen ki ez a Nagy Imre, amin enyhén elképedtem, mert ez alatt a három nap alatt, amióta ő kiszabadult, ha valamiről, hát egy dologról kellett volna tájékozódnia, tudniillik, hogy ki ez a Nagy Imre. Hát tőlem megtudta azt, amit én el tudtam mondani neki...

7. A legkülönbözőbb okokból, de szinte valamennyi érintett pontosan meg akarta tudni, hogy mi is hangzott el a rádióban okt. 23-a és nov. 4-e között. A magyar Külügyminisztérium például a román nagykövetséghez fordult, hogy szerezze be a számára oly értékes anyagokat (nyilván a felelősségrevonások szélesebbkörűvé tétele érdekében), mivel ezidő alatt Magyarország mind a rádiózavarás, mind pedig a rádiófigyelés szünetelt.

A budapesti USA-követség már november 4-én megfogalmazta fenntartásait:¹⁰³

A SZER adásai általában túlzók és gyakran pontatlanok. Hiba, hogy a SZER nem világosította fel kellően a magyar társadalmat, arról hogy a szabad társadalmakban mi a különbség a sajtó és a kormány véleménye között. Az viszont a magyar munkatársak felelőssége, hogy nem tudtak megszabadulni a forradalom okozta túlfűtött és izgatott lelkiállapottól.

Erre azonnal reagált az rádió:¹⁰⁴

A SZER-adások tárgya és hangja majdnem azonos volt a hazai forradalmi kiadványokéval és rölapokéval. A müncheni rádió a Magyarországon kinyomtatott és rádióban elhangzott követeléseket terjesztette. A felkelők fogalmazták meg, nem a müncheni szerkesztők.

(Talán ennek bizonyítékául is jelentették meg sürgősen, már 1957 nyarán a Magyarországon a tárgyalt időszakban működő budapesti és vidéki rádiók műsorainak írott anyagát.)

Griffith, müncheni politikai tanácsadó szerint

*azért annyi a hisztérikus szenvedély, mert a magyar osztály nem rendelkezett a lengyelhez hasonló magas szakmai színvonallal. A magyar osztály vezetője, Gellért Andor a felkelés kezdetekor beteg volt, a magyar ügyben illetékes közvetlen munkatárs nem tudott minden kéziratot elolvasni.*¹⁰⁵

¹⁰² Bibó István (1911-1979). Életút dokumentumokban. 1956-os Intézet - Osiris - Századvég, Bp., 1995 435. p.

¹⁰³ Borbándi Gyula: i. m.: 250. p.

¹⁰⁴ Uo. 241. p.

¹⁰⁵ Uo. 527. p.

Kéthly Anna is rossz benyomásokat szerzett a rádióról:

*A SZER szerencsétlen szerepet játszott a forradalomban... sajnos bünt követett el, amikor a magyar néppel el akarta hitetni, hogy útban van a nyugati katonai segítség, holott erre senki sem gondolt.*¹⁰⁶

A magyar emigránsok újonnan megalakított szervezete a Magyar Forradalmi Tanács közgyűlése állásfoglalást hozott nyilvánosságra (Strasbourg, 1957) a SZER magyar adásaival kapcsolatban. Ebben megállapították, hogy

*a SZER magyar nyelven tartott adásainak egyik legszembeütőbb hibája a műsorpolitika statikus jellege volt. Magyarországon a politikai helyzet különböző fázisokon keresztül állandó változásban volt. A SZER viszont mindig körülbelül az 1950-es évek megfelelő hangnemben beszélt és gondolkodott. Az az érzésünk, hogy a propaganda sok esetben felszínes megfogalmazásban került sugárzásra. Ebből következett a SZER nem túl szerencsés szerepe a forradalom döntő időszakában. A SZER már az első napokban ellentmondásokba keveredett a magyarság helyzetét illetően és az erőviszonyokat számításán kívül hagyva, irreális terveket is javasolt vagy vizsgált. A SZER nem ismerte fel kellő időben - s ez alapvető tévedése volt -, hogy a kibontakozás és konszolidáció kifejeződési pontja csak Nagy Imre és kormánya lehet - legalábbis a szabad választásokig.*¹⁰⁷

Főként a New York Times és a Washington Post tudósításai alapján terjedt el az az uralkodóvá vált vélemény, miszerint *a Nyugat, főleg az USA támogatásának elmaradása miatt felháborodott magyarok az Amerika Hangját és a SZER-t teszik felelősé azért, hogy a segítséget illetően várakozások keletkeztek.* Egy menekült elmondotta, és a hír bejárta a világot:

*Az Egyesült Államok nyolc éven keresztül biztatott bennünket a SZER-en és az Amerika Hangján keresztül, hogy álljunk ellen a kommunizmusnak. Amikor pedig az ellenállás forradalomhoz vezet, önök félreállnak és nézik, még a kisujjukat sem mozdítják, hogy segítsenek.*¹⁰⁸

A legfontosabb vizsgálatok viszont hivatalosak voltak. Ide tartoztak a SZER belső vizsgálata, a német kormány, az Európa Tanács, a CIA, a Kongresszus valamint az ENSZ Különbizottságának vizsgálatai. Ezek egzaktabb, a szociológia tartalomelemzési módszerével, meghallgatásokkal, dokumentumelemzésekkel vizsgálták, hibázott-e abban a SZER, hogy további fegyveres harcra buzdított volna, kilátásba helyezve a nyugati katonai támogatást is.

A belső vizsgálat 308 műsor elemzését végezte el (okt. 23 - nov. 23.). Négyről állapították meg, hogy azok ellentétesek voltak a műsorpolitikával (pl. a Molotov-koktéllal kapcsolatban), 16-ról, hogy bár eltérőek, ezek viszont a politikai tanácsadó tudta nélkül kerültek adásba.

Az Adenauer kancellár által felállított vizsgálóbizottság arra is választ kívánt kapni, hogy vajon továbbra is fennállnak-e a külföldi rádióállomások Németországi működtetéséhez szükséges feltételek.¹⁰⁹ A bizottság szerint *a fegyveres ellenállásra való konkrét felszólítás*

¹⁰⁶ Nagy Kázmér: Elvesztett alkotmány. A magyar politikai emigráció 1945-1975. Gondolat, 1984. 143. p.

¹⁰⁷ A Magyar Forradalmi Tanács közgyűlésének állásfoglalása a SZER magyar adásaival kapcsolatban, Strasbourg, 1957. I. 6. In: A Magyar Forradalmi Tanács 1957. január 5-7-én tartott ülésének határozatai. 1956-os Évkönyv, Bp., 1994.

¹⁰⁸ Borbándi Gyula: i. m. 267. p.

¹⁰⁹ Uo. 265. p.

vagy az eseményekbe való konkrét rányitó beavatkozás egyetlen kéziratnál sem volt megállapítható. Végül 1957. január 25-én kimondták, hogy *ama megállapítás, amely szerint a SZER nyugati fegyveres támogatást ígért a magyaroknak, nem felel meg a tényeknek.* (Ennek a vizsgálatnak kapcsán terjedt el a hír, hogy állítólag szelektált anyagot juttatott el a bizottságnak a SZER...).

Az (Goedhart-féle) Európa Tanácsi jelentés¹¹⁰ április 29-i keltezésű:

ha voltak is mozzanatok, amelyek félreértésekhez és félremagyarázásokhoz vezethettek, de az is kiderült, hogy vannak, akik inkább hallgatnak az intézmény elleni vádaskodásokra, mint a tényekre.

A CIA-vizsgálatot¹¹¹ H. Rositzka, a Kelet-Európai Osztály vezetője irányította:

az összes adásokat átvizsgáltuk, amelyek abban az időben Magyarország felé elhangzottak. Nem találtunk olyan szöveget, amelyben forradalomra ösztönözték volna a magyarokat... Nem kétséges, hogy a programok hallgatói zendülésre ösztönzést vélhettek hallani azokból a megújuló kijelentésekben, amelyek Washingtonból és Münchenből már jó időn keresztül áradtak Magyarország felé s amelyek alaptétele szerint a Nyugat minden körülmények között erősen ellenzi a szovjethatalom övezetében élő nemzetek leigázását. Az ilyen értelmű, sőt szövegű deklarációkban a rádióhallgatók reményt találhattak arra, hogy ha fellázadnak, Amerika a segítségükre fog sietni. Ez a kínos kétféleség, kétértelműség, a mai napig is érvényesül az USA kelet-európai politikájában: egyrészt a status quo elfogadása, másrészt az évente meghirdetett „Captive Nations Day”-re kiadott elnöki üzenettel, kongresszusi kiáltványokkal, biztató felszólalásokkal.

Kongresszusi követelésre a Berding, az USIA főigazgató-helyettese folytatott vizsgálatot:¹¹²

Olyan kijelentés nem volt az adásokban, amely tényleges amerikai segítség nyújtását helyezte volna kilátásba - kivéve egyetlen adást, amely kissé meggondolatlannak ítéltető, de ez is csak általános fogalmakban szólt a külvilág rokonszenvéről és támogató készségéről a magyar nép önfelszabadító erőfeszítéseire nézve. A legtöbb, ami ezzel kapcsolatban megállapítható, annyi, hogy egyeseket félrevezethetett a „felszabadítás” („liberation”) szó, amelyet a republikánus párt az 1952-es kampányában használt.

Az ENSZ Különbizottsága szintén beható vizsgálatnak vetette alá a Szabad Európa Rádió szerepét a Magyarországon 1956 októberében lejátszódott események körül.¹¹³ A jelentés szerint

meggyőződött arról, hogy ennek a rádióállomásnak Magyarországon számos hallgatója volt, akik a jelek szerint azért követték figyelemmel adásait, csakúgy mint a BBC-ét és más nyugati adóállomásokét, mert ezek megkönnyebbülést szereztek attól az örökösen egy kaptafára vert hírszolgálattól és a rendszer émelyítő dicsőítésétől, amiben folytonosan részük volt. A felkelés folyamán a SZER hangja igen biztató és rokonszenvező volt,

mint ezt a tanúk a bizottsággal közölték, A hallgatóságnak ebből az lehetett az érzése, hogy a SZER segítséget ígér, „bár semmi okot sem adott arra, hogy katonai segítséget várjanak”. A

¹¹⁰ Uo.

¹¹¹ A. C. Klay: i. m. 108. p.

¹¹² Uo. 107. p.

¹¹³ 1956. Az ENSZ különbizottságának jelentése. Hunnia, Bp., 1989. 49-50. p.

magyar hallgatóság beállítottságát ezekhez az adásokhoz talán legtalálóbban egy diák fejezte ki, mondván: *ezek jelentették számunkra az egyetlen reménységet; így hát velük igyekeztünk magunkat vigasztalni.*

Volt egyébként olyan vélemény is, amely úgy vélte, hogy - bármilyen tragikus is, de végül is - mindenki azt hallotta ki a rádió műsoraiból, amit éppen hallani szeretett volna. Ha felszabadítást, akkor felszabadítást, ha orosz kivonulást, akkor orosz kivonulást, ha pedig fegyveres segítséget, akkor fegyveres segítséget. Ráadásul a közszájon forgó hírek folyamatosan, megállíthatatlanul torzultak („Tegyétek ki az ablakba a rádiókat!”), hiszen akik harcoltak, azok nem hallgatták a rádiót, akik a rádióra figyeltek, azok pedig nem igen fogtak fegyvert. És arra is akadtak bizonyítékok, hogy minden magyarnyelvű, nem budapesti adó - *szabadeurópa*.

A félreértések említett körei viszont egy ténnyt mindenképpen megerősítenek: a tévedések, szándékos vagy véltlen félremagyarázások ideig-óráig ugyan alakíthatnak valamennyit a dolgok folyásán, de alapjaiban nem képesek befolyásolni a mélyebb meghatározottságok medrében hömpölygő történelmi folyamatokat.

Végül álljon itt befejezésül egy Szabó Miklóstól származó - akár igaz, akár nem, de a korra mindenképpen jellemző - történet. Mint mondja,

az ötvenes években a hivatalos propagandának egy szavát sem hitték, így azt sem, hogy a Szovjetunióknak van már atombombája. Minden Szabad Európa hírtől azt várták, hogy bemondja végre: Amerika ráparancsolt az oroszokra, hogy menjenek ki a népi demokráciákból, s az oroszoknak persze nem lesz más választása. Szilveszter éjjeleken egy ország koccintott arra, hogy a következő Szilveszttert már más rendszerben fogja ünnepelni.

Bibórol mesélték, hogy egy ilyen koccintásánál 50-ben vagy 51-ben rezignáltan azt mondta: „meglátjátok, eltart ez még 10 évig is...”¹¹⁴

*

A továbbiakra tervezett kutatás átfogó és teljes körű dokumentum-feltárást igényelne, amely azonban a fokozatosan megnyíló irattárak és a liberalizálódó levéltári szabályozás ellenére mégis csupán töredékes lehet. A dokumentumok ilyen aspektusú archiválására ugyanis - mivel többnyire csak más, *fontosabb* iratokhoz kapcsolódtak *segédletül* - sehol nem került sor. Ami még most is megtehető, az már inkább csak leletmentés.

¹¹⁴ Szabó Miklós: Hétköznapi sztálinizmus Magyarországon. Századvég. 1988. 6-7. 161. p.

AZ ELLENSÉGES RÁDIÓÁLLOMÁSOK ADÁSAINAK ZAVARÁSÁRÓL (interjúrészlet)

- A magyar Philips-műveknél dolgoztam annak idején - az eredeti szakmám műszerész. De nem készülékgyártással, hanem az adóberendezésekkel foglalkoztam abban az időben. Azt mindenki tudja, hogy a második világháború alatt már volt Moszkva és London adása, és az emberek, akik tudták, azok fogták, bármennyire is tiltva volt. És annak idején nagyon keményen felléptek azok ellen az emberek ellen, akik ezeket az adásokat fogták, pláne, ha terjesztették is. 1948-49 táján gondoltak arra is, hogy csak olyan készülékeket gyártsanak, hogy ne tudjanak vele külföldet fogni, vagy csak minimális mértékben. A másik elképzelés pedig a vezetékes rádió volt.

Érthető, hogy amikor romokban hevert az ország, egy rádió nagyon nagy szó volt. nem volt a drága készülékekre felvevőpiac. Hozzáteve azt, hogy a horthysta-rendszerben be kellett szolgáltatni a világvevő rádiókat, amelyeket aztán nem adtak vissza. Sok készülék tönkre is ment a háború során. Kevés készülék maradt, még kevesebb világvevő. Erre szólt ez az elképzelés, hogy az emberek mégis el legyenek látva propagandával, elsősorban a belső politikai élet propagandájával, és hogy lehetőleg el legyenek vágva a külvilágtól. Az illetékesek arra keresték a megoldást, hogy legyen ugyan rádiózás, de szűkítve legyen; ki legyenek elégítve a rádiózásra vonatkozó igények, de bizonyos korlátozással.

Ez szerintem nem vált be. Az amerikai adók nagyobb teljesítményen dolgoztak, másrészt az itteni felületi sugárzás, és a kintről érkező éteri visszaverődési sugárzás között nagy különbség volt a szolnoki adó rovasára. Ezért hallatszott a néprádió a Petőfi helyett az Amerika Hangja. Meg aztán bizonyos egységeket raktak be a néprádióba, máris foghatóvá vált néhány területen bizonyos adás, meg vettek-hoztak be, előásták a régi készülékeket. És akkor már maga a kormány is elhatározta - tudom -, hogy jöhetnek tömegével a nem csúcs-szuperek: a 4+1-s, 4+2-s nem világvevő, de elég jó készülékek. Ilyeneket csinált a Philips és az Orion is. Ezek azért elég drágák voltak.

A vezetékes rádió gondolata lényegében a szovjetektől jött be, ott már meg volt. Az embereknek nem nagyon tetszett. Ez arra volt jó, hogy vidéken például nem a „kisdobost” küldték ki vinni a híreket, hanem ezen keresztül bemondhatták a községben a fontosabb híreket.

- Egyébként a mi hivatalunknak nem volt más elnevezése, csak az, hogy Budapest, 118. sz. központi postahivatal. Ennek az volt a lényege, hogy a Postánál voltak különböző sorszámok a hivataloknak, intézményeknek, mi éppen ezt kaptuk, ebben semmi különösebb nem volt. Az összes adóberendezések - a polgáriak - mind a posta kezében voltak. Vagyis a belföldi és a külföldi szórásnak is a Rádió Műszaki Vállalathoz tartoztak, ők üzemeltették. Két megrendelőjük volt. Az egyik a Rádióhivatal, a Szirmaiék, akik adták a különböző programokat. És adták kifelé rövidhullámon az idegennyelvű adásokat. A másik megrendelő pedig mi voltunk, a 118-as.

¹¹⁵ Lásd a 25. sz. jegyzetet.

Bizonyos adóállomások, berendezések ide is és oda is dolgoztak, antennatípustól függően. A rövidhullámon egy-egy állomásnál volt az antennamező kint az állomás környékén, és amikor arra volt szükség, hogy azt az 5-6 adót járassunk, és annak megfelelő antenna kell, akkor ezeket az adóállomásokat átkapcsolták azokra az antennatípusokra, amelyekre az adáshoz szükség volt. A pesti kirendeltségnek az OTI-toronnyal, Lakihegygel és Diósdal volt közvetlen kapcsolata, ezekkel az adókkal dolgozott.

- Mi azt a feladatot kaptuk, hogy 1952 januárjában induljunk el az adásokkal. Lényegében a csapat összeállt arra az időre, és ami adó a kezünkbe került, március elején kezdett el dolgozni. Volt olyan probléma is, hogy volt adó, de nem volt antenna, vagy hiányzott a pénz, nem volt ember. Ez nem ment egyik napról a másikra. Az OTI-torony is az indulás után 2-2 és fél évre települt. Az '54-ben készített jelentésünk azt a képet mutatja, amikor a lehető legjobban fel voltunk állva. Tehát az összes berendezés, ami Magyarországon használható volt, azt mi kölcsönözhattuk, és volt olyan, ami csak a zavarásra volt telepítve - ez volt a csúcspont. Erre az időre a kölcsönös sugárzás tekintetében is kialakult egy nagyfokú nemzetközi együttműködés.

A rádióbejelentési kötelezettség alapján voltak adataink arra vonatkozóan, hogy melyik városban hány darab, milyen vevőkészülék van az országban. Ennek alapján a posta rádióműszaki osztálya készített egy országos térképet, és mi ennek alapján mutattuk ki, hogy pl. Borsod-megye egy sötétebb folt, amely akkor is szegényebb volt, nincs annyi ilyen készülék, akkor miért zavarjunk oda. Ezeket az adatokat a tervezett helyi adók telepítésénél vettük figyelembe, azokat a területeket, ahol a vevőállomások tömegesebbek voltak, mint pl. a Dunántúlon.

- Kirendeltségeink voltak Szolnokon, Nyíregyházán, Székesfehérvárott - ez kizárólag rövidhullámú zavarásra készült - Budapesten, Tárnokon, általában ott, ahol adóállomás volt. Ezeket tudtuk időnként a középhullámú adások zavarására használni. Az OTI-toronyban 1953, vagy '54 nyarától működött 5 vagy 6 darab 1 KW-os kisteljesítményű zavaróadó. Korábban még a Citadellát is felmértük, és foglalkoztunk a Hármashatár-heggyel is, de ez volt a legmagasabb és a legolcsóbb hely. A toronyban korábban irattár volt, és ezt könnyebben meg lehetett szerezni. Adott volt az áramellátás, az oldalára ki lehetett rakni az antennákat is.

Később rengeteg probléma volt, minket is „abajgattak”, hogy elkezdtünk dolgozni a zavaróadóval, és a TV-képe „grízestészta” lett. Nekünk a tv-adás beindulása után ezt is nagyon kellett figyelni. Nem is az zavart, hogy ráálltunk a 6 „megával” dolgozni, hanem ami a térerőt illeti a tv-adás kezdetben nagyon gyenge volt. A „harmonikusaink” erősebb térerőt produkáltak, mint az ő normális frekvenciájuk volt.

Mivel a tévében rendkívül sok zavaró körülmény volt, ezért a posta zavarelhárítóinak rengeteg munkát adtunk. De az orvosok is, ahol mikrohullámú vagy nagyfrekvenciás berendezések voltak, panaszkodtak. Amikor a zavarelhárítók ezek után a bejelentések után mentek, azok nem az ellenséges adók vizsgálatára száltak, még ha sokan azt is hitték.

A nagyvárosokban egyébként nem volt helyi zavarás. Az öt helyett 1954-ben javasolt 12 kirendeltségre azért lett volna szükség, mert ha kisteljesítményű adókat telepítünk a városokba, akkor egy dolog, hogy ezeket kezelik, a másik, hogy irányítsák ezeket.

- Nekünk egyébként csak a posta felé voltak kapcsolataink. Ezt úgy kell venni, hogy volt bizonyos kapcsolatunk az államvédelmi hatósággal. Ez abból adódott, hogy Csehszlovákiában, Lengyelországban ezt a munkát a belügyminisztérium, az államvédelmi hatóság keretén belül csinálták. Ha egy külső szerv tartja a Budapest 118-cal a kapcsolatot, akkor nekem is az itteni ÁVH-val kellett, akiknek megvolt a megfelelő kinti kapcsolatuk. Ez tehát bele volt iktatva - ennyivel lassabban ment a dolog.

Volt olyan elképzelés is, hogy tartozzunk az ÁVH-hoz. Ennek volt egy olyan oka, hogy kapcsolattartás, de olyan is, hogy ismereteink szerint az ÁVH-nak minden nagyobb városban volt legalább egy adóberendezése. Ezek természetesen nem dolgoztak 0-24 óráig, Voltak bizonyos periódusai, természetesen készenlétei, de azt meg lehetett volna oldani, hogy hirtelen, amikor nekik nagyon kell, leáll a zavarással, és mondja a magáét. De a szabadidőben fel lehetett volna használni, és akkor abban az adott városban egy bizonyos frekvencián ment volna a zavarás.

Én két ízben is javasoltam, hogy a Rádióhivatallal együtt tartozzunk a Tájékoztatási Hivatalhoz. Lényegét tekintve a Tájékoztatási Hivatal egyrészt vett anyagokat, másrészt hozzá tartozott a Rádió is. Mivel ez a szerv foglalkozott a rádióberendezések üzemeltetésével, ezért jó lett volna ha együtt odakerülünk, és akkor egy kéz alatt jobban össze lehetett volna a dolgokat hangolni, hogy fel tudjuk-e használni a adóberendezéseket a zavarásra vagy nem. A kevés berendezés miatt jobb eredményt a jobb eszközkihasználással lehet elérni. Ebből nem lett semmi.

- Tudomásom szerint rajtunk kívül senki az égvilágon zavarást nem folytatott. A zavaró adások kizárólag a Budapest 118. hivatal kezébe tartozott. Ha valakinek ezzel kapcsolatban valami problémája, javaslata, észrevétele volt, akkor ha olyan volt a kapcsolatunk, közvetlenül megkeresett, ha nem, akkor a miniszteren keresztül, mert én közvetlenül a miniszternek tartoztam felelősséggel. Vannak, akik ezzel kapcsolatban mást mondanak, hogy katonai adók is zavartak.

Nagyon sokat jártunk vidékre éjszaka, nappal, annak ellenőrzésére egyrészt, hogy mi hogyan dolgozunk, másrészt, hogy kintről hogyan dolgoznak, és mi hogyan állunk az éterben. Számos alkalommal találkoztunk ilyen katonai adókkal. Itt figyelembe kell venni, hogy a katonáknak is meg van a sajátos feladatuk, pl. a kiképzésben. A híradósokat valahol tanítani kell, kimennek a kocsival, a megadott irányba települnek, bejelentkeznek és kész. De ezek a kocsik nem zavartak.

Az elképzelhető, hogy az ÁVH-nak is, és a katonai elhárításnak is meg voltak a maguk feladatai az éterben, amit ők is végeztek. Nem akarom azt mondani, hogy ők nem csináltak lehallgatást, de minket csak az érdekelt, hogy a mi zavarásunk megfelelő legyen.

- Nem igaz, hogy lett volna Debrecenben állomás a zavarások minőségének ellenőrzésére, azon a területen csak Nyíregyháza volt. Bennünk megbíztak, bár lehet, hogy minket is ellenőriztek. De az ember úgy volt vele, hogy ha kapott egy feladatot, azt úgy igyekezett megcsinálni, hogy az megfeleljen annak, amit igényeltek tőle. Nekünk meg volt a magunk kódja, a cseheknek, a lengyeleknek, a szovjeteknek is, mi ezeket kölcsönösen ismertük, ennek alapján meg tudtuk mondani, hogy ki hol dolgozik. Még azt is megtettük, hogy mondjuk a szovjeteknél volt egy adó, rá kellett állnia egy bizonyos frekvenciára, megfigyeltük a ráállását, dolgoztak néhány percet, és ha elcsúszott az adó, akkor nekünk volt olyan lehetőségünk -

pontosabban csak nekem, mert ezt csak én kezelhettem -, hogy felvettem a vonalat és kapcsolatot kaptam azonnal Moszkvával. Az ottani partneremnek mondtam, hogy ez és ez van, nézzetek már utána. Tehát ezek a hívójelek a modulációban arra szolgáltak, hogy mi kölcsönösen felismerjük egymást.

- Fehérváron csak rövidhullámú adóberendezések voltak. Az egyiket még mi a háború előtt hozták létre. Volt egy elhagyott kőbánya, és ennek a betonbiztos kőfalaiba két darab öt kilowattos adóberendezést építettek be, 1942 körül. Ezek az adások nyugatra dolgoztak. Ezek voltak a külföldi propaganda adások, másrészt távíró adásokat adott a magyar külkereskedelmi és más szervek felé. Ennek a jellege nem változott akkor sem, amikor mi beléptünk, de újabb adóberendezéseket és antennákat kapott. Lényegében az orosz VCSD-vel moduláltuk az adókat. Ez egy nagyon jól kikísérletezett berendezés volt, erről nagyon nehéz volt kiszűrni valami beszédhangot. És ebbe volt beépítve a szignál is.

Ahol adóberendezések álltak, ott rendszerint volt kirendeltségünk is. Fel volt térképezve, hogy mikor, hol, milyen adás jön, a Szabad Európa tömegével 20 órakor jött. Ekkor a mi kezelőnk ott ült a készülék előtt. Neki az volt a feladata, hogy kiszólt az adónak egy sokgombos telefonkészüléken, mondjuk 20 előtt két perccel, hogy „megvagyunk, készen vagyunk?”. Bejött az adás, az ő fülén volt a készülék hallgatója, amiben hallotta az ellenséges adást. Ekkor az volt a feladata, hogy a távbeszélő vonalon kiadta azt a hangot, ami az ő fülébe jött. A fehérvári kirendeltség munkatársa vette az adást, először kiszólt az adónak, hogy „kiadom a hangot”, és ezzel az adót ráhangolta.

Ez történt menet közben is, ha az adás frekvenciája elcsúszott. Amikor a sípoló hang a legalacsonyabb lett, akkor állt legjobban az adáson, és ekkor kapcsolta be a modulátort. Minden kirendeltség maga állította elő az adónak a modulációt. Ezt nem lett volna célszerű egy kézben összpontosítani. Más dolog egy adóberendezést működtetni, karbantartani ez egy olyan szakma, amibe mi nem szóltunk bele, és nem is kellett tőlünk félni. Mi, ha kellett a Susánszki-val beszélünk, aki a Rádióműszaki Vállalat igazgatója volt, vagy a főmérnökével. Bár időnként kimentünk az adóállomásokhoz, az ő embereiket nem igen ismertük, de hát fegyelemnek kellett lenni. De az nem cél, hogy az emberek olyan drukokban álljanak, hogy ha lemarad egy perc, akkor húsz fillérrel kevesebbet kapjon.

- A Rádióhivatalnak meg volt a maga műsorprogramja, ezt mi nem nagyon keresztezhattük. Mi azt tudtuk, hogy ők mikor üzemeltetik az adót, ilyen és ilyen frekvencián, és tudtuk, hogy mikor szabad. Ezt az időt igyekeztünk kihasználni. Ebbe már nem volt beleszólása a Rádióhivatalnak, mert a Rádióműszaki Vállalattól ezt az időt mi rendeltük meg. Ha nagyobb antennaállításra volt szükség, és a rádiónak mondjuk 20 órakor kellett az adó, akkor mi húsz perccel előtte leálltunk. Az eszközöket közösen használtuk ugyan, de az elsőbbség a rádióé volt.

Ami viszont a mi saját adónk volt azt nem használta a Rádióhivatal, a diósdai két 100 KW-os rövidhullámú adót. A Kossuth-ot úgy emlékszem egyszer használtuk valamikor éjjel egy óra 45-kor, akkor volt egy Amerika Hangja adás, mert a Kossuth reggel hattól éjfélig ment. Ezt az időszakot nekünk nem lehetett használni semmiképpen. Szolnokon ugyanaz volt a helyzet, Szabadiban szintén. Nyíregyházán, Pécsen, ahol középhullámú reléállomások voltak, ott is a Kossuth ment, később aztán a helyi műsorok is. Ettől függően, mi a szabadidőt próbáltuk meg kihasználni.

Tárnokon kizárólag azt a feladatot kapták az embereink - egy turnusban öten -, hogy ültek, és mindenkinek meg volt a frekvenciasávja, hogy mit nézzen, és reggeltől estig, megállás nélkül az étert figyelték, hogy mi jön. Ez felderítés volt. És ha valami új dolgot észleltek, az ő kötelességük volt ezt jelenteni. Nagyon pontosan bemérték a frekvenciákat, még a hangerőt is bemérték, hogy hogyan lehet fogni. Azt is figyelték, hogy a kívülről jövő zavarások ezekre az adásokra hogyan hatnak. Ez a postának egy kifejezetten erre a célra kialakított vevőállomása volt.

- Ami a magyar nyelvű adások zavarását illeti, az tehát lényegében külföldről valósult meg. Rövidhullámon magyar területen zavarni értelmetlen volt. Illetve igen, nagyvárosokban, kis, 1 KW-os helyi adókkal. De országosan csak kinti adóval érdemes dolgoztatni, mert az eredményes. Így a mi rövidhullámú adóink nem elsősorban belföldre dolgoztak, hanem ezek is kifelé viszonozták azt az adást, amit a csehektől, lengyelektől akár a szovjetektől kaptunk. Tudom, hogy nekik is voltak bizonyos nagyobb gócok, ahol a nagyvárosokban kis adóberendezésekkel zavarták az adásokat. De technikailag értelmetlen lett volna hogy mindenki saját maga, a feléje irányuló adást zavarja.

A szovjet és a magyar együttműködést közvetlenebb és precízebb volt, mint a lengyel és a cseh. Ez abban állt, hogy nekünk közvetlen kapcsolatunk volt Moszkvával, és ha kellett, akár naponta is megmondtuk egymásnak, hogy mi történt, és kértük, hogy ezt ide vagy oda rakják. És ők visszahívtak és megmondták, hogy meg tudják-e csinálni, és kérték, hogy jelentsük vissza, hogy mi van, hogy ők is tudjanak korrigálni, ha valami nem sikerült. A telefon az én szobámban volt. Ha nekik volt valami problémájuk, akkor csörgött a telefon és mondták, hogy mi a baj. Én bármikor, bármelyik kirendeltségvezetővel, de mindegyikkel egyszerre is tudtam beszélni. Tehát, ha én beszéltem Moszkvával, és nekem szükségem volt Fehérvárra, akkor odakapcsoltam, ha kellett előtte is mondtam, hogy miről van szó, kértem a véleményét, tehát pillanatok alatt lehetett szót érteni.

Én nem tudom, hogy a szovjeteknek odakint mennyi adójuk volt, lehet, hogy ha az összeset ideállították volna, akkor lefedhették volna az összes magyarországi adást. De kevés adó volt erre a célra, hiszen dolgoztak a lengyeleknek, a cseheknek, a bolgároknak is. Ezek az adók főleg Moszkva környékén, Leningrád előtt és délen is voltak. A románokkal semmi kapcsolatunk nem volt, pedig ilyen dologban nem lehet önállóság, csak ha minden háztetőre feltesznek egy egy KW-os adót. Itt az eredményes együttműködés alapján lehetett volna sikeresen dolgozni, de végesek voltak az anyagi lehetőségek.

Egyszer csak felmerült a kölcsönös elszámolás dolga. Az együttműködés elindítása során szóba sem került soha egyik féllel sem, hogy ezért valamit kell majd fizetni. Egy az egybe segítünk egymásnak és kész. A szovjetek viszont okosan csinálták, mert a diósdí adót ők használták polgári adásra („Békeműsor”). Ezt az adást innen számlázták a Szovjetunióba. Ezért egy idő után az ottaniaknak eszükbe jutott, hogy mi is adunk a magyaroknak adást, igaz, hogy csak zavarást. Erre írták 1954-ben azt, hogy mi tartozunk ezért a műsorszórásért egymillióval, nekünk tartoznak kétfélmillióval, tehát adjanak a magyarok egymilliót. Ezzel a megelégedéssel kezdődött az elszámolás.

A nyugati adások számának növekedésével a segítségre is nagyobb szükség lett. Ezért megpróbáltuk a dolgokat kordában tartani azzal, hogy nekünk ez a frekvencia és ez az adás - a SZER - a legfontosabb, ezért nekem ide kell, máshová pedig nem kell. Előfordult ugyanis, hogy a Vatikán adásán halljuk a szovjet szignált, pedig oda mi nem is kértünk zavarást. Nem tudhattuk, hogy ez véletlen, vagy nem, felszámolják-e az árát vagy sem. Szóltam a kinti kollégámnak, hogy ez nem kell. Nehéz volt az egyeztetés, és azt is láttuk, hogy ez egy olyan harc, amelynek nincs vége. Ha ezt nem bírjuk pénzzel és eszközzel, akkor értelmetlen a dolog.

Nyugatról pedig egyre inkább özönlik az adás. Mi ezt így akkor kimondtuk, és senki nem mondta azt, hogy tényleg nincs értelme.

Elérkezett '56 majd '57, és én eljöttem. De feltételezem, hogy '57 után nem ment úgy a kölcsönös zavarás, ahogyan annak idején. Politikailag sem volt olyan a helyzet. Valami azért folytatódhatott. Lehet, hogy a szovjetek kérték, hogy feljűk továbbra is menjen az adás, tehát úgy maradt meg a reláció, hogy mi dolgoztunk nekik tovább, de gondolom, hogy a lengyelek és a csehek felé már nem. Az sem kizárt, hogy a szovjetek az általuk kapott mennyiségért esetleg kérés nélkül is viszonzottak: megvan a berendezésük, van szabad idejük, miért ne...

- Összesen 214 frekvencián 218 óra napi adás jött Magyarországra. Pl. a SZER 0.5-0.35-ig 20 frekvencián dolgozott. Ehhez húsz adó kellett volna. Rövidhullámon ennek a hazai zavarása kivitelezhetetlen. Mi hallgattuk az adásokat, mindig volt szabad hely, bár nem szándékosan hagytuk, ahogyan ezt egyesek mondják. Olyan jól nem dolgozhattunk, hogy ne maradjon szabad frekvencia. Mi az egyes műsorok zavarásához szubjektíve megítéltük, hogy miről, miről van szó. Nem a kislányok, akik a rádiót hallgatták, hanem akik az értékeléssel is foglalkoztak.

A híreket „vertük”, ahogy tudtuk, és ezen kívül is voltak különböző műsorszámok. A zenét azt nem nagyon. Később voltak olyan variációk, hogy zenéltek, és közben bementek néhány hírt. Akkor megpróbáltunk erre is ráállni. Ebbe kívülről nem szóltak bele, de jeleztük, jelentettük, illetékes szervnek - a miniszternek - az észrevételeinket. Zavarás szempontjából a rádiók sorában a SZER állt az első helyen, a másodikon az Amerika Hangja. Volt nekik egy betyár erős adó, amiről mi úgy tudtuk, hogy egy hajón van, valahol Szaloniki közelében az Égei-tengeren. Úgy emlékszem ez volt az egyik része az „Amerika H. E.” adásnak, ami tehát nem Amerikából jött. Sokat nem törődtünk a Vatikánnal, vagy Madriddal.

- Két ízben készítettünk a pártvezetésnek anyagot. Egyszer a Titkárságnak és egyszer az Agit Prop Osztálynak. Minden mást a miniszternek jelentettem. Erre vagy azonnal reagált, vagy elment jelenteni valahová, és később mondta, hogyan lesz jó.

- Ahogyan 1956 októberében alakultak az események, különösen ahogyan a rádiónál elkezdődött és folytatódott, az egy nagyon komoly intő jel volt számomra, hogy megfelelően intézkednem kell. Az embereket és a berendezéseket kellett a lehető legjobban megóvni, megvédeni. A Bródy Sándor utcában nem zavarással foglalkoztak, mégis mi történt. El lehetett képzelni, hogy a zavaróállomások ellen megy a tömeg. Ezért leadtuk a közvetlen vonalon a hírt, „becsukni a boltot”, amit lehet azt megsemmisíteni - ott is voltak kimutatások, egyebek - amit lehet, kikapcsolni, és az emberek vonuljanak el. Ez körülbelül ötven embert érintett. A szovjetek felé jeleztem, hogy a vonalat kikapcsolták, áramtalanították. Ők, ahogy figyeltem, amennyire tudták, továbbra is zavartak, visszajelzés nélkül is. De hát a nálunk dolgozó lányok is meg tudták már hangról is különböztetni, hogy melyik milyen adó. Az oroszok is tudták, hogy melyik a Szabad Európa, és akkor ráálltak zavarni. Dehát volt már egy négy és fél éves tapasztalatuk, így hát csinálták minden kérdés, irányítás nélkül, csak úgy maguktól. Tőlünk viszont semmi nem ment kifelé, mi abszolúte leálltunk 24-ére virradó éjjel, ettől kezdve nem dolgoztunk. Elmentem a Horváth Mihály térre és elküldtem a gyerekeket haza.

- Én amikor elmentem, azt úgy vettem, hogy becsuktam magam mögött az ajtót, és nekem az ottani dolgokkal semmi többet foglalkozni nem kell, és nem szabad. Volt egy hivatal, megbíztak a vezetésével, megcsináltam, amit meg kellett csinálni. Szigorúan titkosnak kellett mindent kezelni, utána kiléptem és szigorúan titkos maradt minden a számomra.

DOKUMENTUMOK

az 1956 évi külső és belső ellenséges erők tevékenységéről, továbbá olyan tényekről, eseményekről és jelenségekről, amelyeket az ellenforradalom előkészítését célozták és operatív, állambiztonsági szempontból jelentőséggel bírtak

(részletek)

A „United Press” hírügynökség 1956. január 9-én az USA Magyarország elleni ellenforradalom kirobbantására irányuló, hivatalosan támogatott aknamunkájáról a következőket közölte: „A mai napon John Foster Dulles államtitkár megerősítette amerikai ígérését, hogy addig munkálkodik a kommunista csatlós országok népeinek felszabadításáért, amíg ez az akció sikerrel nem jár.”

„Földes Péter újságíró, a Belkereskedelmi Minisztérium tisztviselője elmondotta, hogy a „megbélyegzett” újságírók most háttérbe vonultak. Csoportjuk és kollegalitásuk nemcsak újságírókra, hanem politikusokra is vonatkozik. A helyzet ma átmeneti és a sajtóhoz és rádióhoz vissza fognak jutni - bármi áron. Nagy Imre szempontjából jelentős területnek tartotta a Rádiót, a filmet, a sajtót és az MTI-t, valamint a Lapkiadó Vállalatot és a különböző könyvkiadókat. Ők most - a kiszorított „újságírók”, főleg a színházi és filmvonalra mentek rá, ahol segítségükre van Szász Péter, Halász Péter és Bacsó Péter.” (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 1956. január 21-i jelentéséből)

„Ibos Ferenc a Színházi Főosztály vezetője nyíltan Nagy Imre hívének vallotta magát. A Budapesti Pártbizottság 1955. december 6-i értekezletén a megbírált pártellenes írókkal folytatott tárgyalásokat. Egyik hivatalos kiutazása során nyíltan demokráciaellenes kijelentéseket tett.” (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 1956. január 21-i jelentéséből.)

„Szél Jenő, a Népművészeti Intézet vezetője nyílt Nagy Imre melletti tüntetést szervezett Kodály Zoltán, „Zrínyi Szózata” című művének bemutatásakor. Szél Jenőnek komoly szerepe volt abban, hogy a Népművészei Intézetben narodnyik nézetek terjedtek el. Ebben segítséget nyújtott Szélnek a hasonló beállítottságú Komoly Péter, a minisztérium művészeti osztályának vezetője.” (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 1956. január 21-i jelentéséből.)

„Dr. Hardy Róbert a Belkereskedelmi Minisztérium árucseréi irodájának vezetője 1956 januárjában Lengyelországban az egyik kereskedelmi tárgyaláson kijelentette, hogy a „magyar írók magatartása most nagyobb fontossággal bír a szabad világ számára, mint annak idején az 1953-as berlini lázadás. „Elmondta, hogy az ellenzéki írók számára több nagy fizetésű kommunista funkcionárius pénzadományokat gyűjt. A hivatalos tárgyalások és a magánbeszél-

¹¹⁶ Lásd a 87. sz. jegyzetet.

getések során súlyosan rágalmazta a szovjet kormányt és a pártvezetést.” (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből)

A Pest megyei Főosztály 1956. február 1-én jelentette, hogy Kőröstetél községben az őszi általános tagosítás után új telekkönyvet készítettek. Ismeretlen tettesek 1956 január végén a telekkönyvet darabokra tépték és szétszórták. A telekkönyv újbóli felfektetése ismét két hónapot vett igénybe és addig hátráltatta az adókimutatást. (BM VI. Osztály 1956. február 10-i napi jelentéséből.)

A MUOSZ kritikai és kulturális szakosztály 1956. január 27-én megtartott tanácskozásáról készült jegyzőkönyvében a következő megállapítás szerepel: „... Az irodalomban jelentkező jobboldali elhajlás egyes lapoknál polgári-kritikai hagyományok felkeltését jelentette. Feléledtek egyes polgári irodalmi irányzatok is. Ez a szocialista irodalom egységét bontotta meg. A leglényegesebb tünet, hogy a kritikai életünkbe behatolt a szocialista realista esztétika újjáalakításának (revíziójának) jelentkezése. Ez az „új alapokra helyezés” a polgári kritikának felélesztését jelentette lényegében...” (Diószegi András hozzászólásából.)

A Veszprém-megyei Főosztály 1956. február hó 7-én jelentette, hogy Gyarmat községben február 1-én több, kézzel írt termelészövetkezet-ellenes röpcédulát találtak. A röpcédulák azt tartalmazták, hogy „Ottó lesz a királyotok, bízzatok kulákok, parasztok, a termelészövetkezetbe ne álljatok”. A röpcédulák készítését és terjesztését Török Lajos kulák és Kelemen Sándor rk. pap végezték. (BM VI. Osztály 1956. február 10-i jelentéséből)

Hollandiában 1956. március 11-én a „Rongyos Gárda”, a MHBK, az MSZH és a fasiszta magyar emigráció számos szervezetének vezetői részvételével értekezletet tartottak. „... Most mindenki hallgat és vár... hogy biztatás jöjjön a határon túlról. Csak ott induljanak meg, akkor itt lesz olyan forradalom, ami elsöpri ezt a bandát.. Egy ember van, aki tehetett volna valamit, akart is, de ügyetlenül és gyáván fogott hozzá: Nagy Imre. A forradalom megnyeréséhez erőszak és hazárdjáték kell. Nagy Imre nem nyúlt ezekhez az eszközökhöz. Nem új kormányprogrammal kellett volna kezdenie, hanem azzal, hogy összeszedeti néhány óra alatt a fejeseket...” (BM VI. Osztály 1956. március 14-i jelentéséből.)

Nagy Imre 1956. március 20-án találkozott Bíró György angol ügynökkel, akinek a beszélgetés során az alábbiakat jelentette ki: „... Az egész rendszernek meg kell puhulnia. A személyi kultusszal menni kell az egész rendszernek, ezekkel az emberekkel együtt. Természetesen nem megy magától, ezért majd ki kell állni...” A beszélgetésről szóló jelentést Hammersberg Viktor 1956. április 1-én B. Smith követségi attachén keresztül a BBC-nek juttatta el. (Hammersberg Viktor német nyelvű ügynöki jelentése 1956 április 7. BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből. Legfelsőbb Ügyészség 1956 Bül./2326)

„Nemes István, a Lapkiadó Vállalat igazgatója bizalmas körben elmondotta, hogy „Igen fél a Magyar Nemzet egyes tagjainak lépéseitől. Losonczy Géza rendkívül aktívan átvette a Magyar Nemzet irányítását és egyre inkább kezd nagyobb szava lenni. Valószínű, hogy Komor Imrét, a lap jelenlegi főszerkesztőjét rövidesen kiszorítja. Nemes elmondása szerint Losonczy Géza és társai aktivizálásukat a Népfront kiszélesítésére és szerepének növelésére építik. Elmon-

dotta továbbá, hogy a Magyar Nemzet szerkesztőségében folyó harc, valamint a Lapkiadó Vállalatnál történő egyéb lépések mögött az eltávolított jobboldali újságírók, Vásárhelyi Miklós, Boldizsár Iván és társaik állnak, akik rendszeres kapcsolatban állnak Nagy Imrével... Gál Zoltán újságíró, a Magyar Nemzet munkatársa elmondotta, hogy a „jobboldali újságírók naponta tartanak politikai tárgyalásokat Nagy Imrénél vagy Boldizsár Ivánnál. Ennek alapján Losonczy Géza igen aktív munkát fejt ki Nagy Imre mellett, akivel igen jó barátságban van. A tendencia az, hogy Losonczy Géza fokozatosan átvegye a Magyar Nemzet irányítását. Kifejtette továbbá Gál, hogy a jobboldali újságírók napi tárgyalásai irányítják azokat a kisebb-nagyobb botrányokat, melyek sok taggyűlésen kitörnek.” (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 1956. április 21-i jelentéséből.)

Déry Tibor rendszeresen meghívta Lukács György követőit is, így Almási Miklóst, Abódi Bélát, Eörsi Istvánt, Heltai György történészt, Fehér István tanárt, Czine Mihály kritikust, Szabó Edét a „Csillag” szerkesztőjét és Mészáros István irodalomtörténészt. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 1956. április 21-i jelentéséből.)

1956 elején kikristályosodott az új imperialista taktika, melyet Walter Lippmann a „New York Herald Tribune” 1956. április 23-i számában így fogalmazott meg: „Minden okunk megvan azt hinni, hogy a csatlósok felszabadulása két szakaszos. Az első szakasz a titóizmus, vagyis a nemzeti szabadság, mely nem kommunistaellenes és amely megmarad a szovjet katonai és politikai befolyás övezetében. A második szakasz a teljes szabadság bel- és külpolitikailag.”

„Budaházi László elmondotta, hogy az októberi eseményeket megelőző időben a Fogorvosi Műszergyárban dolgozott mint gyógytechnikus és ott olyan megnyilvánulásokat hallott, amelyekből most már megállapítható, hogy a fegyveres felkelés elő volt készítve. Az üzemben erős népidemokrácia-, párt- és kormány-ellenes propaganda folyt, amely az USA követség és „Szabad Európa Rádió” által terjesztett röplapokra, bulletinokra támaszkodott. Budaházi László e körülményt közölte a barátjával, Straub József DISZ titkárral, akivel együtt elmentek a VI. ker-i MDP Végrehajtó bizottság titkárához, ahol ezt jelentették. A párttitkár a bejelentést immel-ámmal fogadta és olyasféle kijelentést tett, hogy ilyesmi miatt nem lehet senkit ‘elvágni’”. (ORFK II/5 alosztály 1957. április 24-i jelentéséből.)

Dr. Bojta Béla a SZDP volt delegátusa 1956 áprilisában kijelentette: „.... Beszélgettem Nagy Imrével, és mindketten biztosak vagyunk abban, hogy Rákosi rövidesen távozik, mindkettőnkre nagy szükség lesz a kormányban, mindkettőnknek igen sok dolga lesz...” (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 1956. április 6-i jelentéséből.)

„A lélektani vagy politikai hadviselés azon feltevésen alapszik, hogy a kommunizmus a benne adódó lehetőségek tervszerű kihasználásával annyira fellazítható, hogy a Kreml-nek nincs más választása, mint tárgyalni és nyugat feltételeit elfogadni. Ez különleges hadviselés, amelyet azért neveznek lélektaninak, mert politikai, diplomáciai, gazdasági, kulturális és katonai nyomás mesteri kombinálásával a kommunizmust állandó nyugtalanságban tartja.” (Kovács Imre írása a „Látóhatár” 1956. március-áprilisi számában.)

Az első jelentős Petőfi-köri vitán - „A marxista politikai gazdaságtan időszerű kérdései” címmel 1956. május 9-én és 22-én vitatták a párt gazdaságpolitikájának helyességét, a nagyobb demokratizmust követelték. Kétségbe vonták a kapitalizmus általános válságáról szóló marxista tételt, követelések hangzottak el a jugoszláv gazdasági rendszer tanulmányozására és hazánkban való alkalmazására. (A „Petőfi-Kör” 1956. május 9-22-i vitajegyzőkönyvéből.)

„Mivel nincs veszély és nem is lehet veszély, mert hiszen azok a társadalmi rétegek, melyek felidézhetők, eltűntek az enyészetben. Mi szükség tehát az elnyomó szervezetek fenntartására, sőt növelésére?...” („Szabad Európa Rádió” 1956. május 31.)

A budapesti imperialista követségek beosztottjai akciót kezdeményeztek a Magyar Kormánnyal szemben, az ország nyugati határainál lévő műszaki zár megszüntetése érdekében.

Féja Géza író 1956 májusában levelet írt Tamás Lajos írónak. Féja arra kérte Tamásit, hogy intézze el Budapestre való állásba helyezését. Tamási Lajos levelet írt Darvas József népművelési miniszternek. A levél többek között az alábbiakat tartalmazta: „Féja elmondotta, hogy már több ízben szó volt Pestre jöveteléről, és valamilyen oknál fogva ez a dolog mindig megakadt. Tele van életkedvvel, tettvágygal, rendkívül aktív érdeklődést mutat jelenlegi irodalmi problémák iránt, s amennyire egy ilyen beszélgetésből meg tudom ítélni jelenlegi gondolkodását és elképzeléseit, egyáltalán nem látom haszon nélkülinek Féja valamilyen formájú aktivizálódását. Féja, ahogy nekem elmondta, mindössze azt kérné, hogy mint könyvtáros kapjon áthelyezést Békéscsabáról Budapestre, a Széchenyi Könyvtárt említette.” (Tamási Lajos leveléből, melyet Darvas József népművelési miniszternek írt 1956 májusában.)

„Miklós Imre 1956 februárjában „Rab Nép” címmel újságot szerkesztett és baráti körében terjesztette. Az újságot az általa várt rendszerváltozás után kívánta kiadni. Miklós Imre úgy nyilatkozott, hogy a „Rab Nép” jelentős dokumentuma lesz az itteni kommunista ellenes front részére, ha majd Ottó őfelsége beszámoltatja a „Rab magyarokat”. A lap szerkesztéséhez felhasználta a „Szabad Nép”, az „Új Ember” és a „Magyar Nemzet” című újságok egyes cikkeit. A „Rab Nép” 5. száma 1956 májusában jelent meg.” (Miklós Imre operatív anyagából.)

A „Marxista történettudomány időszerű kérdései” című 1956. június 1-én tartott Petőfi-köri vitán a felszólalók támadták a pártot azzal, hogy a marxista történetírás nem adott lehetőséget a magyar történelem legjobbjainak helyes értékelésére, s az ifjúságot félrevezette. Andics Erzsébet és mások pártszerű felszólalásait durva közbeszólásokkal zavarták.

A párt egységét megbontó jelenség volt 1956 június 6-án Nagy Imre lakásán megrendezett születésnap-i összejövetel is. „A megjelentek többsége... nyílt szolidaritást vállalt Nagy Imrével, illetve a Nagy Imre-féle politikai platformmal. Ez... az ellenzéki csoport nagy sikerének számított, politikai demonstráció volt.” (Haraszi Sándor 1957. május 14-i vallomásából.)

„Ha lehetőség nyílt volna erre, ma, de már inkább tegnap kivonultak volna az utcára a nádorfehérvári hősök kései utódai. A szabad földön élő magyarság hatalmas akcióba kezdett, hogy megkapjuk azt a külpolitikai segítséget, ami a végső lökést megadja a rezsim bukásának. Ha ma még hallgatunk is, holnap lehet, hogy cselekedni fogunk.” („Római Rádió” 1956. június 12.)

Az Írószövetség kibővített vezetőségi ülésén - 1956. június 22. - ellenforradalmi jelszavak születtek, a proletárdiktatúra és a szocialista realizmus burzsoá bírálatát nyíltan kinyilvánították.

„Iván Péter 1956 júniusában jelentette, hogy Zabó János badacsonyi lakásán és pincéjében több esetben megjelenik Nagy Imre, Parragi György és Losonczy Géza. Az ügynök jelentést tett arról is, hogy 1956 augusztusában Badacsonyan Zabó Jánosnál egy újságíró társasággal találkozott, akik közül az egyik újságíró 3 évet ült börtönben. Azt tárgyalták, hogy hat hónapon belül Nagy Imre miniszterelnök lesz.” (Honvédelmi Csoportfőnökség II. Osztály 1956. április 23-i jelentéséből.)

„Kovács” informátor 1956 júniusában Győrben találkozott Pálfi György, volt altábornagy leányával. Pálfi leánya hálózatunknak elmondotta, hogy Nagy Imre többször megjelenik lakásukon, több volt főtiszttel és tábornokkal, akikkel beszélgetést szoktak folytatni. Nagy Imre kijelentette, hogy „rövidesen rehabilitálni fogják a volt horthysta és egyéb eltávolított tiszteket, Rajkékát is. Rövidesen nagy politikai változások lesznek Magyarországon”. (Honvédelmi Csoportfőnökség II. Osztály 1957. április 23-i jelentéséből.)

Az „Új Hang” hasábjain jelent meg két folytatásban Déry Tibor hírhedt „Niki”-je, amely lesújtó képet festett a magyar népi demokrácia közállapotairól és külön is izgatott az ÁVH ellen. („Új Hang” című folyóirat 1956. évi 6. szám.)

Zelk Zoltán keservesen pesszimista verset írt „A bánat jogáért” címmel. Többek között azt írta: „Megszokja már a sötétet, megszokja a szem...” („Új Hang” című folyóirat 1956. évi 6. szám.)

Tánczos Gábor „Gondolatok a fiatal magyar értelmiségről” című cikkében hangoztatta: „Az „Új Hang”-nak is túl kellene mennie a pusztai irodalmi, művészi körön, szélesebb skálával kellene szolgálnia a fiatal értelmiség egyre sokoldalúbb érdeklődésének kiegészítését. Váljon az „Új Hang” a fiatal magyar értelmiség vitafórumává, hozzunk létre ifjúsági parlamenteket...” („Új Hang” című folyóirat 1956. évi 6. szám)

Nyílt rendszerellenes uszítást tartalmazott az Irodalmi Újság „Irodalmi életünk időszerű kérdései” című cikke, melyben Tardos Tibor megállapította: „.... amit kimondani és elgondolni is szentségtörés volt néhány évvel ezelőtt, azt fémjelezve és hovatovább törvényerőre emeli a történelem és a szabadságra vágyó emberek közös mozgása.” („Irodalmi Újság” 1956. június 30.)

Ugyanitt Eörsi István a következőket fejtegette: „... a szabad viták lehetőségének megteremtése után most az a feladat, hogy a vitában győzedelmeskedők állhassanak a fejlődés élére”. („Irodalmi Újság” 1956. június 30.)

Az USA szenátusa 1956 júniusában további évi 25 millió dollárt szavazott meg a béketábor országai elleni aknamunkára. Ezzel kapcsolatban a „New York Journal American” című lap 1956. június 30-i számában a következőket írta: „... a szenátus elhatározta, hogy a külföldi államoknak nyújtott segélykeretében 25 millió dollárt ad a vasfüggöny mögötti olyasféle titkos tevékenység finanszírozására, mint amilyen a poznani zavargásokra vezetett”.

A Petőfi-köri sajtóvita után Kelen Béla beszélgetést folytatott Tánczos Gáborral a Petőfi-Kör helytelen politikai irányvonaláról. Tánczos Gábor kijelentette: „Erről hajlandó vagyok tárgyalni, de csak kompromisszumos alapon... ha Nagy Imre lesz a párt első titkára... Mi a nemzeti kommunizmus hívei vagyunk... ezalatt olyan vonalat értünk, amely Jugoszláviában és az Olasz Kommunista Pártban most kezd kialakulni...” (Kelen Béla feljegyzése 1956. június.) Kelen Béla a beszélgetését leírta és megküldte az MDP PB-nek. Feljegyzésében többek között az alábbi megállapítást tette: „... A Petőfi-Kör sajtóvitájának számukra elért sikere úgy tűnt, mint egy új politikai párt zászlóbontása...” (Kelen Béla feljegyzése 1956. június.)

„A klerikális ifjúsági mozgalom rendkívüli veszélyessége abban rejlik, hogy a szervezkedés vezetői az ifjúság széles körét - mintegy 2.000 főt - antimarxista szellemben nevelik, arra törekednek, hogy gondolkodásmódjukat ellenséges irányba elferdítsék. Az ügyben 500 személy ügyében a büntető eljárás helyett különböző intézkedésekre tettünk javaslatot. Az ifjúságot érintő lényeges tapasztalatok alapján a DISZ Központi Vezetősége felé tájékoztató jelentést készítettünk”. (BM Vizsgálati Főosztály 1956 első félévi jelentéséből.)

„Országos viszonylatban ez év első felében tiltott határátlépésért és kísérletért 685 főt tartóztattunk le. Az előző évhez képest a letartóztatások száma emelkedett. Különösen megnövekedett a nyugat felől történő határátlépések száma, a műszaki zár megszüntetése óta: 1956 áprilisában 75, májusban 90, júniusban 155 főt tartóztattunk le.” (BM Vizsgálati Főosztály 1956. első félévi jelentéséből.)

A „Szabad Nép”-ben „A pártelemek és a pártszerűség védelmében” című vezércikk az alábbiakat tartalmazta: „A legutóbbi vitákon... de az Irodalmi Újságban is kifejezésre jutott a munkásosztály és a párt vezető szerepének lebecsülése... Nem lehet véletlennek tekinteni, hogy az opportunisták, káros, pártellenes nézeteket azok mondták el, akik ma is szoros és rendszeres kapcsolatot tartanak fenn Nagy Imrével, akit antimarxista, párt- és népidemokrácia-ellenes nézetei, valamint frakciós tevékenysége miatt kizártak a pártból... A vitatermek mindinkább gyülekező helyévé váltak a párttal és a szocializmus eszméivel szembenálló személyeknek, köztük a pártból kizártaknak, valamint burzsoá elemeknek is...” („Szabad Nép” 1956. július 3.)

Földes Katalin a Budapesti Pártbizottság munkatársa „nem a párttól - a demagógiától kell féltetni a demokratizmust” című írásában kifejtette: „Aggodalommal láttam, hogy vitáról vitára rosszabbodik a helyzet... aligha képzelhető el, hogy Wolfner báró fia... azért tapsolt, mert a

párt és a leninizmus diadalát óhajtja... A Danuvia Szerszámgépgyárban... élesen elítélik, sajnálkoztak afelett, hogy nem voltak jelen, s nem tudtak ott válaszolni a provokációkra...” („Szabad Nép” 1956. július 5.)

A Petőfi-köri sajtóvitán - 1956. június 27. - nyílt ellenforradalmi felszólalások hangzottak el, amelyeket a sajtó nyilvánosságra hozott. A nyilvánvalóan ellenforradalmi hangulatot szító és restaurációs követeléseket tartalmazó felszólalásokra az üzemi munkások felháborodva reagáltak.

J. F. Dulles amerikai külügyminiszter 1956. július 11-i sajtóértekezleten ismét szorgalmazta a népi demokratikus országok „felszabadítását”. („Szabad Nép” 1956. július 13.)

Az emigráns Hubert Ripka volt csehszlovák külügyminiszter az alábbi nyilatkozatot adta a „Manchester Guardian”-nak, melyet 1956. július 11-én a londoni rádió is közvetített: „... A Szovjetunió különösen sebezhető a csatlós országokban, ide kellene irányítani a nyugat propagandájának erőfeszítéseit. A cél legyen a kommunista pártokban megnyilvánuló elégedetlenség kiélezése, továbbá az antikommunista ellenzéki tényezők erősítése, végül a kiábrándult kommunisták megnyerése... Nyugat... a felszabadított közép- és kelet-európai országokban olyan szociális és politikai rend biztosítását óhajtja, amely haladást jelentene a múlttal szemben.”

1956. július 12-14. között a magyar irodalom helyzetéről értekezletek voltak:

Pécsett: Pándi Pál

Miskolcon: Czine Mihály

Győrött: Bodnár György

Szegeden: Erdei Sándor

Ellenforradalmi fegyveres banditák - 1956. július 13. - elrabolták a MALÉV utasszállító repülőgépét.

„A mezőgazdasági irányító szervezetekben és az alájuk tartozó budapesti objektumokban meghúzódott ellenséges elemek aktivitása, tevékenysége a posnani események és a Petőfi-Körben lezajlott viták után fokozódott. Magabiztosabbakká váltak, a közeli rendszer-változásba vetett hitük, reményük megerősödött. Bízta abban, hogy még az év folyamán megváltozik a népi demokratikus rendszer Magyarországon. ellenséges nézeteikkel, a különböző rémhírek propagálásával, terjesztésével sokkal nyíltabban, bátrabban léptek fel. Egyes szervezeteken belül a munkahelyen nyíltan hangzanak el ellenséges rémhírek anélkül, hogy ezeket visszautasítanák, megcáfolnák. Bár a Központi Vezetőség június 30-i határozata némileg visszaszorította ezen elemek nyílt fellépést, tevékenységük újból fokozódott. Elenyésző azon ellenséges elemek száma, akik arról beszélnek és abban bíznak, hogy a nyugati imperialista hatalmak segítségével, azok nyílt beavatkozásával meggy végbe a rendszer megváltoztatása. Többségük abban bízik, hogy nálunk békés úton, folyamatos enyhülés révén, a Párt- és Kormány egyes vezetőinek lemondásával, eltávolításával meggy végbe. Általában első lépésként egy Nagy Imre-féle irányzatot és Nagy Imre és klikkje vezetés szerepét várják”. (BM VI. Osztály 1956. július 17-i jelentéséből.)

„Feldolgozás alatt tartunk egy ellenforradalmi csoportot, amelynek vezetője Tímár Máté író, kulák, a Mezőgazdasági Kiállítás főelőadója. Tímár szoros kapcsolatban áll egy magukat „Harmincasok”-nak nevező, jobboldali nézeteket valló, fiatal írókból álló csoporttal. A csoport tagjai: Szűcs László, az FM kísérleti és propaganda igazgatóság osztályvezetője, Cseres Tibor, Ari Kálmán, Juhász Tivadar, Sebestyén László és még néhány hozzájuk hasonló fiatal író.” „... Mindannyian bíznak a rendszer gyors megváltozásában. A legutóbbi események hatására megkezdtek írói és baráti körük gyors szélesítését. Széleskörű párt- és népi demokrácia-ellenes propagandát fejtenek ki. Elérkezettnek látják az időt arra, hogy politikai téren is kilépjenek a porondra”. (BM VI. Osztály 1956. július 17-i jelentéséből.)

„Mi történt június 18-a óta? Milyen elhatározások fűződnek a Gerő-rezsim kormányzásához? Lerombolták és beolvasztották-e a Dózsa György úton a várossal szemben felállított szobormonstrumot?” („Szabad Európa Rádió” 1956. július 22.)

A Magyar Népköztársaság kormánya 1956. július 22-én megszüntette a budapesti kapitalista, imperialista követségek beosztottai vidéki utazásának korlátozását.

Az AFP 1956. július 29-i washingtoni jelentésében az alábbiakat közli A.W. Dulles beszédéből: „1. A nemzetközi kommunizmus a teljes tanácstalanság állapotában van. A szabad világnak tehát egységesen kell folytatni a kifejtett nyomását, hogy gyorsítsa a végső eredményt... 2 ... A nyomás fokozása különösen a csatlós országokra a teljes feloszlást eredményezheti. 3. ... Ha a szabad világ folytatja eddigi nyomását, akkor elősegítheti az utolsó kötelékek megszakadását a vezérkar és a külföldi kommunista pártok között...” (AFP 1956. július 29-i washingtoni jelentéséből.)

A Magyar Külügyminisztérium 1956. július 28-án az Egyesült Államokhoz intézett jegyzékében leszögezte: 1956. február 8. óta 293 esetben észleltek a Magyar Népköztársaság légtérében röpcédulás léggömböket. („Szabad Nép” 1956. július 29.)

„Magyarországon ugyanazok az objektív feltételek állnak fenn, mint Lengyelországban.” („Die Welt” 1956. július)

Felsőbb utasításra a BM Határőrség Országos Parancsnokság beosztottjai parancsot kaptak, hogy a műszaki és aknazárat minél előbb távolítsák el. (Kovács Dénes határőr szds. visszaemlékezéséből.)

A műszaki zár eltávolításával egyidőben fokozódott a provokációk és az imperialista kémszervezetek ügynökei határsértési kísérleteinek száma. Nagy Ferenc volt miniszterelnök 1956 júliusában több napon át a határmenti osztrák falvakban autózva megfigyeléseket hajtott végre. A csehszlovák határőrizeti szervek 1956 júliusában értesülve a magyar határszakaszon elkövetett provokációkról gyorsan elvégezték az Ausztriával határos szakaszukon a műszaki zárban keletkezett hiányosságok kijavítását. (Kovács Dénes hőr. szds. visszaemlékezéséből.)

1956 júliusában több alakulattól érkeztek bejelentések nacionalista, irredenta követelésekről. A 20. hír. ezred személyi állományából többen felvetették, hogy miért vette el a Szovjetunió Kárpátalját. (Honvédelmi Csoportfőnökség II. Osztálya 1957. április 23-i jelentéséből.)

A „Kilián” Rep. Tiszti Iskolán 1956. július végén rendezett gyűlés keretében a tisztek nyíltan szovjetellenes kijelentéseket tettek, azt hangoztatták, „mikor mennek már ki az oroszok Magyarországról”. Kiss Gyula örgy. Erdélynek Magyarországhoz való visszacsatolása mellett fejtett ki propagandát. (Honvédelmi Csoportfőnökség II. Osztály 1957. április 23-i jelentéséből.)

Baján 1956 júliusában „Tardos Tibor Tollából Társaság” alakult. Az általuk írt névtelen levelek nyílt ellenforradalmi követeléseket tartalmaztak. (Tardos Tibor vizsgálati anyagából.)

Az ellenforradalom előtt 1956 júliusától - több alkalommal készült jelentés arról, hogy Kunéri István, Szállási Károly és Combor Károly nevű személyek rendszeresen összejöveteleket tartanak. Kunéri István az ellenforradalom idején a Corvin-köz egyik parancsnoka volt. (ORFK II/5-d. alosztály 1957. április 24-i jelentéséből.)

1956 július második felében Peyer Károly látogatott el Ausztriába. Peyer Helmer belügy-miniszterrel hosszasan tanácskozott... Peyer találkozott a bécsi Arábia kávéházban több újságíróval, közöttük disszidens magyar újságírókkal... akikkel általános politikai helyzetről és a Nemzeti Bizottmány terveiről beszélgetett... Peyer elmondotta, hogy az amerikai kormány, illetve a külügyi hivatal utasította őket arra, hogy székhelyüket tegyék át Európába. A fizetésüket havi 400 dollárról 700-ra emelték fel... A Magyar Nemzeti Bizottmány székhelye Páris vagy valamelyik nyugat-német város lesz, miután úgy a francia, mint a nyugat-német kormány számukra letelepedési engedélyt adott... Megemlítette még, hogy a Magyar Dolgozók Pártja jelenlegi főtitkárának pozíciója ideiglenes lesz csak, utána következik egy átmeneti korszak, amely a rendszerváltozást előkészíti... Arra a kérdésre, hogy mikorra várja a fordulatot, Peyer azt felelte, hogy ő már 83 éves, de még vissza szeretne térni Magyarországra.” (Magyar Népköztársaság Külügyminisztériumának 006434/1 sz. anyagából, 1956. augusztus 8.)

„Július közepén Bécsben járt Nagy Ferenc disszidens, volt magyar miniszterelnök... Nagy Ferenc Figl külügyminiszternél volt látogatáson és a látogatással kapcsolatban megkérdezte Figl külügyminisztert, hogy a Nemzeti Bizottmány áttehetné-e székhelyét Ausztria fővárosába, vagy Salzburgba...” (A Magyar Népköztársaság Külügyminisztériumának 006434/1 sz. anyagából, 1956. augusztus 8.)

„Nagy Ferenc volt magyar miniszterelnök látogatást tett Ausztriában... Nagy Ferenc több emigráns vezetővel is tárgyalt, majd egy körutat tett a magyarlakta területeken, többek között Burgenlandban, a magyar határ mentén is.” (A Magyar Népköztársaság Külügyminisztériumának 006434. sz. anyagából, 1956. augusztus 1.)

Mr. Adolf A. Berle-nek a strassburgi egyetem nyári évadnyitója alkalmából - 1956. aug. 7-én elmondott megnyitó beszédéből, amit 1956 szeptemberében számos írónak, újságírónak és tudósnek küldtek meg az imperialista hírszerző szervek postai úton: „Hét év óta tartjuk életben a szabadság szellemét Közép-Európa leigázott országaiban... Ez év meghozta az első hajnalsugarat. Megindultak a felszabadítási mozgalmak... Morális és szellemi értelemben ezeknek az országoknak a népei máris polgárai a szabad világnak. Merem állítani, hogy rövid néhány éven belül politikailag is a szabad országok polgárai lesznek... A kérdés az, hogy megy végbe a felszabadulás... A két világháború közötti viszonyok már a múltba tartoznak... A szabadság, amely Magyarországon, Lengyelországban és Csehszlovákiában már előreveti árnyékát... Nekünk nincs jogunk, hogy megnevezzük azokat a személyeket, akik majd annak idején el fogják végezni ezt a munkát. Ezek az emberek egyidejűleg emelkednek majd ki a sztálini rendszer bomlásával. Mi a kezükbe tesszük le az anyagot, amely megkönnyíti számukra a gazdasági élet átszervezését... Közép-Európa nem sziget, vagy különálló bolygó, hanem Európának szerves része... Ezért meg kell vizsgálni azokat a módozatokat, melyek legalkalmasabbak arra, hogy ez a terület is bekapcsolódjon egész Európa és végül a világ gazdasági rendszerébe... Egy évvel ezelőtt Strasburgban megállapodtunk abban, hogy régi mintájú szocializmus, ahogy azt a XIX. században értették, nem felel meg a XX. századbeli körülményeknek... Az álmodozás ideje lejárt...”

A népi demokratikus rendszer vezetőit, funkcionáriusait független bíróság elé kell állítani, és az állambiztonsági szerveknél bejelentést tevő személyeket is felelősségre kell vonni... („Amerika Hangja” 1956. augusztus 13.)

„A legrosszabb esetben a titóizmus csak mint rövid átmeneti állapot fogadható el az ország felszabadítása és függetlenítése után is. Ha a magyar titóisták el tudják érni, hogy az orosz csapatok kitakarodjanak... akkor legyen titóizmus egy vagy két hónapig, ami szükséges arra, hogy a magyar titóistákat, nemzeti kommunistákat elsöpörje a magyar nemzet józan érzése és felgyülemlett elégedetlensége.” („Római Rádió” 1956. augusztus 13.)

Déli határainkon a műszaki zár eltávolítását teljesen befejeztük. Nyugati határainkon a műszaki zár 50 %-át távolítottuk el eddig, teljes eltávolítását szeptember végéig befejezzük... A műszaki zár eltávolítása következtében azonban nyugati határainkon megélénkült a kémtevékenység. A nyugati kém és hazaáruló központok, csoportok különböző provokációkat készítenek elő... Az állami szerveknek szerintem sokkal komolyabban és behatóbban kellene megvizsgálniuk minden olyan kérdést, amelyet a sajtó felvet, abból kiindulva, hogy az újságírók, szerkesztők komolyan megnézték azt a kérdést, amelyről írtak. Bízniuk kell az újságírókban, eleve úgy kell hozzányúlniuk a kérdéshez, hogy a bíráló cikknek igaza van.” (A „Néphadsereg” 1956. augusztus 16-i számából, a sajtótájékoztató anyagából.)

Az „Új Hungária” című emigráns sajtó 1956. augusztus 17-i számában D. Gickler a következőket írta: „... 1945 áprilisa óta... Szent István koronája elvesztette hatalmát a nemzet felett. Nem, nem örökre. Magyarország mai alkotmány nélküli államformája is csak átmeneti. Elmúlik egyszer, és Szent István koronája újra csillogni fog a nemzet történetének beborult égén. Minden úgy lesz, mint régen volt.”

A „Szabad Európa Rádió” 1956. augusztus 19-i kommentárjából: „... lehet, hogy a jövő, amit a magyarság egy része akar, már 1956-ban megkezdődik.”

Jusztusz Pál 1956. augusztusában barátai előtt arról beszélt: „Gyakorlati politikával semmi esetre sem szeretnék foglalkozni. Ha majd kisebbek lesznek a gondjaim, hozzáfogok a marxizmus feltétlen szükséges revíziójának előkészítéséhez, hogy szükség esetén készen álljon a feltámadó SZDP számára egy olyan ideológiai vonal, amelyet még a jobboldaliak is elfogadnak...” (HM Titkárság Tájékoztató és Sajtó Osztály 1956. augusztus 20-i jelentéséből.)

„A XX. század folyamán már több ízben csaknem elsodort bennünket az ár, de amint valaha a nyugat kinyújtotta segítő kezét, összefogást hirdetett meg a közös ellenség ellen, úgy most is az a nyugat támogatásával ismét elérkezik a felszabadulás órája.” („Római Rádió 1956. augusztus 28.)

„Mindenekelőtt szükséges volna a határsáv teljes megszüntetése, az útlevel biztosítása mindenki számára egyformán. Ezt azonban csak úgy lehetne elérni, hogy a szovjet megszálló csapatok és velük együtt a kommunisták távoznának az országból.” („Római Rádió” 1956. augusztus 29.)

„A magyar felszabadulás a közeljövőben bekövetkezhetik, s lehetséges, hogy annak küszöbén állunk.” (A „Szabad Európa Rádió”-nak 1956. augusztus 31-én Kállai Miklós júliusi dél-amerikai körútja alkalmával elmondott beszédéből.)

„Az új helyzetben felmerül a kérdés: mi a bányászok feladata az adott viszonyok között? A tárnák mélyén folytatni az ellenállást a diktatúra ellen, megtörni a kommunisták diktatúráját...” (A „Szabad Európa Rádió” 1956. szeptember 1.)

A „Dunai svábok találkozója” név alatt 1956. szeptember elején Winsheimben a „Princz Eugen” SS hadosztály tagjai találkozót rendeztek. Ez az SS hadosztály a II. Világháború idején Magyarországon tartózkodott. (Boros Pál: Merre tart Nyugat-Németország)

„Nem árulunk zsákbamacskát, nyíltan kimondom, szövetségeseket keresünk a harchoz.” (A „Szabad Európa Rádió” 1956. szeptember 11.)

Egyetértünk azzal, hogy alapvető reformokra van szükség és sürgősen fel kell számolni a sztálinizmus maradványát. Tisztában kell lenni azzal, hogy olyan eseményeknek vagyunk tanúi, amelyeket nyugodtan nevezhetünk forradalomnak... (A „Szabad Európa Rádió” 1956. szeptember 12.)

A „Vasvári” Rep. Ti. Iskolán 1956. szeptember első felében az épület előtti Sztálin szobrokat ledöntötték. (Honvédelmi Csoportfőnökség II. Osztály 1957. április 23-i jelentéséből.)

„... a mai Magyarországon a marxizmus-leninizmusnak csak az árnyékával lehet találkozni... A hazai bírálatokban és követelésekben sokszor kísértetiesen azt a hangot lehet hallani, amely a külföldi rádiók hangja volt, sokszor még a kifejezések is hasonlítanak.” („Szabad Európa Rádió” 1956. szeptember 16.)

A Magyar Írók Szövetsége 1956. szeptember 17-i közgyűlése a nyílt ellenforradalmi uszítás jegyében zajlott le. Idézünk Hárs László felszólalásából: „Az én véleményem az, hogy amikor rehabilitációról beszélünk, valójában keveset mondunk... nem egyes személyek felelősségrevonásáról és nem egyes személyek vagy csoportok ellen elkövetett hibák jóvátételéről van szó, hanem arról, hogy pártunkat és államunkat kell rehabilitálnunk... erre a rehabilitációra nemcsak szükség, hanem lehetőség is van. El is kezdődött. De mindaddig, amíg csak egyes személyek vagy rétegek rehabilitációjáról beszélünk és nem arról, hogy azt a rendszert és azt a pártot kell rehabilitálni, mely számunkra fontos, nem jutunk el a rehabilitáció gyökeréig...” (Közgyűlési jegyzőkönyvből, 319. oldal.)

„Magyarországon még nem volt kongresszus és író kongresszus sem, amely iránt szerte a világon olyan hatalmas érdeklődés nyilvánult volna meg, mint a hétfőn megnyílt író kongresszus iránt. A világsajtó, a nagy rádiók, a nemzetközi megfigyelők kíváncsian várták: mi fog történni a kongresszuson, milyen mederbe sodródnak azok a hullámok, amelyek fenyegető verését a magyar írók lázadása indította el.” („Amerika Hangja” 1956. szeptember 19.)

Az „Irodalmi újság” 1956. szeptember 22-én közölte Tamási Lajos „Keserves fáklya” című versét, melyben az alábbiakat írta: „Nyílj ki vérünkéből, nyílj ki végre forradalom, te örök álunk...”

A nagygyombosi tangazdaságban 1956. szeptember 27-én gyűjtogatás következtében 1300 mázsa lóhere elégett. (BM Tájékoztató Osztály 1956. október 2-i jelentéséből.)

1956. szeptember 28-án hosszabb szünet után újból megkezdte a Magyar Pen Club működését. Az ülést a Magyar Írók Szövetsége székházában tartották. Egyik legfontosabb tennivalóként jelölték meg a magyar irodalom széles körű ismertetését külföldön. („Szabad Nép” 1956. szeptember 29.)

„Már nem is szél, hanem valóságos ciklon zörgeti a harasztot a magyarországi Népköztársaságban. Dehogy is kell titkos jelentés, rejtjeles beszámoló és egyéb frazeológia...” („Szabad Európa Rádió” 1956. szeptember 30.)

„1956 szeptemberében repülős tiszti küldöttség kereste fel a Honvédelmi Minisztert és közölték, hogy vidéken államvédelem ellenes a hangulat. Kérték, hogy a sapkájukon lévő világoskék csíkot változtassák meg, mert több esetben összetévesztették őket av. beosztottakkal és néhány repülős tisztet emiatt tettelegesen bántalmaztak. (ORFK II/5. d. alosztály 1957. április 24-i jelentéséből.)

„Pongrácz Imre mozdonyfelvigyázó a sztálinvárosi fűtőház dolgozója 1956 júliusában ügynökünknek elmondotta, hogy ő egy széles körű demokrácia-ellenes szervezkedés tagja, melynek célja az államhatalom megdöntése és a kapitalizmus megvalósítása. 1956 szeptemberében olyan kijelentést tett, hogy a poznani események Magyarországon is hamarosan bekövetkeznek. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/0957 sz. jelentéséből.)

„1956 szeptemberében tudomásunkra jutott, hogy Szerencs, Mád és Sátoraljaújhely körzetében egy illegális fegyveres szervezkedés működik. A szervezkedés tagjai horthysta csendőrökből és vasutasokból állnak. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

„1956 szeptemberében Haraszi Sándor mint a MUOSZ ügyvezető elnöke számos személyt eltávolított az Újságíró Szövetségből, közte Bethlen Oszkárt. Pártszervezetünk vezetősége köszönetét fejezi ki, hogy Mécs Lászlóra vonatkozó bejelentésünket elintézték. Az írók többsége örömmel fogadta Mécs László szabadon bocsátását, és ennek a közgyűlésen is volt visszhangja.” (Legfelsőbb Bíróságnak Máté György által írt levélből.)

„Ügynökünk 1956 szeptemberében jelentette, hogy a NATO párizsi katonai központjában dolgozó magas rangú katona ismerőse figyelmeztette őt: számolja fel gazdasági kapcsolatait Magyarországgal, mert október-november hónapokban a magyar népi demokrácia meg fog szűnni. A jelentésre Mátyás László ezredes azt írta rá, hogy az ügynök fantáziája, hasonló az ezeregyéjszaka meséihez.” (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

Csurka István „A mélység vándora” című - fantasztikus elbeszélése - burkolt és nyílt célzásokat tartalmazott: „Úgy látszik, valami ávós lehet”, „Úgy látszik, a határon túlra is követ egy az embert...” „Nincs már Magyarország, fiam, volt nincs. Vége. Elpusztították, feldúlták, felforgatták ezeréves rendjét... Tán megint a török, tekintetes úr? Nem fiam, a ruszki.” („Új Hang” című folyóirat 1956. évi 9. számából.)

Budapestről kitelepített volt tőkések kapcsolatot tartottak a külföldre szökött magyar nagytőkésekkel. Budakeszin báró Dirsztai és Marosi 1956 derekán kijelentették, hogy a rendszer megdöntésének előfeltétele Rákosi távozása és Nagy Imre miniszterelnöksége. Dirsztai ehhez hozzátette, hogy erre vonatkozó értesüléseit imperialista követségi személyektől kapta. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

Az ipar területén dolgozó régi mérnökök egy része olyan irányú tevékenységet fejtett ki - különösen a beruházások terén -, hogy az általunk tervezett és létesített beruházások túlméretezettek legyenek, minél nagyobb összegbe kerüljenek és minél később készüljenek el. Céljuk az volt, hogy a népgazdaság rendelkezésére álló anyagi eszközöket szétforgácsolják, lekössék és ily módon az életszínvonal emelését is csökkentsék. Adataink szerint ezek a volt burzsoá szakemberek a külföldre szökött, volt nagytőkésekkel, elsősorban dr. Chorin Ferencsel és báró Ullmann Györggyel álltak kapcsolatban. A kapcsolatot kiutazásaik alkalmával vették fel, volt gazdáiknak beszámoltak az itthoni helyzetről és hazautazva azok utasításai szerint folytatták ellenséges tevékenységüket. Ezek a szakemberek egymás közti

beszélgetések során úgy értékelték ellenséges tevékenységüket, hogy a népgazdaság aláásása a legdőntőbb, mert ez a legszélesebb néptömegek életszínvonalát befolyásolja. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

A BM Operatív szervei 1956 tavaszán és nyarán olyan adatokkal rendelkeztek, melyek szerint L.A.C. Fry angol és W. Peinsipp osztrák követ egy „forradalom” eshetőségeit latolgatták, és arra a következtetésre jutottak, hogy ameddig az ÁVH áll, addig semmi remény nincs a sikerre. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

1956 tavaszától kezdve élénk kapcsolat volt az írók, újságírók egy része, valamint Turbet francia, G. A. Katona, A. N. Nyerges amerikai és T. Grady angol kultúrattachék között. Különösen gyakoriakká váltak ezek a kapcsolatok a Petőfi-Kör vitáinak felélénkülése után. A követségek mindig pontosan megkapták úgy a Petőfi-Kör, mint az ezt követő Újságíró és Írószövetségi-kör gyűlések, viták jegyzőkönyveit. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

„Adataink voltak arra vonatkozóan, hogy különösen a francia és amerikai követség felelős beosztottai 1956 tavaszától a Központi Vezetőség ülésén történt eseményeket esetenként ismerték.” (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

„Birtokunkban volt egy anyag, amelynek adatai alapján kiderült, hogy C. M. Rawndal amerikai követ 1956 tavaszának végén Lengyelországban vagy Magyarországon egy felkelés kitörésének lehetőségével számolt.” (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

Dr. Hatvani Viktor szendrői lakos az amerikai hírszerző szervek megbízásából még 1952-ben Jugoszlávián keresztül jött Magyarországra. Dr. Hatvani 1956-ban álnevekkel, illetve hamis igazolványokkal élt egy ideig Pécsen, Miskolcon és Rudabányán. (Honvédelmi Csoportfőnökség II. Osztály 1957. április 23-i jelentéséből.)

A Bp. XI., Tass Vezér u. 28. sz. alatt lakó Hornyánszkiné szoros kapcsolatot tartott a „Szabad Európa Rádió” alkalmazásában álló fiával. Fiától rendszeresen kapott virágnyelven írt leveleket. (ORFK II/5.d. Alosztály 1957. április 24-i jelentéséből.)

1956 nyarán egyik ügynökünk - hajós foglalkozású - Bécsben több alkalommal tárgyalt Nagy Ferencel, aki felvetette, hogy a közeljövőben szeretné felhasználni az ügynök magyarországi lehetőségeit. Nagy Ferenc elmondotta ügynökünknek, hogy kezdetben nagyobb mennyiségű röplapot, majd később fegyvereket kellene behozni Magyarországra az általa megjelölt személyek számára. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

1956 nyarán a Nyugati pu. kereskedelmi szakszolgálatánál szállítmányozási vonalon két esetben is bérkövetelési céllal sztrájkot kezdeményeztek, és csak a felsőbb szervek ígéretése folytán sikerült elszigetelni a jelenségeket. Ezeket a bérmozgolódásokat az akkor önálló szállítmányozási iroda vezetője Láng Gyula (akkor párttag volt) maga is támogatta, hogy ezzel népszerűsítse magát.

A Landler Jenő Járműjavító Üzemi Vállalatnál a Vasutas Szakszervezet Országos Kongresszusa (1956. X. 18.) összetételével kapcsolatosan egyes dolgozók követelésekkel állottak elő, mint pl. Mezősi Károly és Lencsés Fülöp, akik később az ellenforradalom vezetői lettek. Olyan táviratok elküldését követelték a kongresszus felé, hogy a Szakszervezetnek adják meg a sztrájk-jogát.

A MÁV Hatvan állomáson Balogh István MÁV intéző, a volt FKGP Hatvani Vasutas Szervezetének titkára az Országos Vasutas Szervezet vezetőivel abból a célból vette fel a kapcsolatot, hogy a koalíciós pártok újra alakulnak és Hatvan állomáson ő fogja szervezni a pártot. Ebben az irányban Hatvan állomáson a volt FKGP-tagok között aktívan tevékenykedett.

A MÁV ferencvárosi tömbben dr. Vörös Jánosra és „lovag” Nechay Tihamérra volt jelzés az ellenforradalom előtt. Dr. Vörös az FKGP-t szervezte, azt megalakította a Ferencváros térségében, régi nyugati kapcsolatait felújította, uszított a párt és kormány ellen. Dr. Nechay, aki a felszabadulás előtt Bethlen Béla, vármegyei főispán személyi titkára volt és mint ilyen, nyíltan porondra lépett az ellenforradalom ideje alatt.

A vasút egész területén, az üzemekben, az állomások épületeiben, csarnokaiban, WC-iben a legkülönbözőbb fasiszta jellegű feliratok jelentek meg. Az imperialisták által hazánkba juttatott 12-20 pontos követeléseket vasutasok között nagy számban terjesztették. (A MÁV Bp-i Igazgatóság területének az ellenforradalmat megelőző időszak operatív helyzete. BM II/4. d. alosztály összefoglaló jelentése.)

Az ausztriai „Magyar Menekült Vasutasok Szövetsége” elnevezésű fasiszta emigráns szervezet 1956-ban a külföldre járó magyar vasutas szakembereken keresztül igyekezett értesítéseket szerezni. Érdeklődtek a magyar vasút stratégiai helyzetéről, az épülés alatt álló fontosabb vasúti pályákról, a szovjet csapatok részére történő szállításokról, a szovjet csapatok Magyarországon lévő erejéről és elhelyezéséről. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

„Segítsétek elő az ártatlanul bebörtönzöttek szabadlábra helyezését.

Becsületes magyarokra támaszkodó kormányzatot követeljétek.

Szabad világnézetgyakorlatot sürgessetek.

A kisemberek államosított vagyonának kártérítéséért küzdjétek.

Igazi sajtószabadságot és demokráciát.”

(Az „Irodalmi Újság”-nak a „Spartacus Szabad Szociáldemokraták Szövetsége” által írt leveléből.)

Bajnok Ottóné Bp. XI., Villányi u. 6. sz. alatti lakos 1955 közepétől rendszeresen tartott összejöveteleket a lakásán, általában a hónap első vasárnapján. Az összejövetelek résztvevői írókból, színészekből, szobrászokból, festőművészekből tevődtek össze. Az összejövetelek alkalmával irredenta dalokat is énekeltek, többek között „Ott, ahol zúg az a négy folyó” címűt.

Egyes személyek saját szerzeményű szovjet-ellenes verseiket szavalták. az egyik ilyen vers tartalma pl. az volt, hogy „Magyarország 1945. előtt virágzott, de mióta a szovjet csapatok Magyarországon vannak, azóta szegénység és nyomor van, sok embert azóta csíkos ruhába öltöztettek”. A vers azzal fejeződött be, hogy „Nyugat felől már dereng és hamarosan megszűnik a vörös uralom”. (ORFK II/5.d. alosztály 1947. április 24-i jelentéséből.)

1956 nyarán Bánki Józsefné jelentést tett Vadász Ferencnek, a MUOSZ főtitkárának arról, hogy az újságírók klubjában párt- és kormányellenes hangulatot szokott kialakítani Haraszi Sándor, Losonczy Géza, Lőcsei Pál, Jánosi Ferenc, Zelk Zoltán és Háy Gyula.

Major Antal fhdgy. - mint lokátor mérnök - rendszeresen tett népi demokráciát gyalázó kijelentéseket, becsmérelte gazdasági és társadalmi életünket. A párt- és kormány-programokat „kiagyalt hülyeségnek” tartotta. Major 1956-ban a Petőfi-kör vitáiba aktívan bekapcsolódott, később pedig nyíltan hangot adott rendszerellenes és nacionalista nézeteinek. Azt hangoztatta, hogy „a mai magyar vezetők álljanak a nép elé és feleljenek az elkövetett bűneikért.” Kijelentette továbbá, hogy „elsősorban fegyveresen kell a jelenlegi kormányt megdönteni, majd aztán egy független semleges államot teremteni és nemzeti kommunizmus útjára lépni.” (Honvédelmi Csoportfőnökség II. Osztály 1957. április 23-i jelentéséből.)

Nyékládháza környékén egy illegális csoport 1956 nyarán meg akarta alakítani a Polgári Demokrata Pártot. az illegálisan szervezendő párt programjának egyik fő célkitűzése az volt, hogy a Rákosi-féle vezetést meg kell dönteni, többpártrendszer kell létrehozni és legkésőbb 1956 októberéig nemzetközi ellenőrzés mellett szabad választást kell tartani Magyarországon. A csoport vezetője egy szeszgyári igazgató volt. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

A MÁV Pécsi Igazgatóságán dolgozó dr. Dreszler József jogtanácsos 1956 nyarán olyan kijelentést tett, hogy 1956 őszén nagy változások lesznek Magyarországon. A kommunisták hatalma meg fog szűnni, az országban újra többpártrendszer lesz, a Szovjetuniótól elszakadunk. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

„Mészáros Lajos egyetemi tanár informátorunknak elmondotta, hogy az Agrár Tudományi Egyetem diákjainak szekrényeiben az események előtt 3 hónappal fegyverek voltak és csak a megadott jelre vártak.” (ORFK II/5.d. alosztály 1957. április 24-i jelentéséből.)

Az ellenforradalmat megelőző időkben Szilágyi József volt r. ezredes lakásán rendszeresen voltak összejövetelek, ahol minden esetben megjelent Nagy Imre, Rajk Lászlóné, Kopácsi Sándor és több egyetemi tanár. (ORFD II/5.d. alosztály 1957. április 24-i jelentéséből.)

Kehrer Károly és Naszályi Gábor 1956-ban illegális diák szervezkedést hoztak létre. (BKRF Vizsgálati Osztály összefoglaló jelentéséből 1958. december 6.)

Szentirmay Sándor és Borbély György 1956-ban illegális diákszervezkedést hoztak létre. (BRFK Vizsgálati Alosztály összefoglaló jelentéséből 1958. december 6.)

Kulcsár Jenő és társai is megtalálták a fellazított politikai talajon a gazdasági kártevés elkövetésének lehetőségeit. E bűnszövetkezet felhasználva a SZÖLFA-nál betöltött funkciót 755.700 darab selejtes szőlővesszőt adott el. Mivel a gyökereztetés nem járt sikerrel, a szerződő felek részére 277.608 Ft értékben a SZÖLFA jóváírását kellett eszközölni.

A keletkezett károk miatt pl. a sárszentmiklósi „Arany Kalász” termelőszövetkezet 31.488 Ft pótlás igényt jelentett be a SZÖLFA-val szemben. Kulcsár Jenő és társai a vásárlókat nem oktatta ki a szőlővessző takarását illetően, melynek következtében 1956 tavaszán 70 millió darab vessző fagyott el. (Föv. Ü. 1959 IV. 25-i vádirata, 2. Kulcsár Jenő és társai operatív dosszié.)

A Belügyminisztérium megyei állambiztonsági szervei 1956 nyarán valamennyi megyéből jelentést tettek arról, hogy a Hazafias Népfront választását követő hónapokban a Hazafias Népfront bizottságokba sok ellenséges elem került be. A jelzéseket a BM Tájékoztató Osztály összesítette a Magyar Dolgozók Pártja vezetősége számára. Az eredeti jelentést azonban Egri Gyula belügyminiszterhelyettes nem továbbította, azzal az indoklással, hogy „nem lenne helyes megtámadni egy újonnan megválasztott szervet.” (H.J. r. fhdgy. visszaemlékezéséből.)

„Az egyház bevonásával szervezkedést hoztak létre 1956-ban Salzburger József volt földbirtokos, FKGP képviselőjelölt, Szatmári József FKGP városi vezetőségi tag és még több volt kigazda személy. Az említett személyek a szervezkedést keresztény szocialista elvek alapján építették fel. Beszéltek a „szabad választás” elvéről és arról tárgyaltak, hogy Magyarországon a párt és a kormány vezetésében változásnak kell beállni, a változást első-sorban a keresztény szocialista elveknek megfelelően akarták megreformálni. A szervezkedés elvi irányítója Tőke István rk. kanonok volt.” (Fejér megyei Rendőrfőkapitányság összefoglaló jelentésből, 1959. április 6.)

„1956-ban az ellenforradalom előtti időben Rácz János a József Attila Gimnázium volt igazgatója pl. nyíltan hangoztatta, hogy nem lehet bízni a Központi Vezetőségben, mert az a munkásság ellen van és terrorral tartják fenn a rendszert. Hangoztatta, ha az országot ki akarják vezetni a katasztrófából, vissza kell állítani Nagy Imrét és az értelmiséget vissza kell állítani a vezetésbe, mert az értelmiség bevonása nélkül helyes politikát az országban kialakítani nem lehet.” (Fehér megyei Rendőrfőkapitányság 1959. április 6-i összefoglaló jelentéséből.)

„Székesfehérváron 1956 szeptemberében a horthysta katonatisztek akcióba léptek. Nyíltan hangoztatták, hogy a „SZER” megszervezte Magyarországon az ellenállási mozgalmat, mely „egyelőre a munkások szívében él és rövidesen tettekre kerül sor. „Ezt főleg Lukovics Olivér horthysta fhdgy. hangoztatta.” (Fejér megyei Rendőrfőkapitányság 1959. április 6-i összefoglaló jelentéséből.)

„1956. szeptember végén Velence községben élő Horváth nevű horthysta ezredes levélben értesítette az ország különböző részeiben élő volt horthysta vezérkari tiszteket, hogy Budapesten a Mátyás templom mellett lévő étteremben megbeszélésre jöjjenek össze. Az összejövetelre Romániából, Jugoszláviából és Németországból is hívtak meg az ott élő horthysta

tisztek közül. Ellenőrzött adataink szerint ez az összejövétel létrejött, az idő rövideje miatt azonban ellenőrizni nem tudtuk.” (Fejér megyei Rendőrfőkapitányság 1959. április 6-i összefoglaló jelentéséből.)

Párdi Imre volt horthysta fhfgy., aki Márianosztrán töltötte büntetését 1956 nyarán illegális szervezkedést hozott létre „Politikai Üldözöttek Szövetsége” elnevezéssel. A börtönben részletes programot dolgozott ki az államigazgatás megszervezésére.

A Budapesti Országos Börtönben Kővágó József szervezkedést kezdeményezett. Ignótus Pál, Pálóczi Horváth György és Faludy György elítéltek kidolgozták a rabegység elméletét, mely szerint „a börtön falain belül csak rabok vannak és elnyomók”. A raboknak pedig kötelességük összefogni és harcolni a proletárdiktatúra ellen.

A Corvin Ottó Kórházban egy r.szds., aki a BM VII. Főosztály Budapesti Osztályának egyik beosztottja 1956 decemberében elmondotta, hogy az ellenforradalom előtt kb. egy héttel az egyik vidéki útja alkalmával két civil ruhás egyén arra akarta rábírní, hogy a részükre szerezzen fegyvereket, illetve a fegyverét adja át nekik. E személyek nyíltan kijelentették, hogy az egész országban fegyveres felkelés készül, és már sok fegyverrel rendelkeznek. A r.szds.-t igyekeztek rábeszélni arra, hogy álljon közéjük. (ORFK II/5.d. Alosztály 1957. április 24-i jelentéséből.)

A balogunyomi „Búzakalász” Termelőszövetkezet három tagja 1956. október 1-én általuk beadott gazdasági felszereléseket és állatokat elszállították, Németh János pedig elvitte az általa bevitt vetőgépet. (BM 10-20/1957 sz. tájékoztató jelentésből.)

„Az írók megtették a maguk kötelességét. Eltávolították az Írószövetség vezetőségéből a sztálinista irodalmárokat. Kinyilvánították akaratukat, hogy ezentúl nem hajlandók a párthívek utasításához igazodni. Leleplezték a bürokraták bűneit és nyíltan szembeszálltak a szocialista realizmussal. Persze mindez nem elég, most a gyakorlatban is meg kell mutatkozniok azoknak az eredményeknek, amelyeket az írók kivívtak. El kell tűnniök a vezető állomásokból mindazoknak, akik hosszú esztendőkön át felelőtlenül nyomorgatták szellemi életünket.” („Szabad Európa Rádió” 1956. október 5.)

„Amíg az írók nem utazhatnak szabadon, addig továbbra is rabságban érezhetik magukat, pedig az íróknak szükségük van arra, hogy megismerjék az új irodalmi áradatokat, az új írókat és éppen ezért követelni kell, hogy az útlevél-kérdést minél előbb rendezzék.” („Szabad Európa Rádió” 1956. október 5.)

„Az írók által hirdetett szabadságeszméket tehát most kell megvalósítani a gyakorlatban, az útlevelek kiadása terén, a könyvkiadás terén, a sajtóban, a személyi változások és külföldi kiadványok szabad forgalma tekintetében. Amíg ez meg nem történik, addig az írói szabadság csak költői álom marad.” („Szabad Európa Rádió” 1956. október 5.)

Firon András író volt feleségének elmondotta, hogy a fegyveres felkelést 1956. október 5-re Rajk László temetésének napjára tervezték. A kedvezőtlen időjárás, valamint a résztvevők rossz hangulata miatt a fegyveres felkelést nem találták alkalmasnak, ezért ezt október 23-ra halasztották.” (ORFK II/5.d. alosztály 1957. április 24-i jelentéséből.)

Mérai Tibor az Irodalmi Újságban az aradi vértanúk kivégzésével hozta párhuzamba Rajk halálát: „Éppen száz esztendő telt el a két vérengzés között. Tudjuk, mi történt e száz év alatt. Tudjuk a történelem mozgását, az idők változását, különbségeket. De tudjuk és kimondjuk a hasonlóságot is: Akkor is öltek, akkor is ártatlanokat, most is ártatlanokat. Akkor a habsburgi önkény, most a sztálini önkény. Lehet-e „kedvesebb” nekünk az utóbbi, mint az előbbi? („Irodalmi Újság” 1956. október 6.)

Adlai Stevenson elnökjelölt 1956. október 6-a alkalmával írt táviratát az „Amerikai Magyar Népszava” közölte: „... A szovjet elnyomatás árnyékában, e gyásznappal alkalmából újból fogadalmat kell tennünk, hogy mindent el fogunk követni Magyarország és a többi leigázott nemzet felszabadításáért.”

A Rajk-temetés kiemelkedő állomása volt az ellenforradalom előkészítése megnyilvánulásainak. Vásárhelyi Miklós „Ne feledd a tért” című cikkében a következőket írta: „Azért kellett meghalnotok, mert nem volt demokrácia, nem volt szabadság, mert lábbal taposták az emberiség legszebb eszményeit.” („Magyar Nemzet” 1956. október 8.)

„Mi itt jól tesszük Amerikában, ha erősen figyeljük a kelet-európai népek küzdelmét és határozottan kifejezésre juttatnánk együttérzésünket azokkal, akik ezt a harcot vezetik.” („Amerika Hangja” 1956. október 8.)

A Rajk-temetést kommentálva az imperialista rádióadók nyílt ellenforradalmi uszítást folytattak. A „Szabad Európa Rádió” 1956. október 8-i adásából: „A szombati esemény fontossága éppen az, hogy a nem kommunista, a kommunista párttal szembenálló százezrek felhasználták ezt az alkalmat, hogy pusztán megjelenésükkel, néma tüntetésükkel kifejezést adjanak azoknak a követeléseknek, amelyeket az egész magyar nép támaszt a rendszerrel szemben... A temetőben új harci egység jelentkezett, félelmes és legyőzhetetlen.”

„Az 1956. évi nyári földredezés és tagosítás során a Földművelésügyi Minisztériumban 300 küldöttség járt. Küldöttségek voltak még a Pártközpontban, a Minisztertanácsnál és az Állami Ellenőrzési Minisztériumban is. A tagosítás és a földredezés alkalmával az érintett helységek 70%-ában folyt aláírásgyűjtés a tagosítás ellen. Tagosítás során Borsod megyében Sajókarán, Gömörszöllősen, Bács megyében Bácsalmáson, Jánoshalmán, Békés megyében, Méhkerékben, Okányban, Vas megyében Körmenten, Celldömölkön, Gyanógeregyen, Szabolcs megyében Tiszaeszláron, Szabolcsbákán, Csaholcon, Újfehértón, Nyírimihálydon, Hajdú megyében Berettyóújfaluban, Hajdúböszörményben, Szentpéterszegen, Gádorján, Heves megyében Gyöngyöstarjánban, Zala megyében Boncodföldön tömeges tiltakozások voltak.” (BM VI. Osztály 1956. október 8-i jelentéséből.)

„A Győr megyei Sányogszóváti „Rákóczi” és „Hunyadi” termelőszövetkezetben Öreg András volt horthysta főhadnagy állt a feloszlatast kérők élére.” (BM VI. Osztály 1956. október 8-i jelentéséből.)

„A tagosítás elleni megmozdulások több helyen eltorzultak, helyenként tettelesen bántalmaztak és veszélyesen fenyegettek párt- és állami funkcionáriusokat, tsz. tagokat és a tagosító bizottság tagjait. Számos helyen a tömegek követelése túlment a tagosítás elleni tiltakozáson.” (BM VI. Osztály 1956. október 8-i jelentéséből.)

Az „Amerika Hangja Európából” 1956. október 9-i adásában az alábbi kommentárt közölte: „... a magyar nép nem a szocialista demokrácia kiterjedéséért küzd lankadatlanul, hanem azért, hogy megszabaduljon a szocialista demokráciától...”

A Magyar Tudományos Akadémián 1956. október elején megtartott nagygyűlésen Martos Ferenc és Hangsági Imre bányamérnökök nyílt agitációt fejtettek ki annak érdekében, hogy a vezetőségből kiszorítsák a kommunistákat, a baloldali embereket, „mivel most már ennek az ideje eljött” mondták. (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

- „1. Sohasem szabad alábecsülni a kommunista veszélyt.
 2. Gondoskodni kell arról, hogy az Egyesült Államok erős maradjon.
 3. A vasfüggöny mögötti erőket nem szabad magukra hagyni.
- (R. Nixon 1956. október 11-i beszédéből.)

A Veszprémi Nehézipari Egyetem kultúrtermében 1956. október 15-én tartották meg az első értelmiségi ankétot. Brusznai Árpád tanár kijelentette: „Funkcionárius kérdés nincs, csak szadista kérdés, gyilkos kérdés.” A gyűlésen követelték Nagy Imre visszavételét a kormányba, megalakították a „Batthyányi-kört”. (Veszprém megyei összefoglaló jelentés.)

„Nagy Imre visszatérését a politikai életbe a liberális irányzat győzelme gyanánt lehet elkönyvelni... Ami most Magyarországon történik, az nem a kommunizmus felszámolása, de nagy fordulópontnak számíthat...” („Szabad Európa Rádió” 1956. október 16.)

„Mostanában igen sokat hallunk és olvasunk a rehabilitációról,... azt tartjuk, hogy a kommunizmus... az emberiség ellensége!... a gyökeres változást és biztosítékot a jövőre nézve: Mindszenty József bíboros-hercegprímás rehabilitációja! és ezzel együtt az egyházat jogaiiba visszahelyezni!... Konkordátum a Szentszékkal!... Szabad választásokat... A kommunista pártnak semmiféle vezető szerepet nem tulajdonítani és nem adni... Nem írom ki a nevemet, mert nem látok szólásszabadságot megtorlás nélkül... Lesz idő, amikor e levélre visszatérünk még!... (Levél 1956. október 17-én az „Irodalmi Újság” szerkesztőjének.)

Baján 1956. október 17-én Petőfi-kör alakult. A megnyitásra Déry Tibort és Mágocsi Gézát (Kecskeméti Megyei Bíróság elnökét) hívták meg.

A BM IV. Osztály 1956 októberében tudomást szerzett arról, hogy a Szegedi Pedagógiai Főiskola hallgatói MEFESZ-gyűlésen - 1956 október 18 - Zsengellé Lajos és Jankó János orvostanhallgatók felvetették: „... előfordulhat, hogy a nagy lelkesedésben ledöntik a Sztálin-Lenin szobrot, vagy betörik a párhelyiségek ablakait...” (1956. október 20-i jelentésből.)

Bocsor András 1956. október közepe táján Zalaegerszegre ment mint a „guruló könyvesbolt” vezetője. Bocsor felvette a kapcsolatot a zalaegerszegi „Autójavító Vállalat” alkalmazásában álló Bubics József volt jegyzővel, Énekes Istvánnal - osztályidegen származású - és Sipos Vilmos technikussal, akik az ellenforradalom alatt népellenes tevékenységet fejtettek ki. Bocsort 1956. október 22-én számos budapesti személy kereste fel. (Zala megyei összefoglaló jelentés.)

Háy Gyula 1956. október 19-én „Igaz szó az irodalomban és mindennapi életünkben” címmel előadást tartott a kispesti Ady Endre Művelődési Házban.

Veres Péter a „Hajlékot a fejünk fölé!” című írásában nem rejtett véka alá saját és barátainak gondolatát. Ezen írásában pl. az alábbiak szerepelnek: „Ez azonban nem jelenti azt, hogy tehát akkor dugjuk karba a kezünket és bízunk mindent a jóistenre vagy a kormányra, ami egyre megy. Hanem vegyük csak elő a józan eszünket és ezeréves tapasztalatainkat és nézzük meg mit is lehet csinálni és milyen sorrendet tartsunk.” („Irodalmi Újság” 1956. október 20-i számából.)

A szegedi diáknagygyűlés - 1956. október 20-i követeléseit - orosz nyelv fakultatívvá tétele, marxizmus óraszámainak csökkentése, egyetemi autonómia, nyilvános tárgyalás Farkas Mihály ügyében, Nagy Imre és Lukács György pártfunkcióba helyezése, Kossuth címer, szovjet csapatok kivonása - a „Hétfői Hírlap” és a „Délmagyarország” nyilvánosságra hozta.

A „Kiáltó” című Borsod megyei hetilapban 1956. október 20-án jelent meg Földvári Rudolf - MDP Borsod megyei PB titkár volt - cikke, melyben védelmébe vette a magyarországi írók reakciós és revizionista csoportjait. Földvári többek között ezt írta: „... a július 5-i, miskolci irodalmi esten feltűnően sokan vettek részt a belügyi szervek dolgozói közül... a miskolci írókat azóta sokkal jobban megismerve kijelenthetem, erre nem volt szükség...”

Horváth János az értényi tanácsi V. S. elnöke 1956. október 20-án levelet kapott, melyben követelték lemondását. A levél „Magyar Ellenállási Mozgalom” aláírással volt ellátva. (P.I. Archívum, ellenforradalmi iratok gyűjteménye, Tolna megye)

1956. október 20. körül egy Bécsben tartott istentiszteleten a misét vezető pap kijelentette, hogy „most már legyenek türelemmel, mert pár nap múlva visszatérhetnek hazájukba.” (BM Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

A „Petőfi-Kör” 1956. október 20-i iparművészeti vitáján Erdős Péter felszólaló többek között az alábbiakat mondotta: „... A helyzetet nagyon biztatónak látom. Az önök lázadozása egybeesik egy új magyar közélet... kialakulásával... Az önök érdekeit képviseli már egy hatalmas kibontakozó mozgalom. Ezt bizonyítja, hogy a Petőfi-kör megrendezte ezt a vitát és

véleményem szerint csak minden reformot el kell érni...” (Iparművészeti vita gyorsíró jegyzőkönyvéből.)

Az ellenforradalom előkészítésének egy-egy nyílt jelzései voltak a Nagy Imre csoport tagjai vezetésével tartott vidéki ankétok, értelmiségi gyűlések 1956 szeptember-októberben. Ilyen volt a Hajdúböszörményi értelmiségi gyűlés, szolnoki értelmiségi gyűlés, kaposvári vita Márkus István „Somogyi összegezés” című cikke alapján. A gyűléseken elhangzottakat - párt-ellenes kirohanások, többpártrendszer követelése, Nagy Imre melletti szimpátia - a sajtók leközlötték. A kaposvári vitát értékelve a „Somogyi Néplap” megállapította: „... Nem a gazdaságpolitika... toldozgatására van szükség, hanem az eddigi egész mezőgazdasági politika megváltoztatására, hogy a jövőben a paraszti gazdaságok bővítetten tudjanak újratermelni.” („Somogyi Néplap” 1956. október 21.)

„A Mi Egyetemünk” című miskolci lap teljes szövegében közölte a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem 1956. október 22-i ellenforradalmi követeléseit.

Bejelentés érkezett arról, hogy 1956 október 22-én Zabó János lakásán tartózkodott Nagy Imre. Az ebéd alkalmával Nagy Imre említést tett arról, hogy még a mai nap folyamán sürgősen Budapestre kell utazni. (Honvédelmi Csoportfőnökség II. Osztály 1957. április 23-i jelentéséből.)

„1956 tavaszától kezdve az állambiztonsági szervek tudomására jutott, hogy volt kisgazdapárti vezető funkcionáriusok illegálisan szervezkednek. Lugosi László a KGP vasúti tagozatának volt elnöke, dr. Vidra László MÁV jogtanácsos, KGP funkcionárius és más hozzájuk hasonló kisgazdapárti vezetők részben egymás lakásán, részben nyilvános helyeken rendszeresen összejártak. Ez alkalmakkor arról tárgyaltak, hogy adandó alkalommal a vasút területén újjá kellene szervezni a kisgazdapártot. 1956-ban több alkalommal, legutóbb október 22-én jöttek össze Lugosi lakásán, ahol megbeszélésük tárgyát az ellenforradalom által másnap az utcán hangoztatott jelszavak megjelölése képezte. Többek között arról is tárgyaltak, hogy a nacionalizmus kérdését állandóan felszínen kell tartani és ugyancsak ezt kell tenni az uránérccel kapcsolatos problémákkal. Itt beszéltek arról is, hogy a Kisgazda Pártot a Hazafias Népfront keretein kívül fel kell fejleszteni.” (BM Titkárság Tájékoztató és Sajtó Osztály 006-10/458/1957 sz. jelentéséből.)

Budaházi László az ellenséges csoport bizalmába férközött, melynek következtében 1956 október 15-re nagy mennyiségű röplap birtokába jutott, amit a VI. ker.-i Rendőrkapitányságra vitt. A rendőrség azonnal letartóztatásokat és házkutatásokat fogatosított, melynek során több személy lakásán nagy mennyiségű röplapot, sokszorosító gépet és fegyvert találtak. Kiderült az is, hogy ki tartott kapcsolatot az USA követséggel és ki a „Szabad Európa Rádió”-val. (BM ORFK II/5.d. alosztály 1957. április 24-i jelentéséből.)

A rendőrség az ügy kivizsgálása során nyilvánosságra hozta az ügy leleplezőinek - Budaházi László és Straub József nevét. (BM ORFK II/5.d. alosztály 1957. április 24-i jelentéséből.)

Madarász Emil parancsnok 1956. október elején a vele folytatott beszélgetés alkalmával kijelentette, hogy a szovjet tanácsadói rendszer nálunk már túlélte magát. (Honvédelmi Csoportfőnökség II. Osztály 1957. április 23-i jelentéséből.)

Nádor Ferenc ezredes október közepén Kecskeméten tiszti gyűlést tartott, ahol a magyar uránium-kérdéssel kapcsolatban becsmérelte gazdasági politikánkat. (Honvédelmi Csoportfőnökség II. Osztály 1957. április 23-i jelentéséből.)

A Földművelésügyi Minisztériumban 1956. október 23. előtt két-három héttel dr. Sós Gábor és Somodi István 30 fős „akcióbizottságot” hozott létre. Céljuk volt a kellő időben a minisztérium vezetésének átvétele, megfelelő időpontban. (BM 1957. március 30-i jelentés, 6. oldal.)

1956. október 23. előtti héten a Miskolci és Egri Közlekedési Vállalatoknál sztrájkra való készülődésről érkezett jelzés a BM operatív szerveihez. A szervező személyek a sztrájkot a budapesti vállalatokra is ki akarták terjeszteni, erre azonban a közbejött ellenforradalom miatt nem került sor. A sztrájkot béremelés céljából tervezték. (BM II. Főosztály 4/e. alo. „Az autóközlekedés helyzete az ellenforradalom előtti és utáni időkben” című tanulmány.)

„Szigethy Attila 1956 nyarán együtt utazott Budapestre Simon Lajos és Polgár Miklós győri újságírókkal, valamint Szűcs Lajos rádióriporterrel. Szigethy a beszélgetés során kijelentette: „Itt csak fegyveres felkelés segíthet”. Szigethy kijelentéseiről az MDP Megyei Bizottsága jelentés kapott. Tatai Jenő a kapuvári járás tanácselnöke 1956 szeptemberében Győrbe utazott Szigethy Attilával. Ezen alkalommal Szigethy kijelentette: „a pártot és az államvédelmet csak fegyverrel lehet megsemmisíteni”. 1956 nyarán Füzi Imre OTP elnök kapuvári lakásán egy társaság előtt Szigethy Attila arról beszélt: „ha valami megmozdulás lesz, ha Kapuváron vérontás lesz, akkor a funkcionáriusokat azonnal felelősségre kell vonni, el kell intézni. Ha vérontás nem lesz, akkor a felelősségrevonást későbbi időpontra kell halasztani”. Szigethy Attila 1956. október 23. előtti héten képviselői beszámolót tartott Fertőd községben, ahol kb. 1.000 fő volt jelen. Bevezetőjében utalt arra, hogy előreláthatólag felmerült kérdésekben nem tud intézkedni, mert az ország életében sorsdöntő napok lesznek. Szigethy Attila 1956. október 22-én Beled községben tartott értelmiségi ankétot. Beszéde során kijelentette, hogy sorsdöntő idő következik, és rövidesen eljön annak az ideje, amikor a párttitkárokat üldözni fogják és kirabolják. Az ankéton felolvasták a soproni egyetem 16 pontos követelését, melyben az is szerepelt, hogy „haladéktalanul vizsgálják felül Erdély hovatartozásának kérdését.” (BM Győr-Sopron megyei Rendőrfőkapitányság Pol. Osztályának 1957. április 25-i jelentéséből.)

Benjámin László „Legyetek éberek” című költeményében ilyen sorok találhatók: „A hon polgárai lopnak, csálnak, betörnek - néha gyilkolnak is... Bomlik, illan, ami emberibb vonzalom. Hazugság leng körül, dög-levegő, miazma.”... A „Valami ponyva kellene” című verse arról szól, hogy a költőnek valami ponyva vagy jó detektívregény kellene a ma elfeledtetésére. „Hol az igazság a szeméten meg a mesében”... Az „Emberi csönd” című versében ezt írta: „Szólhassak szívből, szabadon, ne gyűjthassák rám panaszom... Mert megesett, hogy elkoboztak tőlem minden reményt... Lőttek énrám már mindenünnen, testem hosszával megfeküdtem a kor minden szennyét.” („Új Hang” című folyóirat 10. számából.)

Szabó Pál „Magyarország 1956-ban” című cikkében írta: „Az élet minden területére kiterjedő törvényességet... Bűnösök vannak, reakciószok vannak, de azért ezekért is sok esetben a társadalom felelős. Legyen elég a mindenképpen tragikus s névtelen sírhalmokból, amelyekre még a szerető könnye sem hull. Ne öljétek meg az embert, hiszen az emberek úgyis meghalnak!... A cikk borzalmas képet fest a falusi közállapotokról: arról, hogy a „szégyenteljesen elromlott osztályharcban” verik a parasztokat, hogy piszkosak a vonatok, gondozatlanok a mezei utak és a tanácsok rossz munkát végeznek.” („Új Hang” című folyóirat 1956. évi 10. számából.)

„Komócsin Zoltán volt Hajdú-Bihar megyei párttitkár... közölte velünk, hogy a helyzet rendkívül feszült az egész megyében. Ők megmozdulni sem tudnak. Hiába küldözgetik az egyik beadványt a másik után a Központi Vezetőséghez, hiába jelzik, hogy közeli a veszély, semmiféle érdemleges intézkedést nem tesznek.” (Losonczy Géza 1957. július 18-i jegyzőkönyvéből.)

A Somogy megyéhez tartozó Fonyód-Bélatelepen osztályidegen személyekből álló szervezkedés működött. Tervbe vették - a Budapesti Autóközlekedési Vállalat, a Rádiócsőgyár és Villamosberendezéseket Gyártó Vállalat egyes tagjainak bevonásával - a Belgrádból visszaérkező párt- és kormányküldöttség meggyilkolását. (BM 1957. március 20-i jelentés, 4. oldal.)

A BUDAPESTI PETŐFI-KÖR HATÁROZATAI

„A Petőfi-Kör vezetősége 1956 október 22-én tartott vezetőségi ülésén figyelembe véve hazánk jelenlegi helyzetét, felhasználva az elmúlt vitákon elhangzott véleményeket és javaslatokat, a következőket határozta:

- 1.) Javasoljuk, hogy a lehető legrövidebb időn belül hívják össze a hazánkban előállt helyzetre való tekintettel pártunk Központi Vezetőségének ülését. Az ülés előkészítésének munkájába vonják be Nagy Imre elvtársat.
- 2.) Szükségesnek tartjuk, hogy a párt és kormány tárja fel nyíltan az ország gazdasági helyzetét, vizsgálja felül második ötéves tervünk irányelveit és dolgozzon ki hazai sajátosságainak megfelelő konkrét építő programot.
- 3.) A Központi Vezetőség és a kormány biztosítsa minden eszközzel a szocialista demokratizmus kibontakozását Magyarországon a Népfront valódi szerepének kialakításával, a munkásosztály jogos politikai követeléseinek teljesítésével, az üzemi öngazgatás és munkásdemokrácia létrehozásával.
- 4.) A párt és az állami vezetés tekintélyének megteremtése érdekében javasoljuk, hogy Nagy Imre a szocialista demokratizmusért, a lenini eszmékért harcoló más elvtársak méltó helyen vegyenek részt a párt és a kormány vezetésében.
- 5.) Javasoljuk Rákosi Mátyás kizárását a párt Központi Vezetőségéből, a visszahívását az országgyűlésből és az Elnöki Tanácsból. A Központi Vezetőség az ország nyugalmanak megteremtése érdekében lépjen fel a meglévő sztálinista és rákosista restaurációs kísérletekkel szemben.

- 6.) Javasoljuk Farkas Mihály ügyének a szocialista törvényességnek megfelelő, nyílt tárgyalását.
- 7.) Javasoljuk, hogy az elmúlt időszak helytelennek, szektánsnak bizonyult határozatait, elsősorban az 1955 márciusi határozatot, az 1955 decemberi irodalmi határozatot és az 1956 június 30-i, Petőfi-körre vonatkozó határozatot a Központi Vezetőség vizsgálja felül, érvénytelenítse és vonja le belőle a személyi konzekvenciákat.
- 8.) Tárjuk a széles közvélemény elé az ügynevezett legkényesebb kérdéseket is, külkereskedelmi szerződéseink gazdasági mérlegét, s az ország uránium-készletének hasznosítására vonatkozó terveket.
- 9.) A szovjet-magyar barátság további erősítése érdekében tegyük még bensőségesebbé kapcsolatainkat a szovjet párttal, állammal és néppel, a teljes egyenjogúság lenini elve alapján.
- 10.) Kérjük a DISZ Központi Vezetőségét, hogy október 23-i ülésen foglaljon állást a határozat pontjait illetően és hozzon határozatot a magyar ifjúsági mozgalom demokratizálása érdekében.

Petőfi Kör vezetősége”

BÉLA RÉVÉSZ

POLITICAL PERSUASION IN THE FIRST PERIOD OF „COLD WAR”

(Hungary and the „Radio Free Europe” 1950-1956)

(Summary)

Basic ideas of project: RFE - established in 1950 - seemed to be a latent part of political systems of countries belonged to soviet zone, as well Hungary. In spite of its illegitimacy it took part - from age to age by different ways and changing efficiency - in spreading of political information, in forming of public opinion, in political socialization, even influenced (indirectly but sometimes directly) decisions making by the political power.

„Values, because of their opened or closed character, theoretically, as a standard, help to direct ideas and actions, and to rank positions, instruments and purposes.” (Heller, Á.) So all types of political power try to persuade, even to force the citizens to identify with its own official political values, totally. When a state can not gain this result, the growing confusion of values leads to the crisis of the state. So the basic function of RFE was to present an alternativity of the monolitical value system of the totalitarian (later: authoritarian) political power, ruling in this period first of all in East-Europe.

Three, different forms of value systems stand at the center of this transmission process. These are: 1. main preferences of ideology and foreign politics of West (mainly of USA - as a consequence of any political-organisational-financial reasons); 2. inner value system formed in the social structure of a given „target-country”; 3. political priority of RFE, being special institute having some relative autonomy. There were different types of value-collision between them during the last 40 years because of its own internal changings, but their external relations were transformed, too. At least these, otherwise autonom value systems opposed as a whole to the 4. value order declared and forced by the state and party power in the soviet-type states.

Values, transmitted by RFE, were determined finally by these four kinds of value systems. To research these relations and problems is the main purpose of the project.

Hypothesis: Expected conclusion of the project is that during the last half century these value systems, researching by the topic, converged, at least tendentiously.